S. MEHEDINȚI

POPORUL

— 1913 —

Motto: *Dacă brazdele din față s'au istovit, să arăm mai adânc.*

Prefață. — Poporul. — Conducătorii poporului. — Contra metafizicii.
Indrumare spre progres. — Siguranța progresului, — Isvorul progresului — personalitatea. — Ierarhia personalităților. — Isvorul personalității — națiunea. — Temelia națiunii — țăranul; temeiul țăranului — pământul.
Poporul de jos în 1913. — Poporul de sus în 1913. — Încheere.

BIBLIOTECA * ACADEMIEI * ROMÂNE

„MINERVA", BUCUREȘTI
1913

LEI 1.50

www.digibuc.ro

S. MEHEDINŢI

POPORUL

— 1913 —

Motto: *Dacă brazdele din faţă s'au istovit, să arăm mai adânc.*

„MINERVA“, BUCUREŞTI
1913.

www.digibuc.ro

Le pays est sage, les partis ne le sont pas.

THIERS.

...Die Bevölkerung (einschliesslich der Wähler) besonnener, realistischer, patriotischer denkt, als die Führer organisierter Parteien im Parlament und in der Presse, in denen gewöhnlich den in jeder Partei avanciertesten die Führung zufällt.

BISMARCK.

www.digibuc.ro

PREFAŢĂ

Fiind vorba de mişcarea artistică, am închinat altă dată *Primăvara literară* «celor mai aleşi ai generaţiei de astăzi». Tot către ei se îndreaptă acum şi aceste pagini privitoare la popor ca substrat al progresului.

Incepute în urma unei cuvântări rostită la inaugurarea societăţii studenţilor, ele se adresează, firește, mai întâi celor ce le-au ascultat între zidurile universităţii; al doilea, acelora care şi după epoca studiilor au mai păstrat ceva din idealismul tinereţii; şi în deosebi, educatorilor poporului: preoţilor, învăţătorilor şi ofiţerilor, care zilnic au cele mai grele răspunderi faţă de pregătirea naţiunii.

Ideile înşirate acì au mai fost exprimate şi în alte împrejurări. Înlănţuirea lor mai sistematică a venit însă abia acum, în urma unui îndemn ocazional. — Fiind chemat anul trecut, să iau cuvântul la acea serbare a studenţimii, sfătuisem pe tineri să-şi păstreze autonomia cugetului; să

www.digibuc.ro

creadă în progres ca urmare a adevărului ştiinţific şi să nu se sfiască a «înfrunta opinia publică ori de câte ori îl nesocoteşte».

Părerea aceasta, deşi firească în gura unui profesor, a fost totuşi tălmăcită în osebite chipuri. Un organ de publicitate s'a crezut chiar dator să o denunţe ca o «faptă rea, o crimă şi o nelegiuire».

Se înţelege, astfel de aprecieri nu puteau fi relevate. Presa modernă are o zonă de libertate, unde nu mai încape nici o supărare. Istoricul Treitschke scrie undeva aceste cuvinte pline de înţeles: «Fiecare trebue să se aştepte ca ziarele să-i atribue toate crimele, pe care un om le poate săvârşi, afară de — sinucidere». Oricât am preţuì însă umorul, fiindcă în acele aprecieri era vorba şi de povăţuirea tineretului, am socotit ca o datorie profesională, să cerc a dovedì mai de-aproape ideile puse înainte cu ocazia acelei solemnităţi. De acì au eşit capitolele: *Indrumarea către progres, Siguranţa progresului, Isvorul progresului-personalitatea, Isvorul personalităţii-naţiunea* şi altele.

Pornind astfel dela câteva cuvinte către studenţi, am ajuns pe nesimţite la o mărturisire de credinţă. Cei ce o vor găsì întemeiată, şi-o vor însuşì. Cei ce au întâmpinări de adus, vor pune înaintea tineretului alte credinţe şi alt ideal.

Soveja, 1913.

www.digibuc.ro

POPORUL

Poporul e o ființă necesară
și involuntară.

GŒTHE.

Subiectul acesta va fi tratat cu toate dezvoltările cuvenite într'o lucrare de caracter etnografic. Acum ne mărginim la câteva propoziții mai generale, cu gândul numai să înlăturăm o greșită interpretare a cuvântului «popor» în paginele ce urmează.

Prin popor se înțelege de obiceiu mulțimea, spre deosebire de conducători. Noțiunea aceasta politică a suferit însă mari schimbări în curgerea vremei. Pe timpul monarhiei de drept divin, întemeiată pe credința în nobleța sângelui, norodul erà socotit ca o turmă de rând. Cine trăià la sat — *villanus,* erà din capul locului «vilain».

Când revoluția franceză a lovit apoi la rădăcină monarhia absolută și privilegiile nobilimei, printr'o reacție ușor de înțeles, toate scăderile au fost puse pe socoteala reprezentanților vechiului regim, iar poporului i s'a hărăzit dintr'o-

www.digibuc.ro

dată cele mai alese însuşiri. «Din mânile creatorului, omul a eşit bun», ziceà Rousseau, dar civilizaţia l-a stricat. Prin urmare, cu cât cineva stă mai departe de civilizaţie, cu atâta e mai aproape de perfecţiunea primitivă. Şi, stăpâniţi de această iluzie, literaţii timpului începuseră a descrie viaţa rurală şi chiar pe sălbateci în culori idilice; ba unii călători şi etnografi socoteau că au descoperit în Polinezia şi în pădurile Americei pe urmaşii omului neconrupt, ca în vremea traiului său în raiu...

Abia descrierile exacte ale oamenilor de ştiinţă din veacul al XIX-lea au putut înlătură aceste prejudecăţi romantice, tot aşa de false ca şi cele nobiliare. S'a văzut încetul pe încetul că atât triburile sălbatece din alte continente, cât şi poporul de jos din ţările europene, nu-s nici îngeri, nici demoni; ci sunt, ca toate formaţiile biologice, mari organisme naturale, având în fiecare ţinut însuşiri deosebite, după rasă, climă, situaţie geografică şi alte împrejurări ale mediului. Până să-şi facă însă drum o astfel de concepţie mai realistă, statele europene au plătit cu multe şi grave turburări ideologia enciclopediştilor care pregătiseră revoluţia franceză.

E vremea acum să reabilităm definitiv noţiunea popor, curăţind-o de notele false adăogate fie de demagogi, fie de reacţionari. Vom afirmà deci

www.digibuc.ro

că prin popor nu mai înţelegem o entitate ca în «Contractul Social», ci o formaţie biogeografica: totalitatea indivizilor legaţi prin caractere de rasă, prin limbă, tradiţii şi o sumă de însuşiri sufleteşti, care deosebesc acea massă omenească de altele dimprejur. Din categorie politică, poporul a devenit prin urmare categorie etnografică. De acì şi epitetul de «veac al naţionalităţilor», dat secolului al XIX, — o expresie care va păstrà în istoria culturii omeneşti o valoare mai durabila decât s'ar păreà la cea dintâi privire.

Cine a înlesnit această schimbare în idei?

Cauzele au fost mai numeroase. Pomenim acì numai două. Mai întâi, întinderea orizontului geografic peste toată planeta, ceea ce a avut ca urmare transformarea istoriei din parţială în universală. Al doilea, progresul grabnic al ştiinţelor naturale. Lăsând la o parte construcţiile *a priori* ale ideologilor, o seamă de călători nepreveniţi, ca Humboldt, Darwin şi alţii, au prins a adunà material de informaţie exactă asupra raselor şi popoarelor, pe toate treptele de cultură. Şi aşà, pe măsură ce se lămurià noţiunea de speţă şi problema originei speţelor, a început a se lămurì şi în etnografie ideia genezii popoarelor, ţinând seama de aceleaşi fapte: lupta pentru existenţă, emigraţiuni, izolarea în spaţiu, influenţa mediului fizic etc. Şi astfel omenirea apărù oamenilor de ştiinţă ca o sumă de formaţii biogeografice, dife-

www.digibuc.ro

renţiate în spaţiu şi timp, întocmai ca formaţiile analoage din regnul animal sau vegetal.

Urmarea acestei prefaceri în idei a fost o schimbare adâncă în concepţia despre menirea istorică a popoarelor. Dacă legea evoluţiei cere diferenţiarea progresivă a funcţiilor şi a organelor, (şi prin urmare despărţirea genului omenesc în speţe, rase şi naţiuni), orice popor e o formă *necesară* a evoluţiei şi deci are în ierarhia vieţii colective a omenirii locul şi menirea sa aparte. Iar statul, ca formă a traiului unui popor, nu poate aveà alt scop mai înnalt, decât să conducă acel popor la împlinirea misiunii sale speciale. Concluzia a fost o mare schimbare de roluri. Pe când sub vechiul regim, suveranul ziceà: *l'état c'est moi,* iar poporul şi ţara erau ca o moşie personală, un aglomerat de provincii, câştigate sau pierdute prin războae, moşteniri, căsătorii şi alte împrejurări dinastice; sub noul regim, poporul, căpătând conştiinţă de unitatea sa *organică-naţională,* zice dimpotrivă: suveranul este al statului, iar statul e naţiunea. De acì şi năzuinţa manifestată din ce în ce mai puternic în curgerea veacului al XIX-lea, de a potrivì hotarele statelor, după hotarul firesc al naţiunilor[1]). Astfel, centrul de gravitate în loc

[1]) Am arătat aiurea cum lupta pentru spaţiu se aplică nu numai speţelor animale şi vegetale, ci şi naţiunilor, şi cum progresul social cere mărirea spaţiului politic al statelor. (*Convorbiri Literare,* anul 1909, pag. 75, 378 şi urm.).

www.digibuc.ro

de a mai fi ca în trecut lupta internă dintre caste, după desfiinţarea privilegiilor a alunecat tot mai mult spre lupta dintre naţiuni ca forme superioare în evoluţia omenirii.

E drept, după revoluţia franceză s'a părut un moment că biruinţa nu e a naţiunii, ci a individului. Ca urmare a ideilor lui Rousseau, statul se înfăţişà doar ca un simplu «contract social».

Incetul pe încetul s'a văzut însă că o cârmuire care s'ar îngriji numai de armonizarea fenicianà a intereselor dintre indivizi (prin bună administraţie, bune finanţe şi de alde astea) abia dacă s'ar ridicà peste nivelul de concepţie al unui obişnuit crescător de vite. Statul modern, dimpotrivă, are în vedere mai întâi de toate *integrarea* naţiunii, apoi dezvoltarea ei deplină, spre a dà nuanţa sa specifică în cultura omenirii. Iar metoda sa nu e dictată de vre-un contract, ci e inspirată chiar de adevărurile găsite în ştiinţele naturii.

Şi anume :

Statul are să apere mai întâi poporul de amestecul cu elemente etnice, care i-ar puteà slăbi caracterul propriu. Al doilea, să facă operă de selecţiune, asigurând biruinţa exemplarelor superioare, care reprezintă tocmai însuşirile caracteristice ale naţiunii. După cum într'un lan de grâu, agricultorul alege spicele cele mai pline spre a înnobila şi fixà tipul unui soiu de cereale, de asemenea, pentru a asigurà izbânda unei naţiuni

www.digibuc.ro

în lupta de toate zilele cu vecinii, statul trebue să înlesnească manifestarea energiilor celor mai alese din toată massa poporului. — O individualitate puternică, îndată ce ese la iveală (în orce direcţie ar fi), devine un capital perpetuu, care sporeşte puterea naţiunii sale în lupta cu celelalte.

Se înţelege, că, astfel privit, poporul încetează de a mai fi «vilain», ci devine însuşi *substratul progresului social.* «Ţăranul e nu numai partea cea mai numeroasă a unei naţiuni, dar şi cea mai puternică, mai sănătoasă, şi, cântărind bine însuşirile trupeşti şi sufleteşti, în totului tot, el e cel mai bun» *(Michelet).* Aceiaşi mărturisire o face Emerson: «Populaţia oraşelor se trage dela ţară. Oamenii din oraş, care sunt centre de energie, pârghii ale negoţului, politicei şi artelor practice; precum şi femeile, care reprezintă frumuseţea şi spiritul, sunt fii sau nepoţi de ţărani, care *cheltuesc puterile,* pe care viaţa aspră şi tăcută a părinţilor lor le-a îngrămădit în sărăcie, nevoi şi umilinţă pe brazdele acoperite de brumă».

Poporul deci e pătura generatoare a întregii naţiuni, e însăşi naţiunea, fiindcă el *naşte* toate valorile; pe când cei dela suprafaţă ajung dela o vreme coaja uscată, care cade ca ceva mort şi strein de copac. Căci natura e nemiloasă, adecă dreaptă: energia cheltuită într'o direcţie, lasă totdeauna un deficit echivalent în altă direcţie. Funcţiile su-

www.digibuc.ro

perioare ale vieţii, coprinse sub numele de «intelectualitate», istovesc grabnic organismul. Oamenii de talent au mai totdeauna urmaşi fără talent. De aceea, cei ce se ridică la suprafaţă, după ce împlinesc un moment rolul frumos de conducători, ajung să fie conduşi: de lene, slăbiciuni şi alte păcate, isvorâte în mod fatal din lipsa de încordare pe care o aduce cu sine avuţia şi situaţiile moştenite — până ce vine în cele din urma şi căderea desăvârşită. Coaja, odinioară verde, se usucă şi cade spre a eşi la iveală alta nouă.

De aceea, spre deosebire de statul vechiului regim cu caturi închise, având fiecare o circulaţie locală, statul modern prezintă un schimb foarte viu atât de jos în sus, cât şi de sus în jos. La o extremitate avem «poporul de jos» care munceşte, iar la alta «poporul de sus» care gândeşte; împlinind amândouă funcţiuni fireşti ale vieţii şi deci amândouă vrednice de cea mai mare îngrijire, nefiind decât două feţe ale aceluiaşi organism.

Câteodată se mai adaogă ceva: o pătură eterogenă, un fel de mască de ocazie. După cum în porturi, fabrici şi alte aglomerări, corcitura trupească şi sufletească e greu de evitat, şi se formează astfel prin infiltrare din afară un fel de plebe, sindicată în vederea intereselor pântecelui; de asemenea în unele cluburi, saloane şi alte centre de promiscuitate modernă se formează

www.digibuc.ro

un fel de plebe superioară, sindicată şi ea în vederea luxului şi mondanităţilor. Atât una, cât şi cealaltă, sunt, ca rasă şi ca suflet, făpturi hibride şi de aceea formează un fel de chiag internaţional, gata de a se adaptà oricărei societăţi.

Se înţelege, aceste elemente care n'au sângele autentic al poporului şi nici sufletul lui autentic, exprimat în limbă, credinţe, tradiţii şi alte particularităţi ale naţiunii, nu pot fi considerate ca parte a neamului, după cum o ţeapă nu poate fi privită ca parte a corpului pe care îl răneşte. Astfel de elemente trebue să fie sau asimilate, dacă nu-s vătămătoare, sau eliminate. Altcum, fiinţa poporului ca unitate organică e atinsă, iar rolul istoric al naţiunii poate fi serios compromis.

Afară de acest caz special, al unei pături suprapuse, poporul de sus — care gândeşte, trebue să fie oglinda celui de jos — care munceşte. De aci nevoia de a îngriji deopotrivă şi de buna stare a gloatelor, şi de buna îndrumare culturală a celor ce se ridică spre pătura de sus, ca să nu devină şi ei o plebe superioară, perzând atingerea cu stratul din care au eşit.

www.digibuc.ro

CONDUCĂTORII POPORULUI [1])

Ca urmare a unui îndemn mai vechiu, privitor la educaţia fizică a tineretului [2]), am adăogat cu ocazia unei solemnităţii universitare, următoarele:

...Ne-aţi chemat şi pe noi, tovarăşi mai în vârstă, să fim de faţă la inaugurarea unei forme de viaţă mai apropiată de ideal.

Voiţi să strângeţi rândurile, în vederea nevoilor de mâne ale poporului nostru şi să vă pregătiţi din vreme.

Ce cale bună aţi apucat, şi ce departe e drumul pe care rătăcia odinioară tineretul universităţei noastre!

Mi-aduc aminte, a fost o vreme când studenţimea nu pricepea bine nici preţul bibliotecilor, ci sta la îndoială dacă trebue să primească «Fundaţia Carol», azi casa d-voastră de toate zilele.

[1]) Unele capitole au fost din capul locului scrise, altele au eşit din subiecte tratate mai întâi oral. De aci unele parenteze şi repetiri, care au trebuit să fie înlăturate sau schimbate cu ocazia tiparului.

[2]) Vezi în *Noua revista universitară:* «Un pas mai departe (15 Aprilie, 1905); retipărit în *Noua generaţie*, «Minerva», 1912.

www.digibuc.ro

Ce ameţeală mai erà şi în capetele generaţiei de acum douăzeci de ani! Din pricina unui curent nesănătos în presă şi în literatura epocei, stăpânită de moda lui Zola şi altor materialişti, unora dintre tineri li se părea pe atunci o scădere să fie legaţi de pământul şi tradiţiile unui neam. Steagul ţării erà privit ca o petică fără preţ; armata — ca o instituţie neghioabă; idea de naţiune — ca o vechitură nevrednică de cugetul oamenilor culţi.

Şi ce repede s'au schimbat vremurile! Colegii d-voastră din Iaşi au primit cu grabă şi adâncă recunoştinţă, noua «Fundaţie Carol», ba, dacă nu mă înşel, s'au rugat chiar să fie sporită. Când trec azi steagurile oştirii, tineretul îşi descopere capul, iar studenţii nu mai privesc anul de serviciu militar, ca pe o formalitate goală, ci ca un timp de pregătire tehnică şi fizică, spre a puteà deveni conducătorii gloatelor, când dreptatea noastră ca stat sau ca neam ar fi călcată în picioare. In locul umanitarismului antinaţional cu *liberté, égalité, fraternité* şi alte glume metafizice, care n'au realitate nici măcar în ţara cucilor, vedem acum o generaţie realistă care pricepe că «egalitarismul e o concepţie atât de neroadă, în cât ţara care s'ar încercà să-l introducă în viaţa practică, s'ar îndrumà îndată spre peire»; că libertatea e un non-sens atât de vădit, în cât ar surpa temeiul orcărei cugetări ştiinţifice şi oricărei clădiri so-

www.digibuc.ro

ciale moderne (întemeiată tocmai pe mărginirea libertăţii tuturor); că fraternitatea e un vis atât de absurd, în cât, dacă ar fi să o luăm *ad litteram*, s'ar şterge toată depărtarea dintre oamenii închinaţi virtuţii şi cei predestinaţi din naştere la crimă.

Scăpată de fumurile metafizice de odinioară, generaţia mai cultă de azi pricepe că Arhimede făceà o faptă foarte cu minte, când apăra zidurile Siracuzei, patria sa, — şi împreună cu ele şi liniştea geometriei... Şi dacă în clipa când lancea năvălitorului se îndreptase spre creştetul său, în loc de a-i zice, distrat de abstracţiile momentului: «nu-mi strica figurile» *(noli turbare circulos meos)*, i-ar fi turburat el mâna ucigaşului, genialul matematic ar fi făcut o ispravă pe veci lăudată de toţi oamenii de ştiinţă, căci ar fi lăsat poate în urma sa cine ştie ce mare adevăr, coborât cu el în mormânt.

Am ajuns deci să înţelegem că oricare ar fi interesul unor cercetări speciale, în scurta noastră trecere prin vieaţă, nimeni nu trebuie să trăiască în afară de curentul nevoilor timpului, ci e dator să meargă cu acel curent, tocmai spre a-l îndreptà, dându-i orientarea cea mai potrivită cu luminile ştiinţei.

De aceea, când vedem tineretul universitar, intrat pe calea cea firească a vieţii neamului din

www.digibuc.ro

care face parte, noi, care ne aducem aminte de alte vremuri, nu putem decât să ne bucurăm.

După renaşterea literară, începută acum o jumătate de veac în Iaşi, luminata metropolă a Moldovei lui Cogălniceanu şi Cuza; după renaşterea arhitecturii româneşti, care începe a împodobi acum oraşele noastre cu albe clădiri asemănătoare celor bătrâneşti; după ce pictura lui Grigorescu ne-a făcut să pricepem poezia carelor cu boii ce păşesc agale în largul şesului; după ce în compoziţiile muzicale, începem să auzim melodiile vechilor noastre doine, să mai vedem semne de renaştere naţională şi în viaţa universităţilor, e o bucurie şi o mângâere pentru toţi cei ce cred în viitorul poporului românesc. — Cei care începem a scăpăta culmea înspre partea umbrită a vieţii, ne simţim astăzi răsplătiţi pentru toată mâhnirea, pe care am simţit'o în epoca de papagalism şi naivitate, când vedeam pe studenţi mergând pe căile altora, nu pe ale lor proprii şi ale neamului din care eşiseră.

Vă mulţumim deci pentru bucuria, pe care ne-o faceţi, şi, fiindcă ne-aţi chemat aici, daţi-ne voe să vă vorbim slobod, ca şi cum glasul nostru ar fi de pe acum glasul celor ce nu mai sunt de mult.

* *

Tineri colegi de vieaţă universitară, stăruiţi în calea pe care aţi apucat'o. Priviţi serios universi-

www.digibuc.ro

tatea, dar şi viaţa ce va urmà după universitate. Lumea merge repede — cu mult mai repede decât ne închipuim.

De câte ori văd copiii eşind dela şcoală sbeguindu-se, mă gândesc că acei şcolari de 10—12 ani, peste alţi zece vor venì aci. Mai eri alaltăeri, copiii aceea eraţi chiar d-voastră, iar mâine veţi plecà de aici ca medici, magistraţi, profesori..., capi de coloană ai culturii româneşti şi conducători ai celor ce au rămas în armata sfântă a muncii, sau ca ofiţeri veţi comanda şiruri grele de pedestraşi şi călărime, siguranţa şi mândria ţării.

In zece ani se poate aşadar schimbà — adică puteţi schimbà — faţa întregii ţări.

Dar tocmai de aceea, ne luăm voe a vă întrebà: vă daţi bine seama ce pas însemnat aţi făcut, când aţi trecut pragul acestei înnalte instituţii de cultură?

Gândiţi-vă, că cei ce aţi venit aici, v'aţi luat sarcina cea mai grea dintre toate: pretindeţi a fi aristocraţia intelectuală a întregii d-v generaţii; — vă socotiţi adică cei mai *buni* între buni (căci aceasta înseamnă *aristos*).

Noi profesorii, dorim din suflet să fie tocmai aşà. Sânteţi însă datori a şi dovedì această presupunere, căci dela dorinţă până la realizare e totdeauna oarecare distanţă.

S'ar putea, cine ştie, ca unele din cele ma intense energii ale acestei generaţii să fi rămas

www.digibuc.ro

totuşi departe de calea culturii. Poate că mintea cea mai capabilă de abstracţiune, în loc să urmeze aci cursuri de matematică superioară, să fi rămas să socotească toată viaţa crestăturile unui răboj la vre-o stână. In loc să ajungă la observatorul de astronomie, spre a deveni un Galileu sau Copernic, geniul matematic al epocei d-v. priveşte poate stelele cerului spre a şti doar când să bage oile în strungă... Acela care ar fi făcut frumoase secţiuni anatomice a rămas poate să tae butuci în pădure ; şi în loc să observe tainele lumii vegetale spre a ajunge un Lineu, el a rămas să cosească iarbă, plecat toată ziua pe brazdă. Iar cel care din firea sa e «înţelept ca un proverb», a rămas, poate, să-şi arate deşteptăciunea pilduind pe la şezătorile satului, în loc să vină aci spre a sta la sfat cu Plato, Kant şi cei de o seamă cu dânsul.

Păziţi-vă deci de semeţie. Ingâmfarea e semnul cel mai sigur al mediocrităţii. Fiţi chiar dela început critici faţă de voi înşi-vă.

Dar şi critica să nu ajungă niciodată până la lipsa de încredere, care paralizează avântul cugetării şi simţirii. Scepticismul e moartea sufletului. Nu fiţi niciodată sceptici, căci medalia mai are şi altă faţă. S'ar putea dimpotrivă ca cei ce sunteţi aci să fiţi nu numai cei mai aleşi ai generaţiei de azi, ci chiar din tot şirul generaţiilor care au fost sau vor mai fi. Poate că

www.digibuc.ro

simţul de armonie al poporului nostru şi toată fineţa limbei româneşti se vor revela încurând în vre-o operă ca a lui Omer sau Goethe, iar poetul acela, neîntinat de fumul cafenelelor, nepătat de laudele şi de ocările boemilor literari, deşiră tocmai acum în singurătate firul cugetărilor sale. Noi nu-l cunoaştem şi nici el nu se cunoaşte îndestul; dar poate este aci, între noi — până ce va sosì «plinirea vremei», adică împlinirea talentului său, iar marea operă de artă se va ridica deasupra celor mărunte de astăzi, după cum lumina răsăritului se ridică dimineaţa biruitoare peste valurile sure ale mării.

Sau poate forţa de gândire a creerului românesc se va manifesta într'un mare gânditor. Kant, Laplace, Humboldt sau Darwin, vor aveà poate urmaşii cei mai vrednici ai cugetării lor în oameni de ştiinţă născuţi pe pământul nostru şi anume din generaţia d-voastră. Probabilităţile istorice, ca şi cele cosmice, sunt infinite. La infinit şi paralelele se ating. Heraclit zicea πάντα ρεῖ — toate curg şi se schimbă... Ar fi putut adăoga: Şi toate se pot întâmpla.

Fiţi deci optimişti şi încrezători în izbândă. Ar fi contra legii de cauzalitate în natură, ca munca cinstită a cuiva să remănă zadarnică. Fie individ, fie societate, acţiunea pozitivă, dacă se adaogă pe încetul, răspunde la urma urmei în mari opere de sinteză ştiinţifică, artistică sau socială. Sănă-

www.digibuc.ro

tate, muncă şi optimism, — iată care trebue să vă fie îndreptarul zilnic. Şi atunci, nici o teamă că nu veţi isbuti.

*

De aceea alipiţi-vă mai întâi cu tot sufletul de specialitatea pe care aţi ales-o. Zădarnic trece prin universitate acel care nu va adăoga ştiinţei măcar o fărâmă de adevăr, un fapt sau un cuget propriu. Natura e nesfârşit de variată şi are nenumărate colţuri necercetate încă. Unele ramuri ale ştiinţei n'au nici măcar un veac de vechime ; altele nici un deceniu. Cine ar putea bănui suma adevărurilor nedescoperite încă? Fiţi deci exploratori harnici ai colţului de realitate, pe care-l cercetaţi. Creaţi valori nouă, cercetând probleme nestudiate încă şi în deosebi probleme în legătură cu pământul ţărilor româneşti, cu istoria neamului nostru, cu limba, literatura şi tot ce este deosebit în fiinţa poporului nostru. Ceia ce este apăsător în războaiele moderne e gândul că adeseori ostaşul nu ştie în ce parte a bătăliei se află şi la ce scop slujeşte. De aceea, în lupta pentru progresul adevărului priviţi întâi topografia ştiinţei de care vă ocupaţi, spre a vedea, dacă în colţul de realitate unde te afli nu sunt cumva chestiuni interesante şi pentru alţii. Apoi hotărăşte-ţi bine locul de activitate proprie, — oricât de mic ar fi acel loc.

Feriţi-vă însă de a fi unilaterali. Nimic mai încântător decât savantul care simte relativitatea

www.digibuc.ro

ştiinţei sale şi a cunoştinţei omeneşti în genere. Nimic dimpotrivă mai supărător decât închipuitul care crede că lumea toată e cuprinsă în cercul strâmt al faptelor şi ideilor ramurei sale de studiu. Kant — cât erà el de serios — a căutat totuşi un epitet batjocoritor pentru astfel de specialişti mărginiţi, numindu-i ciclopi.

Păziţi-vă de infirmitatea ciclopiei. După ce lucraţi deosebit în fiecare facultate, adunaţi-vă ca acum în acest «centru» şi întocmiţi *universitatea*. Imbinaţi părţile la un loc, ca să vedeţi cum se înfăţişează întregul. Fiţi nu numai specialişti mărunţi, ci şi oameni de cultură în sensul înalt al cuvântului.

Nimic din ceea ce face frumuseţea civilizaţiei veacului nostru să nu vă rămână strein: nici arta, nici filosofia, şi nici o ramură a ştiinţei. Progresul cunoştinţelor exacte e aşa de repede, încât cei ce ajung azi la mijlocul vieţii ar trebui să se întoarcă din nou în gimnaziu, ca să nu rămână prea streini de descoperirile timpului. Luaţi deci obiceiul de a întreba cât mai des: *ce e nou*, (nu în agorà, ci în forul special al deosebitelor facultăţi). Dacă Berthelot n'ar fi stat de atâtea ori de vorbă cu Renan, şi n'ar fi avut legături atât de strânse cu filozofia, de bună seamă n'ar fi isbutit să aducă schimbări atât de însemnate în metodele de cercetare ale chimiei.

*

www.digibuc.ro

Alături de aceste sfaturi cu privire la activitatea ştiinţifică — scopul propriu al universităţii, iată acum şi câteva păreri relative la partea etică a vieţii, la care rămâne să vă mai gândiţi şi singuri.

Păziţi-vă autonomia cugetului, adică rămâneţi credincioşi adevărului dobândit prin metodele ştiinţei. Feriţi-vă de a cădea în robia opiniei aşà numite publice şi lucraţi cu gândul la conştiinţa voastră, — nu la conştiinţa altora. Când ajungi la acest grad de neatârnare morală, ai întors spatele tuturor furtunilor din vieaţă ; ai înţeles marele adevăr că lumea întreagă, cu cele mai mari simpatii, nu-ţi poate adăoga o fărâmă din ceea ce n'ai din naştere ; şi oricât de mare i-ar fi duşmănia, nu-ţi poate scădea o fărâmă din ceea ce ai. Pătrundeţi-vă de această convingere şi nu nădăjduiţi nimic dela nimeni, înnainte de a cere totul dela voi înşivă.

Căutaţi aşa dar formula personalităţii voastre proprii şi fiţi personalităţi în sensul deplin al cuvântului. *Aici* şi *acuma* e momentul să ne arătaţi ce veţi putea fi mai târziu. Cât suntem aci, opinia lumei neuniversitare e pentru noi opinia *Nimănui.* Părerile celor ce sunt afară de zidurile universităţii, dacă nu se pot răzema pe o demonstraţie ştiinţifică, sunt nişte biete aproximaţii de pus la vot. Chiar şi cele mai sincere pot fi pătate de erori. Pe când adevărul de aici nu cere şi nu are nevoe de votul nimănui.

www.digibuc.ro

aci e lumea senină, unde unul poate avea dreptate chiar contra tuturor ; şi o poate dobândi în orice moment prin evidenţa raţionamentului : în matematică, fizică, chimie şi în orice altă ştiinţă şi chestie de argumentare ştiinţifică.

Fiţi deci încrezători în adevăr şi înfruntaţi aşa zisa opinie publică, decâteori îl nesocoteşte. Gândiţi-vă că intrând aici formaţi legiunea de onoare care trebue să găsească metode pentru a verifica toate părerile şi să înlăture toate erorile. Mare cinste şi mare răspundere, atât faţă de prezent, cât şi faţă de viitor.

Când calomnia cu multe limbi şi multe glăsuri ameţeşte afară mulţimea lesne crezătoare a celor ce n'au vremea şi putinţa ştiinţifică de a drămui adevărul, unde vreţi să fie scăparea unei naţiuni, dacă nici măcar în acropolea universităţii, adevărul — oricât de gol — n'ar putea fi ocrotit şi susţinut ? Ce groaznică ne-ar sta înainte zădărnicia vieţii noastre de profesori, dacă n'am avea credinţa că cel puţin sub această cupolă, se poate apăra adevărul cu o cinste mai presus de toate îndoelile şi cu o energie mai presus de toate şovăirile.

Prin urmare, până va veni timpul să vă întâlniţi cu opinia publică dincolo de zidurile universităţii, bucuraţi-vă de autonomia deplină a cugetului, de frumoasa libertate a tinereţii şi nu vă înjugaţi la jugul nimănui.

www.digibuc.ro

Anii trec ca umbra peste valuri şi nu se mai întorc. Nu vă grăbiţi a da pinteni vieţii, amestecându-vă înainte de vreme în lupta părerilor pasionate din afară. Grădina înflorită prin care treceţi acum, se va închide încurând îndărătul paşilor voştri. Păşiţi deci în cărările ei pe îndelete, pentru ca parfumul florilor să vă însoţească şi mâne şi poimâne, când, ieşind de acì, veţi merge ceasuri întregi în arşiţă şi vifor.

Nu uitaţi că ceea ce n'aţi dobândit acum în latura luminoasă a vieţii, nu veţi mai putea dobândì până la sfârşitul sfârşitului. Niciodată trandafirii nu vor mai fi atât de albi, cerul atât de albastru şi codrul atât de verde. Elasticitatea şi frăgezimea sensaţiei va scădea până ce veţi ajunge să trăiţi din procentele vieţii sufleteşti ale anilor de acum.

Insuşi Gœthe, puternicul şi desmerdatul Gœthe, ajungea prada melancoliei, când şi-aducea aminte de tinereţă :

So gib mir auch die Zeiten wieder
Da ich noch selbst im Werden war...

O ! dă-mi şi mie iarăşi anii, când mă simţeam în sporul vieţii... în creştere, «în devenire»...

Iar până la Gœthe, aţi văzut de bună seamă Alt-Heidelberg. — Şi universitatea noastră e un mic Heidelberg, şi fiecare dintre voi e în oarecare măsură la fel cu tânărul prinţ.

www.digibuc.ro

Prinţ neştiutor încă de amărăciunile vieţii! în curând va sosi vremea să şopteşti dus pe gânduri versul lui Rückert:

Din tinereţe, din tinereţe
Un cântec răsună iară
Şi ce departe-i, ce departe-i
Ce-a fost odinioară...,

Tânăr, nepăsător de darurile vieţei tale! trandafirul, pe care îl ai acuma în mână, nu-l arunca în noroiu. Se va vesteji desigur, cum se vestejesc toţi trandafirii, dar tu păstrează-l cu evlavie, pentru ca mireasma lui să te însoţiască şi în vremea când nu mai înfloresc trandafirii.

Faceţi-vă deci provizie de seninătate pentru vremea când norii se vor îndesi. Adunaţi căldură şi pentru anii, când fulgii de ninsoare se vor abate pe creştetul capetelor blonde sau brune de azi. Dacă nu pentru altceva, măcar pentru acest cuvânt, ţineţi-vă departe de vârtejul opiniei publice, sub care se înţelege de obiceiu opinia politică cu toate compromisurile sale.

E însă o opinie, care nu trebue să vă lipsească: acea care isvorăşte din cugetul obştiei neamului. Să ştiţi: oameni deplini nu veţi puteà ajunge, decât fiind în acelaş timp expresii tipice ale poporului din care v'aţi născut şi pe care îl reprezentaţi acì în mic.

Neamul românesc e rupt azi în multe bucăţi.

www.digibuc.ro

Veghiaţi, pregătiţi-vă şi închegaţi în sufletul vostru întreaga conştiinţă naţională.

Noi cei ce am scăpătat după culme, ne pregătim de plecare. Voi însă, tovarăşi de carieră universitară, trăiţi-vă deplin viaţa şi faceţi ca şi neamul nostru să o trăiască pe a sa în toată plinătatea ei istorică. Adunaţi-vă în suflet toate speranţele ce ne vor rămânea nouă neîmplinite, şi atunci realizarea lor nu va puteà întârzià.

www.digibuc.ro

CONTRA METAFIZICII

Dreptate, solidaritate, naţionalitate.

Indemnul către tineret să-şi păstreze autonomia cugetului faţă de cei ce agită opinia publică, a fost de unii rău primit[1]).

Sub impresia criticelor din anume organe de publicitate, câţi-va tineri (unul semna : «Auditor») au cerut celui ce exprimase părerea mai sus pomenită, să lămurească mai deaproape ideile sale

[1]) Sub titlul *Poveţe dela Universitate*, un ziar a publicat, după alocuţiunea precedentă, următoarele observări:

«La inaugurarea unei societăţi a studenţilor universitari, s'a făcut profesorilor cinstea de a fi chemaţi să deà poveţe tinerimei, ca să o îndemneze pe căi folositoare ţării şi neamului.

A vorbit d-l S. Mehedinţi, unul din luceferii junimismului, directorul Convorbirilor literare... Indemnurile date de d-l S. M. merită să fie judecate aici, fiindcă sunt şi fătarnice, dar şi *tot ce poate fi mai primejdios pentru viaţa noastră publică*». Şi articolul încheia afirmând, că acea cuvântare, este «o faptă rea, o crimă şi o nelegiuire».

Reproducem în notă aceste aprecieri, pentru ca cititorii să vadă în ce măsură aveam sau nu dreptate, când îndemnam pe tineri să fie rezervaţi faţă de ceea ce se numeşte de obiceiu «opinie publică».

www.digibuc.ro

despre democraţie şi în deosebi asupra formulei moştenite din revoluţia franceză. Intrebarea eră:

Cum rămâne cu *liberté, égalité, fraternité?*

După credinţa mea, tinere «Auditor», ori cât de curat ar fi cugetul celui ce rosteşte cuvintele mai sus înşirate, ele sânt o treime de mari neadevăruri, poate cele mai mari dintre toate câte au trecut vreodată prin mintea omenească.

Egalitate...! Unde? In care vreme şi în care ţară?

In republicana Franţă, unde de o sută de ani afişurile de pe ziduri încep cu *égalité*, iar faubourg-ul Saint-Germain tronează şi azi deasupra mulţimii, exclusivist, ca pe vremea când la Versailles domnea un rege absolut?

Sau în Anglia lui Stuart Mill şi Macaulay, unde până şi servitorii lorzilor nu se coboară să stea de vorbă cu slugile celor ce nu sunt lorzi?

Ori măcar în America lui Franclin şi Washington, unde progresiştii Jankei au făcut vagoane deosebite pentru Negri [1]), numai să nu-şi atingă coatele unii cu alţii? şi unde, cu toată suveranitatea dolarului — milionarii cu o vechime de câteva zeci de ani nu primesc în cluburile lor pe alţi milionari, ridicaţi mai de curând?

Dar ce să mai vorbim de alţii?

Uitaţi-vă la noi.

---

[1]) Un american nu poate primi la masa lui pe un Negru, chiar când acesta e cult şi distins. (Firmin Roz, *L'énergie américaine*, pag. 301).

www.digibuc.ro

Organul care zi cu zi, la teatru, la baluri, la serbări publice, în vilegiatură şi alte ocazii, ţine în evidenţă deosebirea dintre lumea-bună şi obştea norodului (care *a priori* i se pare o lume *rea*) e tocmai un ziar care reprezintă ideile unui partid iubitor de libertate! A fi *du monde* e deci un lucru atât de însemnat pentru democraţii de pe malurile Dâmboviţei, încât sânt cluburi şi cercuri unde ifosul de clasă e o «categorie» a minţii, un criteriu al clasificării tuturor valorilor sociale. Boierie, protipendadă, ighemonicon, *high-life*... sânt doar variaţii de cuvinte. Ideea e tot cea veche — a neegalităţii, căutată şi cultivată cu tot dinadinsul.

Ceea ce e însă şi mai ciudat, e împrejurarea că nici nu poţi osândì această hazlie deşertăciune, fiindcă, într'o măsură mai mare sau mai mică, o întâlneşti adesea până în cel mai de pe urmă cătun. Primăriţa, preoteasa, dăscăliţa... fac împreună aristocraţia satului. Ţăranii cu dare de mână nu stau, Doamne fereşte, în rând cu codaşii. Ba ţin să o şi arăte. In generaţia trecută, sătenii îşi spuneau unul altuia pe nume. (Cei mai tineri ziceau celor mai în vrâstă: moşule, nene, bade după cum era obiceiul locului). Azi, toţi cei ce bâzie pe lângă primărie îşi zic între ei — şi cer să li se zică: *Domnule!*

Aşa că, de când e neamul românesc, n'au fost pe acest pământ mai mulţi *domni*... şi mai multe

www.digibuc.ro

domniri. Moş Ion Roată care a ieşit cu jalba înaintea lui Cuza, lăcrămând pentru că fusese înfruntat de boierul megieş, mă tem că ar avea azi şi mai multe necazuri, dar mai întâi dela aristocraţia satului său — ţanţoşă lucru mare.

Căci nu numai în vieaţa de toate zilele cei din capul satului au altă lege decât cei dejos, dar chiar şi în biserică, unde se aud numai cuvinte de milă şi de smerenie. Protipendada ţărănească stă şi acolo în fruntea norodului. La nafură păşeşte întâi primăriţa sau altă «mărire» rurală, iar în satele unde se mai adaogă cumva deosebirea de rassă, dispreţul către cei din coadă ajunge până la scârba fizică. — In cutare sat, cusătoreasa cea mai meşteră la râuri, altiţe, şababace şi alte drăgănele era Sultana-ţiganca. Sultana ar fi fost pentru un pictor ceea ce se cheamă un cap de expresie. Artistă în cusături, era ea însăşi în unele priviri model pentru o operă de artă. Asta nu împiedeca însă pe sătencele cu dare de mână, după ce-i plăteau cusăturile, să afume ciupagul, ori să-l pună în frunză de rosmarin, ca să nu miroasă a ţigan. De căsătorie, ori de altfel de înrudire, nici vorbă. Cea mai săracă fată de plugar s'ar fi crezut eşită din rândul oamenilor, măritându-se după un arămiu, — întocmai ca luminata fiică a unui braman, când s'ar fi atins de un paria.

www.digibuc.ro

E în adevăr de mirare, cum a putut trece prin mintea oamenilor serioşi idea de egalitate ca postulat social, când peste tot în natură întâlneşti numai inegalitate. Există oare egalitatea măcar în lumea mai simplă a animalelor sau a vegetalelor? Intre miile de frunze ale unui copac sânt măcar două deopotrivă? Sau găseşti egalitatea cel puţin în lumea minerală, unde cristalele par o geometrie realizată în materie?

Orice om cult ştie că «dela astru până la verme» legea progresului e diferenţiarea organelor şi a funcţiunilor. Natura nu repetă niciodată aceleaşi forme, ci le variază la infinit. In fiecare grăunte căzut în largul stepelor sau în desişul pădurilor e un *fatum* fiziologic deosebit şi nici măcar pentru două spice alăturate mediul fizic nu poate fi identic. De acì şi putinţa *mutaţiunilor*, care nasc specii nouă şi lasă veşnic calea deschisă spre alte diferenţieri în viitor. Prin urmare, nici o minune dacă prin nesfârşitele serii de cauze, omenirea a ajuns la atâtea şi atâtea deosebiri, care alătură pe un biet Fuegian de Urang-Utang, iar pe tânărul Wolfgang Goethe de tipul clasicului Apollo. — Minunea cea mare ar fi fost să existe undeva egalitate.

Astfel stând lucrul, avem bună nădejde că, după cum geometrii nu mai caută azi cvadratura cercului, de asemenea progresul culturii ştiinţice va clasa cu vremea postulatul egalităţii omeneşti între

www.digibuc.ro

cele ce nu trebue să mai ocupe nici o minte serioasă.

Orice vot şi votare am născocì, cei puternici din naştere vor înrâurì în mod mai adânc societatea în care vor trăì, decât cei slabi de fire, care — cu toate îngrădirile — vor rămâneà expuşi unui echilibru nefavorabil de puteri. — Experienţa politică a celor din urmă o sută de ani a descurajat chiar şi pe cei mai optimişti.

Noroc însă că i-a şi învăţat cevà : i-a învăţat să pornească nu dela faimoasa declaraţie metafizică a «drepturilor omului», ci dela constatarea neegalităţii reale din natură. Şi plecând de acì, să ceară în viaţa socială proporţionalitate, adică *dreptate,* — cât se va puteà mai multă dreptate. Idea impozitului progresiv, legile de protecţiune pentru copìi şi bătrâni şi alte măsuri sociale mai nouă arată că utopia egalitaristă e pe isprăvite. Ceea ce în natură e minciună, nu poate fi adevăr în politică.

De aceea, tinere «auditor», ca oameni de studii, care căutăm deopotrivă adevărul, ştiind că eroarea e şi pagubă şi ruşine ; ca unii care nu ne clătinăm, nici în faţa ocărilor, nici în faţa laudelor, se cuvine să luăm seamă la această constatare :

Egalitatea e o noţiune geometrică şi, ca toate noţiunile abstracte, nu poate fi realizată material în natură. *Dreptatea* însă e o noţiune morală, legată de adâncul fiinţei noastre sufleteşti, şi prin

www.digibuc.ro

urmare e singurul postulat cu minte, care poate fi pus înainte ca ideal de viitor, spre a înlocuì pentru totdeauna mirajul metafisic al înşelătoarei *égalité*[1]).

*

Tot aşà e şi cu libertatea: Ea nu e şi nu poate fi nicăeri; e un sofism care răstoarnă orice concepţie ştiinţifică despre lume.

In imensitatea spaţiului cosmic nu e liber nimic, — nici măcar un fir de praf. Dacă lucrul acesta e dela sine înţeles pentru lumea fizică, nu e tot aşà şi pentru lumea morală. Ca un rest al liberului arbitru din psihologia metafizică de odinioară, în lumea fenomenelor sociale se vorbeşte încă deseori de libertate...

Există ea însă undevà, începând cu cercul îngust al familiei şi sfârşind cu cercul larg al statului şi al neamului? Sunt liberi măcar despoţii care dau observatorilor superficiali iluzia desăvârşitei libertăţi?

Dimpotrivă, autocraţii sunt poate cei mai robiţi dintre muritori. Ludovic al XIV, aşà cum ni-l înfăţişează memoriile lui Saint-Simon, erà un adevărat mucenic: nu puteà nici să mănânce, nici să bea, nici să se culce, nici să se scoale, fără a împlinì o sumă de formalităţi care ar disperà acum pe orice

[1]) Evident, acì nu e vorba de egalitatea civilă, nici de egala îndreptăţire a tuturor de a-şi desvolta puterile lor individuale spre binele obştesc. (Vezi: *Isvorul progresului — personalitatea*).

www.digibuc.ro

muritor de rând. Pe când monarhii de azi, cu minunata născocire a iresponsabilităţii, pot duce o viaţă foarte ticnită; — ba, dacă sunt firi joviale, pot să se distreze cât vor pe socoteala poporului *suveran,* ascunzându-se în dosul parlamentelor, guvernelor, consiliilor de stat şi altor culise constituţionale. E rău numai de potentaţii cari au mai întârziat încă la forma de guvern absolut. De aceea se leapădă şi ei cât pot mai repede de astfel de autoritate. Sub ochii noştri, Ţarul Rusiei, Sultanul Turciei şi Şahul Persiei au renunţat bucuroşi la libertatea despotismului, primind frâul constituţional.

Prin urmare, cei ce privesc deaproape realitatea vieţii văd că în ghemul încâlcit al relaţiunilor personale şi sociale nu e un singur om care să poată vorbì serios de libertate, ci chiar până şi în blândele legături dintre copii şi părinţi sunt nenumărate trepte de conştientă şi subconştientă robie.

Dacă egalitatea erà un postulat al geometriei, libertatea e un postulat al nebuniei — e însăşi negaţiunea temeiului constiinţei noastre, care nu poate concepe nimic în afară de forma de subordinare, coordinare sau supraordinare.

Şi dacă e aşà, se cuvine să ne apropiem şi acì de realitate. In locul conceptului negativ al libertăţii, să punem conceptul pozitiv al *solidarităţii.* Pe când economiştii metafizici cereau pentru lucrători libertatea — chiar pe aceea de a murì de foame — azi, oamenii cu minte vorbesc de pro-

www.digibuc.ro

tecţiune; ceea ce înseamnă că ameţeala metafizicei a trecut. Dela faimoasa *liberté* a revoluţiei franceze, şi până la solidaritatea de care se vorbeşte acum tot mai mult, am făcut deci un mare pas — spre realitate. Se duce utopia libertăţii, după cum s'a dus şi utopia egalităţii. Auguste Comte ar zice că ne îndrumăm dela faza metafizică spre alta mai ştiinţifică, adică pozitivă.

* *

Aşa va fi şi cu *fraternitatea.*

Simţirea popoarelor civilizate e azi, fără îndoială, mai blândă. Robia s'a desfiinţat; negoţul cu sclavi e oprit peste tot, unde ajunge puterea Europenilor. In schimb, ce îngrozitoare sânt tocmai războaele acestor lăudaţi Europeni ! Intr'o singură luptă cad azi mai mulţi morţi decât cădeau acum o sută de ani într'un război întreg. Harţa dela Marathon, povestită cu atâta patos de Herodot, e o adevărată glumă, faţă cu uriaşele ciocniri din vremurile noastre, când sute de mii de luptători, cu mii de tunuri şi alte mijloace de distrugere, se încaeră pe întindere de sute de kilometri. Războiul din Manciuria cuprinde de atâtea ori lupta dela Termopile, de câte ori golful Pireului cuprinde un pahar de apă. Iar dela Salamina lui Temistocle până la Tsushima lui Togo e aceeaşi depărtare, ca dela o barcă cu lopeţi, până la uriaşele cuirasate moderne ale căror tunuri clatină văzduhul ca şi isbucnirea unui vulcan.

www.digibuc.ro

Şi în aceeaşi măsură creşte şi înverşunarea. Duşmăniile părinţilor noştri erau idile, faţă de cele ce clocotesc azi în sufletul celor ce cârmuesc politica războaelor.

Acuma câtevà sute de ani, afară de unele vârtejuri mai repezi, ca ale lui Carol XII şi ale Marelui Corsican, fiecare se certà şi se încăera doar cu vecinii. In prologul lui Faust, burghezul neamţ laudă pacea şi vorbeşte flegmatic despre războaele depărtate, colo... hăt... «în ţara turcească, unde noroadele îşi sparg capetele», fără măcar să-i pese în ale sale «deutschen Landen».

Azi, de câte ori se ceartă doi, stau să se încaere toţi ceilalţi. Când unul face un cuirasat mai mult, ceilalţi pornesc îndată pe socoteli şi se pregătesc de atac. Prusianul Delbrück a spus nu de mult făţiş «că Germania trebuie să fie gata a se amesteca peste tot» (peste ţări şi peste mări), spre a lovì pe oricine îi va sta în cale şi a luà de pretutindeni ce se mai poate lua. «Tovarăşul» Millerand, ca ministru de războiu, a uitat treimea metafizică: liberté, egalité, *fraternité* şi a reînviat acum de curând obiceiul marşurilor militare pe stradele Parisului. Ba încă cere credite pentru aviaţie, spre a întinde războiul de pe pământ în văzduh! Şi în loc de *Internaţionala,* cântă ca orice cocoş galic: «*Allons enfants de la patrie*», arătând cu degetul spre hotarul Vosgilor, iar dincolo de Alpi, alt «tovarăş», Enrico Ferri, lăsând naivilor proclamarea «drep-

www.digibuc.ro

turilor omului» şi faimoasa *frăţie* socialistă, cântă şi el osanale expediţiei militare din Tripolis...

Şi tot aşà e pretutindeni: Englezul se uită la German, ca mopsul la motan; Germanul priveşte tot astfel la Polonez; Polonezul la Rus; Rusul la Chinez; Chinezul la Iaponez... tot frate spre frate şi fraternitate lângă fraternitate! — O drăcească ironie, care ţi-ar da o mare poftă de râs, dacă starea aceasta n'ar fi în acelaş timp plină de cele mai grave primejdii [1]).

Prin urmare, cu toată predica de principii şi cu toată bunăvoinţa teoretică pentru dreptul ginţilor, înstreinarea dintre popoare creşte, în loc să scadă. Nansen care se arătă foarte milos şi bun creştin pentru Eschimoşi, în patrie a luptat nu pentru alipire, ci pentru despărţirea Norvegiei de Suedia. Alături de integrare, creşte, cum ar zice Spencer, pas cu pas diferenţiarea, făcându-te să te simţi *strein* de tot ce nu aparţine poporului şi neamului tău.

Pentru ce?

Pentrucă legea progresului ne mână nu spre amestecul babilonic într'o singură turmă, ci spre constituirea de unităţi etnice deosebite. Frăţia ideologilor erà o simplă iluzie. Realitatea e alta: plecând dela cercul îngust al familiei, dela legăturile fireşti ale *sângelui,* sentimentul rudeniei păs-

[1]) Cum s'a dovedit de curând în războiul balcanic, când «fraţii» s'au măcelărit, ca în vremurile invaziei Hunilor.

www.digibuc.ro

trează încă o valoare destul de simţită numai până la marginea unei limbi. Căci «cine zice limbă, acela zice nu numai graiu ca mijloc de exprimare a noţiunilor, ci *acelaş* fel de a judecà, de a simţi, de a iubì şi urî». Dincolo însă de hotarul limbei, spre marginile rasei, legătura aceasta abia mai este apreciabilă, spre a devenì apoi în sfera largă a umanităţii imponderabilă, abstractă— aproape neexistentă.

Naţiunea aşa dar e garanţia cea din urmă a frăţiei efective (şi trupeşte, şi sufleteşte). Pentru individ, ea înseamnă ceva analog cu *speţa* în faună sau floră. Şi după cum speţa e o realitate mai simţită decât *genul, familia* şi *ordinul* etc., deasemenea şi naţiunea e o realitate concretă, pe când omenìrea (dacă n'o privim ca o sumă de *naţiuni*) e o simplă abstracţie, iar *fraternité*, ca atribut al omenirii, e o abstracţie a abstracţiei — adevărată *chimaera vacuo bombinans*, cum ziceau scolasticii.

Prin urmare, lăsând la o parte visul deşert al frăţiei universale, vom recunoaşte ca singura realitate supraordonată individului naţiunea. Cum cineva nu poate sărì peste umbra lui, deasemenea nu va puteà eşi din sfera influenţelor trupeşti şi sufleteşti ale neamului din care s'a născut. Iar dacă se sileşte să iasă, acela cade în haos, neagă individualitatea sa caracteristică şi piere.

www.digibuc.ro

Aceasta nu înseamnă însă ca fiecare să se închidă între hotarele neamului său într'un cerc de foc. Sunt şi altoiri folositoare. Spre a vorbi numai de noi: Bulgarul, cu însuşirile sale de stăruinţă, poate fi un bun element pentru viaţa agricolă. Germanul, paşnic şi idealist din fire, este iarăşi un bun altoiu. Lipoveanul, cu însuşiri de o mare primitivitate, de asemenea. Chiar şi Grecul — când nu-i venit din gunoiul Fanarului — ci aduce cu sine cumpătarea din arhipelagul pustiit de soare, socot că e un adaos prielnic pentru societatea noastră.

Ce-ţi pasă din ce Mare sau Ocean s'au ridicat aburii ploii ce-ţi udă ogorul tău! E destul ca umezeala sa curată şi binefăcătoare să ajute încolţirea seminţelor aruncate de tine sub brazdă, pentru ca din ele să crească flori învoalte, cum n'au mai răsărit în nici un ogor din largul pământului. Lasă deci să vină spre tine tot ce este element tânăr şi sănătos, precum şi toate operele intelectuale şi artistice ale tuturor popoarelor şi ale tuturor epocelor de înflorire.

Fireşte, cu măsură şi împrumuturile acestea. Căci cea dintâi lege a progresului e să păstrezi şi să desvolţi caracterele trupeşti şi sufleteşti ale *spiţei* tale naţionale; legea socială îţi porunceşte să priveşti întâi de toate la ai *tăi*... singurii pe cari îi poţi înţelege mai bine şi ajuta mai efectiv. Rousseau zice undeva: *Tel aime les Tartares*

www.digibuc.ro

pour ne pas aimer son voisin... Cuminţeniea îţi zice însă: lasă pe Tătari, pe Zuluşi, pe Francezi şi toate celelalte neamuri în pace. Se va găsi cine să-i iubească în ţara lor, după simţirea lor, în legea lor. Tu fii mulţumit dacă vei puteà iubì în destul pe cei de un neam cu tine. Ingrijind de naţiunea ta, ai apucat singura cale raţională, ca să ajuţi progresul omenirii, care nu e altceva decât suma tuturor naţiunilor. Aşa dar, tinere «Auditor», copilăria dela 1829, când am desgrădit breslele noastre româneşti şi am lăsat să pătrunză în ele toţi veneticii, cu toate păcatele unor oameni de strânsură, n'a fost un pas spre *libertate,* ci o naivitate care ne-a dus la *robia* economică a elementului autohton.

Incercarea unora şi altora la 1848 şi 1878 de a se îmbrăţişà cu toate naţiile pământului şi a le primì pe toate în casa noastră, n'a fost un pas spre *fraternitate,* ci o naivitate care s'a răsbunat şi se va mai răsbuna în *asuprirea* Românului de către strein.

De asemenea, năzuinţa celor ce vor să vindece relele vieţii publice prin votul haotic nu e un pas spre *egalitate,* ci tot o naivitate (câtă vreme nu vom înlătură supremaţia celor şireţi asupra celor de bună credinţă).

De sigur unii dintre idealiştii dela 48 şi dascălii lor din alte ţări socoteau că au nimerit calea cea dreaptă, scriind pe manifestele politice treimea de-

www.digibuc.ro

şartă de pe zidurile Parisului. De buna lor credinţă nu ne îndoim; ba avem bănuiala că, dacă am fi trăit pe vremurile acelea, mulţi dintre noi am fi făcut la fel. Dar asta nu e un cuvânt să închidem acum ochii asupra greşelilor de atunci, şi să stăruim în ele. Ar fi o mare pagubă să întreţinem mai departe migrena revoluţionară şi papagalismul, când vedem că urmările lor au fost dezagregarea vieţii noastre economice şi turburarea sufletului românesc.

Destul cu glumele metafizice. A venit vremea să ne întoarcem spre realitate.

In locul falsei treimi: *égalité, liberté, fraternité,* progresul cugetării moderne ne sfătueşte să punem treimea adevărată: *dreptate, solidaritate, naţionalitate.*

Acesta e cugetul meu. Dacă ai altul mai bun, tinere «Auditor», păstrează-l pe al tău, — pe răspunderea ta.

Dixi et salvavi...

www.digibuc.ro

INDRUMARE SPRE PROGRES

Fii credincios ţie însuţi.

Indemnul către tinerimea universitară de a se ferì de metafizică în orientarea vieţii practice, şi de a verificà toate părerile, cât e posibil după metodele ştiinţei, n'a fost dat din întâmplare, ci din dorinţa de a cruţà pe tineri de unele deziluzii. E incalculabilă perderea de energie în această vârstă neliniştită, când spiritul îşi pune dintr'o dată problemele cele mai vaste.

«E drept că ştiu eu multe, dar aş vrea să le ştiu pe toate»

(ich möchte doch alles wissen) zice cu mare nevinovăţie în Faust ucenicul către magistru. Şi cam la fel zic mai toate capetele eminente ale fiecărei generaţii, trecând mai toate printr'un fel de criză. Pentru cei aplecaţi spre cugetarea abstractă, ocazia crizei e de obiceiu problema cunoştinţii. Aceia însă la care precumpăneşte voinţa, se opresc din potrivă la probleme de natură utilitară şi devin partizani ai propagandelor poli-

www.digibuc.ro

tice. Iar cei ce au fibra etică şi artistică mai desvoltată sunt isbiţi de latura nearmonică a vieţii şi, întocmai ca «Spiritul Negaţiunii», găsesc că întreaga creaţiune e rea (herzlich schlecht). Stuart Mill mărturiseşte că la 20 de ani vrea să «reformeze lumea», dar simţeà că secase în el «toate isvoarele mândriei, ambiţiei şi simpatiei pentru binele obştesc», în cât nu mai află «nici o plăcere în virtute.» Deşi fiu al unui filosof şi înconjurat de bărbaţii cei mai de seamă ai Angliei, el suspinà după un sfat: «Câtevà sfaturi... mi-ar fi fost nespus de preţioase.»

Iată de ce socotim că, alături de unele îndemnuri pentru viaţa universitară, tinerii au nevoe şi de oarecare îndrumări pentru mai târziu, când din sfera senină a ştiinţei, vor trece în sfera practică, unde se vor întâlnì cu un nou criteriu, acela al aşa zisei opinii publice.

Ce valoare are acest criteriu, ca îndrumare către progresul individului şi al societăţii?

De când formele de viaţă modernă s'au întins mai peste toate ţările, rar cuvânt care să se audă aşa de des, ca opinia publică. «Opinia publică a osândit regimul cutare; opinia publică a consfinţit dreptul cutare; opinia publică a înfierat pe X., opinia publică a ţintuit la stâlp pe Y...»

Istoria poate să răspundă însă cu zeci şi sute de exemple că acest criteriu a fost şi e foarte nesigur, iar uneori cu totul incalculabil.

www.digibuc.ro

— De ce să-l surghiunim, prietene, întrebă Aristide pe cel ce-i scriea numele său pe o scoică?

— Ce tot spune lumea că-i drept, drept... Ia să ne mai slăbească cu dreptatea lui şi Aristide ăla, cine-o fi...

Opinia publică — invidia publică.

Cu drept cuvânt, Macaulay afirmă că nu se poate închipuì nimic mai odios, decât nedreptatea întemeiată pe autoritatea opiniei publice! Şi aşà a fost nu numai în Atena, dar şi în Roma, în Veneţia şi în toate statele — până şi în progresista democraţie a Statelor-Unite. Ce predici la puritanii de peste Ocean! Ce sabath riguros, ce umilinţă evanghelică şi ce vorbe de cinstire pentru omul vrednic, de-ar fi el din Moab, din Nazaret sau de unde ar fi..

Şi totuşi, când a fost vorba să aleagă pe cineva la cârma statului, nu l'au chemat pe Hamilton; — erà *prea* vrednic. Au ales pe Washington, fiindcă nu treceà atâta peste capetele celorlaţi. (Un moralist de talent ar puteà scrie un capitol foarte interesant: «Despre mediocritate ca element de succes în viaţă»). In adevăr nimic mai nestatornic decât legătura dintre merit şi opinia publică. Dacă a fost un om de o statură destul de înnaltă, încât meritele sale să poată fi văzute şi judecate mai drept de mulţime, a fost de sigur în vremurile noastre Bismarck. Şi totuşi, câte greutăţi şi jigniri!

Innainte de 1866, abia îl preţuiau câţiva. Bă-

www.digibuc.ro

trânul rege Wilhelm şi-a câştigat o veşnică slavă, ghicind ceea ce oameni de mare merit (ca Virchow şi alţii) nici nu bănuiau măcar. După Sedan însă, când toţi adversarii Prusiei erau la pământ, iar micile state germanice alcătuiseră un mare imperiu, figura cancelarului de fer ar fi trebuit să apară în adevăratul ei relief — chiar şi duşmanilor celor mai hotărîţi.

Realitatea: nici n'a apucat bine să se întoarcă de pe câmpul războiu şi au şi început amărăciunile. De sus, de lângă tron, unde îl săpau intrigile împărătesei Augusta, şi până în fundul Bavariei, unde preoţii îl blestemau de pe amvon, ce înfierare şi ce ţintuire la stâlp! Ce monstruoasă manifestare a opiniei publice, încununată de atentatul lui Kulmann!

Cazul lui Bismarck, ca şi al lui Pericles (care a murit în necazuri mai mari decât ale lui Iov) şi al lui Caesar, asasinat în mijlocul partisanilor, de pumnalul prietenilor, ar trebuì să fie mereu înnaintea celor ce pun criteriul judecăţii lor în glasul opiniei publice.

Şi mai întâi de toate: este vreo opinie în adevăr *publică?* In realitate, n'avem decât opiniuni mai mult sau mai puţin parţiale. «Când trei spun ceea ce ne place, la urechea noastră sună *vocea poporului;* iar dacă 12 afirmă dimpotrivă, aceea e *opinie de partid*» (Riehl). Prin urmare, ca să te îndrumezi spre progres în convingerile tale

www.digibuc.ro

sociale, adecă să nimereşti adevărul, nu-ţi rămâne altă scăpare, decât să păstrezi faţă de toate manifestările vieţii (chiar şi faţă de cele politice) tot metoda de cercetare a ştiinţelor exacte. După cum analizezi vegetaţia unui câmp, despărţind masa plantelor în specii cu caractere deosebite, de asemenea în opinia publică trebue să deosebeşti totdeauna opiniunile parţiale, potrivit cu temperamentul, vrâsta, profesiunea etc. Unul e felul de a cugetà al proprietarilor rurali (până şi limba şi imaginile de care se slujesc sunt deosebite); altul e al avocaţilor; altul al inginerilor, al clericilor etc.

Intrebarea adevărată e deci aceasta: Care opinie parţială e mai aproape de adevăr? Şi cine e în fiecare grupare, acela care prin gradul său de specializare, prin obiectivitatea caracterului şi prin inteligenţă e cel mai vrednic să fie consultat, când gruparea întreagă nu e de faţă? Dela mulţime ajungi astfel la partid sau grupare, iar dela grupă la individul reprezentativ.

Acesta ar fi drumul firesc al analizei. In practică nu tot acesta trebue să fie şi drumul convingerii.

In adevăr, dacă scopul statului, între altele, e să fie organul de echilibrare pe cât se poate al interesului *tuturor*, coborîndu-te dela mulţime spre gruprare şi dela grupă spre un singur individ, eşti în mare primejdie să luneci din ce în ce

www.digibuc.ro

mai mult spre criterii de judecată tot mai restrânse şi să cazi în cele din urmă jertfa egoismului unei singure persoane. Oameni de mare experienţă, cu toate că au fost ei înşişi victima opiniei populare, totuş au afirmat că ea este superioară opiniei partidelor, după cum şi opinia partidelor e superioară opiniei şefilor de partid. *Le pays est sage, les partis ne le sont pas,* zice Thiers; iar Bismarck adăogă: «Norodul (cu alegători cu tot) e mai cu minte, mai realist, mai patriot în cugetul său decât conducătorii grupărilor organizate în parlament şi presă, unde conducerea cade de obiceiu pe mâna celor extremi din fiecare partid».

Prin urmare, după analiza părţilor şi a partidelor, tânărul cu destul simţ critic nu va lua opinia cutărui ziar sau partid drept opinie publică, şi mai ales nu a persoanelor ce reprezintă partidele; ci se va întoarce spre sufletul mulţimii, adecă al poporului în care trăeşte. In casa unui plugar şi a unui muncitor cu palmele poţi află uneori într'un ceas mai mult adevăr decât în zeci de discursuri parlamentare şi în mormane de statistici şi studii speciale. Citeşte-le şi pe acestea, dar pentru a aveà o garanţie mai mult, întorce-te cu ochii spre *mulţime* cu viaţa sa de toate zilele. Şi cu drept cuvânt, fiindcă altele sunt legile sufletului individual, şi alta e legea sufletului colectiv. Dacă ai fi întrebat pe fiecare din Obştească Adunare: vrea

www.digibuc.ro

sau nu să renunţe la privilegii ? De sigur, acasă, mulţi ar fi zis *nu;* pe când în ceasul de entusiasm al şedinţei plenare, au zis din toată inima *da*. *Mulţimea* a şters adecă particularităţile indivizilor şi partidelor şi a creat o atmosferă de impersonalitate. Deosebirile de stare, educaţie, profesiune, avere şi altele se şterg în astfel de momente şi rămâne numai fondul comun al simţului de neam care acordează pe toţi în unison.

De aceea, cu dreptate, oameni ca Thiers şi Bismarck au pus sentimentul poporului mai pre sus de sentimentul oricărui partid.

Şi cu aceiaşi dreptate, au pus apoi şi sentimentul partidelor mai pre sus de al şefilor, findcă o grupare e totdeauna mai impersonală şi deci mai vrednică de încredere de cât un singur individ.

Aceasta e cea dintâi împrejurare, la care tinerii trebue să ia aminte, mai ales în cazurile când şeful e autoritar faţă de partid, iar partidul este exclusivist, formând un fel de despotie deghizată.

Cum rămâne atunci cu valoarea marilor personalităţi ? Nici ele nu pot îndrumà pe cineva pe calea progresului ?

Fără îndoială, progresele cele mai însemnate din viaţa unui popor sunt realizate tocmai prin astfel de personalităţi, care cuprind la o potenţă superioară însuşirile neamului întreg. Şi nu

www.digibuc.ro

poate nega nimeni că ar fi un noroc deosebit pentru un tânăr să întâlnească pe drumul vieţii chiar dela început astfel de individualităţi; — mai ales că ele nu apar în toate epocele.

Dar greutatea e să le recunoască. Căci e mare primejdie pentru cel ce alege să nu cadă jertfă propriei sale iluzii, luând drept autoritate în latura practică pe cinevà care are pricepere tocmai în altă direcţie. Virchow erà un mare antropolog; cugetarea lui politică a fost însă destul de mediocră. Victor Hugo era mare literat la 1870. Dar manifestul lui prin care respingeà pacea cu Germania şi speriea pe Teutoni că le va lua nu numai Alsacia-Lorena, ci tot Rinul, cu Mainz şi Colonia, ameninţând imperiul german, l-a umplut de un neşters ridicol şi pe el, şi pe toţi care s'au luat după dânsul. Prin urmare, cea dintâi grijă, când îţi alegi o autoritate în materie de chestii sociale şi politice ar fi să vezi competenţa acelei «autorităţi», judecând-o nu după vorbe şi programe, ci după aplicarea şi putinţa lor de aplicare practică. — Până a ajuns la Port-Tarascon, chiar şi Tartarin erà pentru compatrioţii săi un om genial.

După chestia destul de grea a competenţii, vine apoi întrebarea şi mai grea despre sinceritatea intelectuală a omului reprezentativ.

Când e vorba de ucenicie în ştiinţele experimentale sau în alte ramuri ale ştiinţelor exacte,

www.digibuc.ro

începătorul vede singur, dacă rezultatul unui raţionament e just sau falş. Dar în experienţa complicată a vieţii sociale, adevărul şi eroarea nu se pot dovedì tot atât de uşor. Îndeosebi moneda politică are o efigie atât de ştearsă, încât trebuie să o priveşti foarte de aproape, să nu păţeşti ca barbarii, cărora li se da drept bani buni monedele false, pe care unii guvernatori romani dela hotar le băteau inadins pentrul negoţul cu vecinii necivilizaţi.

In saltarele experienţei sale personale, mentorul ales poate că are multe doctorii adevărate. Rămâne să afli, dacă nu cumva, printr'o fină ipocrizie, el ţine esenţele pentru sine, iar tânărului barbar îi dă numai un surogat de experienţă fără valoare.

Sinceritatea e lucru foarte delicat. La Bruyère, un mare observator al firii omeneşti, exprimă o părere foarte sugestivă :

«Disons hardiment une chose triste et douloureuse à imaginer. Il n'y a personne au monde si bien liée avec nous de societé et de bienvieillance, qui nous aime, qui nous goûte, qui nous fait mille offres de services et qui nous sert quelque fois, qui n'ait en soi, par l'attachement à son interêt, des dispositions très proches à rompre avec nous et a devenir notre ennemi».

Aceasta e deci încă o împrejurare la care trebue să se gândească un tânăr.

Să admitem însă că atât competenţa, cât şi sinceritatea sunt netăgăduite. Mai rămâne atunci

www.digibuc.ro

de hotărât încă o chestie tot aşa de însemnată: coeficientul variaţiei personale a povăţuitorului ales. Căci sânt şi firi nefericite, care la cea mai mică adiere îşi schimbă orientarea; iar greutatea cea mare e acolo, că variaţia aceasta se poate întâmpla nu numai la impulsivi, ci şi la oameni potoliţi — şi chiar după o lungă manifestare de statornicie.

Poate e la mijloc legea fundamentală a schimbării, care, cu timpul, modifică până şi structura intracelulară a materiei neorganice, prefăcând oţelul cel mai călit în fer de rând. Poate că e în unele cazuri adaosul de factori imponderabili, care fac să slăbească chiar caracterele cele mai tari. Sub influenţa unei Egerii nefaste: un linguşitor, o metresă, un valet, un om de afaceri sau cine ştie ce specimen de pripas, cutare om de reală pricepere şi onestiate intelectuală se pomeneşte într'o bună zi altul decât erà. Bismarck vorbea cu spaimă de aceste *imponderabilia* şi cu drept cuvânt. Căci în lumea psihică, mai mult şi decât în cea fizică, uneori cauzele mici produc efecte neaşteptat de mari. — A treia republică franceză (şi infinita serie de fenomene sociale şi politice legate de statul francez dela 1870 până azi) au atârnat de ridicula împrejurare că contele de Chambord, ales rege sub numele de Henric al V-lea, n'a primit coroana oferită de majoritatea monarhistă a par-

www.digibuc.ro

lamentului, fiindcă ţineà morţiş să vinà cu steagul alb, legitimist; nu cu tricolorul... cerut de corpurile legiuitoare!

Aşa că e nespus de greu pentru un om tânăr să ghicească cine merità sau nu titlul de autoritate în chestiunile vieţei sociale şi politice. De aceea, criteriul cel mai sigur, după cum spuneam, e fapta; iar alături de faptă, însuşirea atât de greu de definit numità caracter. In loc de a te lua după lungimea programelor şi răsunetul formulelor, sau sclipirea personalităţilor, caută, tinere, în raza vieţii tale mai întâi un singur lucru: *faptele,* iar dacă vrei şi oameni, cercetează care pot fi talentele morale, adicà libere de păcatele egoismului. Până să găseşti însă astfel de rarităţi între contemporani, stai de vorbă cu marii morţi ai omenirii. Tucidid şi Tacit, Machiavel şi Macaulay, dacă nu-ţi vor spune cu cine anume ai să votezi la cutare ori cutare alegere, te vor ajutà însă cu siguranţă să ghiceşti măcar un singur lucru şi acela este esenţial: cu cine eşti mai aproape şi cu cine eşti mai departe de interesul obştesc.

Astfel, cu sprijinul morţilor celor mari (ale căror păreri nu se mai schimbă, cum nu se schimbă mersul stelelor), te poţi scutì de autoritatea altora, pentru a rămâneà în faţa faptelor şi a propriului tău cuget. Acì ajuns, ai găsit centrul de gravitate al vieţii tale sufleteşti şi regula de aur

www.digibuc.ro

a progresului care sună aşa: *fii credincios ţie însuţi,* adică gândului tău celui mai bun, verificat — când poţi — în faţa ştiinţei, iar când ştiinţa nu te mai ajută, verificat în faţa geniilor morale ale omenirii.

www.digibuc.ro

SIGURANŢA PROGRESULUI

Peste morminte-înainte.

Natura e plină de contraste: seceta cea mai grozavă e deoparte şi de alta a regiunilor ecvatoriale, unde cad cele mai dese ploi. Frigul cel mai tare se simte pe vârfurile cele mai apropiate de soare. Pustiile cele mai sterpe sunt vecine cu vegetaţia pururea verde a pădurilor tropicale; iar omenirea cea mai săracă e tocmai în ţările unde pământul e mai roditor.

Tot astfel şi în lumea morală: minciuna alături de adevăr, nerozia lângă deşteptăciune, răul lângă bine, împărechiate toate, cum e lumina cu umbra, cum sânt cei doi poli ai sferei.

Polaritatea e legea fundamentală a naturii. De aci şi îndoiala: nu cumva răul e deopotrivă cu binele, iar ceeace numiam în capitolul precedent «îndrumare spre progres» e o simplă înşelăciune a minţii noastre?

Pentru cei ce au fibra etică foarte simţitoare, întrebarea aceasta ascunde în sine o reală primejdie. Căci dacă răul şi binele se cumpănesc

www.digibuc.ro

veşnic, ca cele două talgere ale unei balanţe, zădarnică e orice luptă şi străduinţă. Epicureismul sau nepăsarea ar fi singurul îndreptar logic al purtării în viaţă, şi cu această lozincă ai puteà întoarce pentru totdeauna spatele către ideal. O cumplită deziluzie ar trebui să cuprindă mai ales pe tinerii de elită, care, în fierberea entusiasmului lor pentru bine şi frumos, erau aplecaţi să judece oamenii după măsură quasi-geometrică a moralei pure şi, ca Stuart Mill, îşi puseseră în gând «să fericească lumea întreagă».

Din fericire, teoria echilibrului dintre bine şi rău e o generalizare fără nici un temeiu pozitiv.

Polaritatea nu înseamnă simetrie desăvârşită, şi cu atât mai puţin egalitate. Dimpotrivă, pe toate căile, natura năzueşte pretutindeni spre bine şi tot mereu spre *mai bine*. In jocul energiilor sale de o nesecată bogăţie, ea greşeşte de nenumărate ori, dar singură se şi îndreaptă, nimicind fără milă operele sale imperfecte. Monştrii fizici nu sunt viabili (ajung în borcanele cu spirt), iar cei morali ajung şi ei departe de faţa soarelui, în bolţi cu păreţii de sare. Aşa că, în fiecare epocă, un talger al balanţei se ridică măcar cu un fir de păr mai sus decât celalt, şi zi cu zi *adevărul, binele* şi *frumuseţea* ajung precumpănitoare.

*

www.digibuc.ro

Se înţelege, de progresul adevărului ştiinţific, nu mai poate fi nici-o îndoială. In fiecare clipă, undeva, în vreun colţ de laborator se înregistrează o cunoştinţă nouă, care întinde mai departe cercul de lumină al minţii omeneşti. Ceea ce cunoaştem azi e deabia o picătură din oceanul ce remâne încă de explorat. Dar avem siguranţa deplină că mâne sau poimâne vom şti înmiit mai mult decât azi. Cui i-ar fi trecut prin minte că vom vedea şi dincolo de hotarul vederii? Şi totuşi azi, fotografiem ceea ce nici telescopul cel mai puternic nu zăreşte. Dela telescop am trecut la ultra-telescop. Intemeietorul pozitivismului nici nu-şi inchipuia că am putea să ştim vreo-dată măcar cât de puţin despre compoziţia corpurilor cereşti; iar azi vorbim despre astrochimie. Fiecare ştiinţă, de altfel, dă ramuri neaşteptate, întocmai ca copacii primăvara.

E fapt, că metodele pozitive au împins frontul ştiinţei pe toate laturile. Sub ochii noştri, am văzut matemateca întinzându-se asupra fizicei; fizica asupra chimiei, chimia asupra biologiei, iar aceasta din urmă se sileşte să îndrumeze paşii sociologiei. Auguste Comte profeţise mai de mult această continuă pozitivare. Dar cine ar fi putut bănui că mişcarea va fi atât de accelerată! Cum avea să ghicească Laplace cât de întins va fi nu orizontul urmaşului său Poincaré (care avea să-i turbure frumoasa armonie a cunoscutului

www.digibuc.ro

Système du monde), ci chiar al matematicilor mai mărunţi din zilele noastre. Cum era să ghicească Lavoisier metodele lui Berthelot, ori Cuvier care lucra cu schelete de megatherium, că alţii (Goby) vor isbuti prin radiografie să studieze fără să le sfărâme, chiar fosile de protozoare! Ori Lamarck, cu toată «filosofia zoologică», cum ar fi bănuit el lumea microbiană a lui Pasteur şi miile de fapte şi observaţii, pe care le are la îndemână azi cel mai umilit naturalist...!

Şi-am pomenit numai câţiva învăţaţi dintr'o singură ţară. Dacă ne-am uita însă în toate ţările, sau am arunca o privire cât de furişă asupra veacurilor ce vin, ce incalculabilă perspectivă de progres. Acuma 100 de ani, metrul era o mare noutate. (Cât era de autoritar, Napoleon s'a isbit totuşi de-o straşnică împotrivire, când a voit să-l introducă în Franţa). Azi metrul a pătruns până în pădurile locuite de Negri şi de Pieile-Roşii, iar noi în Europa, am trecut dela metru la micron, şi s'ar puteà ca urmaşii noştri să se minuneze de micron, cum ne mirăm noi azi de cot, picior, palmă şi alte măsuri primitive ale părinţilor noştri. Ba mă tem, că timpul acela a şi sosit. Intr'o revistă de popularizare, am citit de curând aceste rânduri în chip de informaţie:

> Un atom de hidrogen cântăreşte a mia parte din a miliarda parte dintr'o miime de gram: O, mg. ooooooooooooool. In el se află vre-o mie de părticele, *electroni*, atât de mici, încât depărtarea relativă dintre ele e ca aceea dintre corpurile

www.digibuc.ro

cereşti. Electronii sânt încărcaţi cu electricitate negativa şi se mişcă cu o iuţeală de peste o *sută de mii de kilometri* pe secundă în jurul lor (o mişcare ca a pământului în jurul axei), iar în jurul unui sâmbure încărcat cu electricitate pozitivă fac mai multe *milioane de miliarde de învârtituri pe secundă* (cum se învârteşte şi pamântul în jurul soarelui).

Milioane de miliarde pe secundă...

Imaginaţia lui Shakespeare e săracă, faţă de a modestului laborant, care jonglează liniştit cu acest abis de cifre. Hamlet care se simţea la hotarul dintre înţelepciune şi nebunie, de ar fi trăit în timpurile noastre, ar fi găsit de bună seamă superficială şi fără nici un interes orice tragedie omenească, faţă de grandioasa dramă a puterilor dintr'un gram de hidrogen, când ar fi auzit că în el e ascunsă atâta energie, încât să poată ridica flota întregii Britanii până în vârful celui mai înalt munte din Scoţia.

Faţa cu această vertiginoasă iuţeală a progresului ştiinţific, ar trebui să fie cineva mai sceptic şi decât scepticismul, ca să mai poata avea îndoeli asupra viitorului ştiinţei.

E drept că împreună cu orizontul luminos, care se întinde atât de repede, se lărgeşte şi cercul întunerecului dimprejur. E drept că numărul enigmelor creşte. Dar sporeşte şi probabilitatea de a le deslega. *Ignorabimus* de altădată nu ne mai înfioară. Cine ştie ce poartă, azi pecetluită, se va deschide mâne, lar despre unele, ştim că nici n'avem interes să le deschidem, de oarece suntem

www.digibuc.ro

încredinţaţi că în dosul lor nu se ascunde nimic. Cvadratura cercului nu mai turbură azi mintea nimanui ; imposibilitatea ei este definitiv dovedită. In matematică, ştiinţa normativă a tuturor ştiinţelor, nu mai e îngăduit să zici : nu se ştie dacă cutare problemă va fi deslegată. Ori o deslegi, ori să dovedeşti că *niciodată* nu i se va puteà găsì o soluţiune. Din doua una : ori adevăr pozitiv, ori negaţiune pozitivă. Purgatoriul îndoelilor veşnice nu mai e tolerat.

Mare progres să ştii bine măcar ceea ce *nu* se poate şti. Necunoscutul ale cărei margini sunt cunoscute te lasă liniştit, ca şi cum ar fi pe deplin cunoscut. Medievalii ziceau că natura se teme de *vacuum*. Ştiinţa modernă dimpotrivă îl caută. ca hotar fix catre regiunile unde nu mai e nimic de cercetat.

Dar ceea ce e şi mai semnificativ este caracterul quasi-automatic al multor descoperiri. Chimistul Ostwald afirmă că prin organizarea muncii ştiinţifice o descoperire poate fi dobândită pe cale *sistematică,* fără să fim nevoiţi a mai aşteptà un geniu extraordinar. Deslegarea unei probleme nedeslegate încă «poate fi comandată, ca o pereche de încălţăminte.» Şi întocmai ca la o pereche de ghete, nu se mai întreabă dacă problema se rezolvă, ci numai *când* se rezolvă, adică ce timp îi trebue meşterului să facă încălţămintea, iar omului de ştiinţă descoperirea... ‹ La începutul

www.digibuc.ro

industriei chimice nu era rar să vezi uneori o muncă de câte 20 de ani, până ce o chestiune să fie rezolvată şi până se vedea dacă procedeul e bun din punct de vedere economic şi tehnic. Azi se poate ajunge la aceleaşi rezultate în câţiva ani şi chiar mai puţin». Prin urmare nu e absurd să zici că progresul ştiinţei e aproape automatic. Helmholtz mărturiseşte de asemenea că, desvoltând un principiu spre a-i găsi diferitele sale aplicări, el avea impresia *că nu face o lucrare personală, ci redacta lucrarea altuia !* Aşa se explică de ce, lucrând deosebit, fără să ştie unul de altul, doi oameni de ştiinţă ajung în acelaş timp la acelaş rezultat, — întocmai ca cei ce sapă un tunel sub munte şi se întâlnesc totuşi în linie dreaptă.

După toate acestea e de prisos orice îndoială despre progresul adevărului ştiinţific.

Tot astfel nu poate fi îndoială asupra sporului frumuseţii pe faţa pământului. Câte şi câte prefaceri numai în cele din urmă veacuri ! Unde e Olanda de azi, pe vremea lui Caesar se întindeau smârcuri cu stuf, în care gâştele sălbatice îşi făceau cuib ca în ţinuturile Laponiei. Unde este Elveţia, grădina de vară a Europei, erau codri şi tihărăi, în care se sălăşluiau lupii şi urşii. Dunărea lui Herodot curgea printre maluri tot aşà de pustii, ca şi ale lui Mississipi în epoca dinainte de Columb ; iar Rinul prăvălea undele sale peste

www.digibuc.ro

stâncele dela Schafhausen în singurătatea unor păduri sălbatece, ca şi ale Orenocului la cataractele lui Itupirè. In sfârşit, unde se ridică azi marile metropole de cultură : Stockholm, Copenhaga, Berlin, Londra şi altele, erau bălţi în care castorii clădeau colibe, întocmai ca în lacurile Canadei, iar locuitorii Europei beau la ospeţe din scăfârlii de om, scalpate după metoda Pieilor-Roşii.

Şi ce armonioasă întocmire a vieţii de atunci şi până azi ! Am secat bălţile, am îndreptat scurgerea apelor, am petruit drumurile, am îmblânzit sălbătăciunile, am împodobit ţări întregi, întocmai ca pe nişte grădini. Dintr'un pădureţ, am scos sute de soiuri : meri, peri, pruni... pe care niciodată codrul singur nu le-ar fi dat la iveală.

Din rasura sălbatecă, am scos neamuri întregi de trandafiri, care de care mai bogaţi în miresme şi culoare. Şi tot aşa cu nenumărate alte flori, legume, pasări şi rase de animale domestice.

In fiecare an, s'a mutat astfel hotarul dintre Ormuz şi Ahriman în paguba celui din urmă. Peste tot, pământul pare a se pregăti pentru o mare serbare, ca şi cum ar vreà să placă unui ochiu care îl priveşte din depărtările spaţiului ceresc.

Şi cum sporeşte frumuseţea fizică, tot aşa se adaogă şi frumosul artistic. Fiecare veac şi fiecare popor înmulţeşte cu ceva comorile artei. După

www.digibuc.ro

valul cel mare dintre Omer şi Fidias, unda s'a ridicat încă odată între Dante şi Michel Angelo, urmată apoi de altele în epoca lui Cervantes, a lui Shakespeare, Molière şi Goethe. Şi de câte ori nu se va ridică încă în lungul şir al miilor de secole ce vin! Nu mai vorbim de undele mai mărunte, căci cine stă să mai numere toate valurile din faţa mărilor şi lacurilor în veşnică vibrare...

* * *

Rămâne doar îndoială, numai cu privire la progresul moral.

Sporeşte şi binele, după cum sporeşte adevărul ştiinţific şi frumuseţea?

Dela omul peşterilor şi până la bunul Livingstone care prin blândeţea sa a cucerit inimele canibalilor Africei, ajungând să se primble printre ei, ca oarecând Daniil în groapa leilor, hotărît, este un mare progres al inimei omeneşti.

Mai întâi religiuniļe, ca nişte zâne acì blânde, acì aspre, au căutat să înfrâneze cu cântece şi chiar cu descântece apucăturile omului-dobitoc. Unele au nimerit mai bine, altele mai rău. «Cinsteşte-ţi pe mama ta şi pe tatăl tău şi-ţi va fi ţie bine. Iubeşte pe aproapele ca pe tine însu-ţi. Dacă ai două haine, dă una şi celui ce n'are»... şi alte bune sfaturi ca acestea.

Mult mai stângaciu au nimerit cele ce voiau

www.digibuc.ro

să încredinţeze pe «cei flămânzi», că sunt şi fericiţi, fiindcă vor fi răsplătiţi după moarte, — lasând astfel să se înţeleagă că acì, pe pamânt, ar fi deocamdată rândul mişeilor sa se sature...

Mare greşală din partea atâtor oameni vrednici şi sfinţi, să nu arate lamurit că şi răul, ca şi binele, îşi dobândesc răsplata lor mai întâi *acì* şi *acum*, adicì în scurta noastra viaţă pământească. Trista scapare din vedere să nu arate că păcatul, oricât de tainuit ar fi, mânjeşte; că toate florile care ascund un vierme vor da un rod mai dinainte întinat. — Ciudata socoteală, să laşi macar o clipa pe Ormuz sub biciul lui Ahriman.

Alaturi de teologie, când omul a început însă a cercetà mai deaproape «cauzele lucrurilor», a venit la rând filosofia ca sa încerce a lecuì *răul,* sub haina vaporoasa a metafizicei. Pentru evdemonişti, toate sunt trandafirii: Democrit râdeà; pentru pesimişti, toate sunt mohorîte: Heraclit plângeà; iar alţii, mai potoliţi se împacau cu gândul comod ca răul şi binele ar fi deopotrivă; că se cumpanesc *ab initio*, ca talgerele unei balanţe.

Mare greşală şi aceasta, sa propovedueşti că Ormuz ar fi egal cu Ahriman, ca doi corbi: unul alb, altul negru, care s'ar încăerà zadarnic, fară putinţa de a se biruì în vecii vecilor. Stearpă doctrină, care, din dragoste pentru o egalitate

www.digibuc.ro

a priori, nu făgăduià rasplata nici măcar dincolo de mormânt, în raiul fericirilor teologice.

În sfârşit, în veacurile din urma a venit la rând ştiinţa exactă, ca să-şi arate şi ea puterea în vindecarea răului moral.

Pâna aci, dobitocului care întindeà ghiara sa sfâşie, teologia îi puneà înainte un *tabu* oarecare sau ameninţarea cu muncile iadului. Celui capabil de abstracţiuni, metafizicii îi puseseră înfaţa raiul diafan al entităţilor. Când însă fiara bimana a mirosit ceva din îndrăsnelile ştiinţei exacte, problema progresului moral a devenit dintr'odata enorm de grea. Altădată, când bestiei îi erà foame, scotea ghiarele şi sfâşià. Acuma ea face silogisme şi se adăposteşte îndărătul aforismelor: «Ceea ce e natural e fatal şi raţional»; nu mă tem de nici un tabu al religiunei şi râd de orice îngăimare a descântecului metafizic.., căci am ajuns «dincolo de bine şi de rău , sunt brută pozitivista. Poate sa crească adevărul ştiinţific ; poate să sporească şi frumuseţea, dar *binele* e un simplu nonsens. Imoralitatea erà o glumă ; adevarata înţelepciune e amoralitatea... *Also sprach* docta canalia.

Aşa să fie?

Nu credem. O cercetare mai atentă arată că progresul binelui e tot atât de sigur, ca şi al adevărului.

Nu de mult, legea coborîtă din Sinai ziceà:

www.digibuc.ro

«dinte pentru dinte, ochiu pentru ochiu». Azi, morala aceasta odioasă ni se pare vrednică doar de Zuluşi şi de Papuaşi. Şi cu adevărată mângâere ne îndreptăm ochii spre dealurile Nazaretului, de unde s'a auzit frumoasa învăţătură: Iubeşte pe aproapele..., fă altora ceea ce doreşti ca şi alţii să-ţi facă ţie...

Astfel, cu cel născut în staulul oilor, un mare val de bunătate s'a revărsat peste întreaga lume.

Dar nici învăţătura aceasta, cu toată duioşia lui Iisus, Buda şi alte întrupări ale binelui moral, nu avea un criteriu destul de lămurit. Nu iubeşte oare pe aproapele său şi chefliul care îmbie pe orice drumeţ să se ameţească frăţeşte cu el, bând din acelaş pahar? O astfel de morală erà prea umilită, — ca şi pescarii care o propoveduiseră robilor şi celor simpli cu duhul.

Trebuià sa se ridice tonul; trebuià purificată datoria morală de orice aluzie mitologică la smoala iadului, la huriile Coranului şi alte răsplătiri materiale ca acestea. Trebuià pusă înainte o moralitate fără scadenţă şi fără ghişeu de plată.

Şi atunci s'a auzit, nu dela Semiţii cu imaginaţia înfierbântată de soarele Palestinei şi Arabiei, ci dela un mag potolit, care, în temperata noastră Europa, cercetà temelia «Raţiunei (cu adevărat) pure»:

«Lucrează aşa, ca şi cum faptele tale ar trebui să fie pildă şi lege întregii omeniri» de azi şi de

www.digibuc.ro

totdeauna. Fă ceea ce trebue, mai întâi şi mai presus de toate fiindcă *trebue*. Pentru omul superior, moralitatea e o necesitate firească — o lege cu totul imperativă».

Minunată privelişte deasupra vieţii sufletului, vastă şi măreaţă, ca bolta senină a unei reci nopţi de toamnă. Din cer până în pământ tăcere ; iar în taina cugetului, tu ascultă de suveranitatea propriei tale conştiinţe, — fără teamă şi fără speranţă.

Impunător, desigur, dar fără eficacitate practică acest imperativ, cu toate că în mintea lui Kant el trebuia să fie *categoric*. Cum să fie... când de o astfel de poruncă impersonală nu pot asculta decât doar înţelepţi de felul celui dela Königsberg, care, în loc să se avânte în tumultul vieţii, îşi petrec existenţa în potolita nelinişte a cugetării? Pentru cei din lumea de rând, ce nereal e acest imperativ!..

Cum n'a observat magul că lumea nu e o chilie de filosof, pardosită cu silogisme, ci un vârtej de energii care răstoarnă într'o clipă strategia argumentelor celor mai bine rânduite! Cum n'a luat seama că poate nu e un singur gând de acţiune, care să nu fie pătat (chiar fără ştirea noastră) de umbra unei intenţii de folos personal şi deci nu e *cum ar trebui să fie ?* Există o faptă care, chiar în ochii celui ce o împlineşte, să nu fie o deviare dela ideia din care a pornit?

Şi atunci, cum să lucrezi aşà, încât viaţa ta

www.digibuc.ro

să poată fi pildă pentru toata lumea, când ea nu poate fi pildă nici macar pentru tine însuţi?

Trebuià prin urmare să ridicăm nivelul datoriei şi mai sus. Nazarineanul fusese mai mult un erou al voinţei, năzuind sa desrobească masele obijduite; de aceea, s'a şi suit pe cruce, primind moartea, ca orice erou al acţiunei. O clipă i-a şovăit şi lui voinţa, dar totuş a sorbit paharul, dând astfel o consfinţire concretă tuturor poruncilor sale către mulţimea ce-l urmase.

Kant, dimpotrivă, erà un singuratec — un erou al cugetării abstracte. El porunceà doar pentru sine şi pentru cei de un fel cu dânsul.

Dar ca să fie în adevăr asigurat progresul binelui, trebuiau să apară şi dincolo de sfera teologiei şi metafizicei eroi ai sentimentulu etic.

Şi au apărut în adevar, — mai ales în ţara cinstitului cugetător Darwin. Iar glasul lor, după ce au gândit mai adânc asupra *selecţiunei*, a sunat cam astfel:

Fiindcă natura samănă mult şi culege puţin; fiindcă în toate fapturile sale mulţimea e mediocră, dela furnică şi până la om, cum vrei să fii îndreptarul lumii întregi şi măsura tipică a datoriei morale, tu, un Quidam oarecare, o sărmană făptura de rând, născută să te sprijini, nu sa sprijini; să te înveţi, nu sa înveţi; să asculţi, nu să fii ascultat! Cum vrei, ca în ciobul tau de oglindă necurată să caute o lume întreaga drumul ade-

www.digibuc.ro

vărului? Ce babilonie ar fi, dacă fiecare şi-ar ţineà dinaintea nasului frântura sa de oglindă, măgulindu-se cu închipuirea ca în ea se poate vedeà «calea de aur» pentru îndrumarea oricărei alte vieţi omeneşti? Vai ţie făptură neispravită, pe care hazardul naşterii te-a aruncat între cer şi pamânt! Ascunde cât mai repede ciobul tău de imperativ necategoric, slut şi strâmb ca şi tine.

Nu tu, om de duzină, arătare-de-om, poţi fi îndreptar şi pildă semenilor tăi, ci altul şi anume: exemplarul cel mai ales al speţii—eroul. Căci dacă natura, alintându-se şi sămănând cu nemiluita, cheama la viaţă mai mult mediocritaţi şi chiar pocituri — *lusus naturae,* cum ziceau alhimiştii — tot ea, în clipele sale de trezvie lucrează cu o superlativa grijă, iar atunci, din graţia lui Dumnezeu, prin tainica rânduire a naşterei ese la lumină omul-erou, care concentrează în sine însuşirile de căpetenie ale întregei rase. Fiind astfel tipic, acela singur poate slujì ca pildă pentru alţii. Chiar tacând, acela prin fiecare privire şi gest porunceşte ca un *imperator.* Aceluia i se cuvine deci suveranitatea imperativului categoric.

Legea progresului va sunà aşadar cum urmează: pe cât îţi este posibil, fii aproape de eroism; ridică nivelul datoriei până la măsura vieţii eroilor, singurii în care natura se arată mai vădit perfectibila. Ei sunt leacul contra polarităţii răului. Ei ţin scara pe care Ormuz se sue tot mai sus

www.digibuc.ro

peste capul lui Ahriman. Ei ne dau mărturie că numai binele e durabil, iar răul e trecător, «moare» şi se uită, ca cum nici n'ar fi fost.

Aşa învăţau odinioară sub colonada Porticului înţelepţii şcoalei stoice, şi tot aşa au propoveduit în timpurile noastre Darwin, Carlyle şi toţi cei la un cuget cu dânşii.

* * *

Dar nici aici nu ne putem oprì.

Nici eroii nu pot fi un îndreptar sigur al vieţii, fiindcă nici ei nu merg pe o linie cu desăvârşire dreaptă. Sânt admiraţi doar, fiindcă natura, neputând realizà în nici o direcţie ceva absolut, ne bucurăm să o vedem măcar apropiindu-se de ţel.

Achile, cel dintâi erou al Iliadei, iubit de zei şi de oameni, era vulnerabil la călcâiu. Dar cu tot neajunsul acesta, el erà totuş cel mai iute la fugă (ὠκὺς πόδας), iar când se trăgeà spre cort, tot războiul sta pe loc. De acì nu urmează însă că şi celelalte fapte ale lui erau vrednice de imitat. Ce mânie pe el şi ce lacrămi, când i s'a părut că Agamemnon l-a nedreptăţit...

Formula mai corectă ar fi deci alta : lucrează ca eroii în momentele lor de eroism. Ai curaj, cum are şi natura care i-a creiat. Cu toate nenumăratele sale rătăciri, universul îşi vindecă

www.digibuc.ro

singur rănile şi îşi îndreptează singur greşelele. Ormuz e sigur de victoria finală.

Aşà dar tinerii de elită — căci de ei fusese vorba la început — când văd răul eşind biruitor o clipă, să nu-şi peardă curajul. Când mişelimea, cu toate varietăţile sale: politice, literare, sociale... se pare că triumfă, ei să nu se retragă în ungher. Căci astfel de biruinţe nu pot fi durabile.

Cătimea de materie în lumea fizică e una şi aceeaşi; energia lumei morale e una, dar nu aceeaşi, ci se adaugă veşnic prin solidaritatea tuturor celor buni, din toate ţările şi din toate epocele.

Dela Vede până la Kant şi Carlyle nici o năzuinţă spre *mai bine* n'a rămas uitată. Pe când cei răi au perit ca fumul, cei buni trăesc mai departe şi au acum o realitate mai simţită poate chiar decât în timpul vieţii lor pământeşti; o dovadă pipăită că, alături de progresul adevărului şi al frumuseţei, omenirea se poate bizui cu aceeaşi deplină siguranţă şi pe progresul binelui, care este tot atât de real.

Din fundul carcerii sale, nefericitul Oskar Wilde, când a simţit că sufletul i se însănătoşează şi a înţeles ce odioasă şi animalică e *amoralitatea*, a trimis prietinilor săi acest înţelept cuvânt: «în gospodăria foarte simplă a naturii, nimeni nu primeşte decât ceeace *dă* el însuşi». Atât îţi dă lumea, cât poţi tu singur să-i dai.

www.digibuc.ro

Prin urmare, cine se îndoeşte de biruinţa binelui, să ştie că se îndoeşte de sine însuşi, osândindu-se a fi la un loc cu melancolicii sau «sufletele negre», pe care Dante le aşează tocmai în fundul iadului.

Dîmpotrivă, cei sănătoşi la suflet, oricare ar fi decepţia momentului, se înalţă earăşi gata de luptă şi plini de nădejde în biruinţa binelui. Ascultând de sfatul bărbătesc al lui Goethe: «peste morminte — înainte», ei nu se abat din calea dreaptă, chiar când drumul trece peste pietrele care ascund cenuşa celor mai scumpe iluzii.

www.digibuc.ro

ISVORUL PROGRESULUI — PERSONALITATEA

Höchstes Glück der Erdenkinder.
Ist nur die Persönlichkeit.
GŒTHE.

De unde să aşteptăm însă progresul ?

Nu de mult, un pedagog german a făcut o propunere neaşteptată : copiii deştepţi să fie despărţiţi de cei proşti şi crescuţi deosebit. S'ar face adică unele şcoli pentru elevii inteligenţi şi altele pentru cei neinteligenţi.

— Unde te duci tu, Hans ? — La şcoală. — La care... ?

Propunerea nu e de loc banală. Educatorul de care e vorba (Petzold) arată că se pierde o sumedenie de timp şi de energie cu învăţământul haotic de azi, care pune în faţa aceleiaşi probleme copii nepotriviţi ca înzestrare sufletească. Pe când bietul Hans aşteaptă să prinză din văzduh vre-un răspuns, Wolfgang (vre-un urmaş poate al unui ager vânător de lupi) a şi dat răspunsul în gând, iar acum hoinăreşte cu închipuirea cine ştie prin ce coclauri, şi abia într'un târziu şi-aduce

www.digibuc.ro

aminte că e în clasă ; astfel că are prilej să mai capete şi vre-o notă rea la conduită, fiindcă n'a fost cu luare *aminte,* — ca Hans.

De aceea, despărţire : slăbănogii cu slăbănogii, iar cei ageri toţi la oparte, fiindcă natura, dându-le putere mai mare, le-a dat şi datoria de-a munci însutit mai mult, ca unii ce sunt chezăşia progresului dela generaţie la generaţie.

*

Nu e sigur, că planul acesta va luà în curând fiinţă.

Unii pedagogi au şi obiectat îndată : nu cumva ar pierì îndemnul dintre copii, dacă am lăsà numai pe cei mediocri la un loc ?

Credem că nu. După statisticele făcute în Germania, 10% sunt proşti, 80% mijlocii, iar alţi 10% deşteptţi. Despărţindu-i după categorii, în loc de una, am aveà dimpotrivă două sau chiar trei ocazii de emulaţie. Cei bine înzestraţi de natură se vor încordà într'o măsură mai mare, potrivit cu firească lor deşteptăciune. Cei mijlocii, ne mai fiind umiliţi prin marea depărtare faţă de fruntaşii vârstei lor, vor grăbì şi ei pasul. Şi astfel va sporì la toţi încrederea, vor simţì mai mulţi bucuria de a se ridicà, şi chiar cei prosticei vor puteà fi mai bine îngrijiţi.

Impotrivirea cea mai hotărîtă vine însă din partea unui prejudiţiu democratic : Cum, voiţi să ne întoarceţi iarăşi la era privilegiilor ?

www.digibuc.ro

Această temere ni se pare şi mai deşartă. E destul să observăm că propunerea mai sus amintită vine tocmai dintr'o ţară cultă ca Germania şi cu sufragiu universal. Ea dovedeşte — oricât s'ar părea de paradoxal — că cea dintâi năzuinţă a unei adevărate democraţii e să creeze o nouă aristocraţie, nu de blazon, ca cea ereditară, ci supusă mereu selecţiunii naturale, după dreapta ierarhie a valorilor ; — o aristocraţie a muncii, în loc de a şederii, a meritului în loc de a pergamentului. E deci un mare progres faţă de unele erori ale trecutului.

In veacul al XVIII, câţiva pedagogi metafizici se amăgeau şi amăgeau şi pe alţii cu teoria egalităţii dintre copii. De aici a eşit în parte propaganda revoluţionară, nu numai pentru egalitatea civilă, atât de îndreptăţită, ci şi năzuinţa spre o egalitate geometrică : proprietate egală, însărcinări egale în stat şi alte utopii. Azi, mania egalitară începe a slăbi. E semnificativ să auzim tocmai din ţara lui Herbart şi a democratului Pestalozzi, că se ridică un glas pentru respectarea personalităţilor eminente, adică a neegalităţii naturale. Căci propunerea lui Petzold cuprinde în substanţă următoarele : Şi la om, ca şi la toate speţele, mulţimea e mediocră: *Progresul e realizat în cea mai mare parte de individualităţile alese ale fiecărei epoce.* Şi de când e lumea, numai acele popoare au isbutit, care au avut în destul

www.digibuc.ro

simţul realităţii, ca să respecte superioritatea atât morală, cât şi pe cea fizică.

Cum s'a întemeiat puterea Romei?

Pe o colină de lângă Tibru (cum sunt mii şi mii pe pământ) se ridicase o cetate. În vecinătate erau alte cetăţi mai tari, dar cea de lângă apa Tibrului aveà ceva deosebit: râpa Tarpea. Cei ce clădeau zidul şi-au zis: pentru ca să apărăm această cetăţue slabă, ne trebue oameni tari — ca piatra de tari — căci altfel zidul nu ţine. Să-i alegem prin urmare de mici... Şi astfel, Tarpea a căpătat o celebritate care şi azi ne înspăimântă.

Grozave obiceiuri şi aspri oameni! Dar, cu o rânduială ca aceea, au ajuns că într'o zi (când nişte duşmani porniseră spre malul Tibrului), unul dintre paznicii colinei s'a aşezat cu sabia în mână la capul podului şi s'a pus să secere în vrăjmaşi, ca într'o holdă, până ce-au prins de veste alţi Romani şi i-au sărit în ajutor. Iar altă dată altul, Scaevola, de necaz că n'a nimerit pe un vrăjmaş al Romei, şi-a întins mâna deasupra rugului. — S'au speriat până şi duşmanii de atâta tărie de suflet şi însuşi regele ameninţat cu moartea a slobozit pe Roman să se întoarcă la ai săi.

Astfel apărată, colina aceea a ajuns mai vestită decât munţii cei mai înalţi ai globului. Din Olimp, din Caucaz, din Atlas, Pirinei şi chiar

www.digibuc.ro

din ultima Thule, zeii toţi s'au adunat în Capitol, să se închine asprului zeu al Romei: vârtutea şi virtutea.

Şi tot cam aşa s'a întâmplat în timpurile moderne cu poporul englez. Crescuţi între ostroavele înnegurate ale mărilor de miazănoapte, Anglo-Saxonii s'au deprins de timpuriu să asculte de cei mai viteji, cum e şi firesc, decâteori omul vede că barca se pleacă între două valuri. In astfel de împrejurări, cel cuminte înţelege repede cine e mai *sus,* şi cine e *jos* — sfântă deosebire, pe care, dacă n'o ţii în seamă, te duci în fundul mării, să fii sfărticat de rechini. Astfel, serioşi, ca şi natura aspră a ţării lor, aceşti corăbieri s'au răspândit peste toate mările şi, într'un singur veac (1550—1650), s'au aşezat ca răsboinici, piraţi ori negustori pe toate ţermurile oceanelor, iar acum stăpânesc cel mai întins imperiu dintre câte au fost pe pământ.

Superioritatea trupească şi sufletească — aci e toată taina succesului.

Intrebarea e: după care semne se poate recunoaşte o mare personalitate?

Cu tradiţiile noastre de falsă cugetare asupra egalităţii, nu prea înţelegem astfel de preocupări. Alţii, mai liberi de prejudiţii, au văzut mai bine. Cunoscutul chimist Ostwald a fost întâmpinat într'o zi de un student japonez cu această întrebare neaşteptată: După ce-ar cunoaşte dânsul pe

www.digibuc.ro

tinerii meniţi să ajungă oameni mari? La răspunsul profesorului, care nu găseà o astfel de chestie potrivită cu caracterul unui laborator de chimie, cel venit din ţara «Răsăritului de Soare» i-a mărturisit, că bărbaţii de stat ai patriei sale îl însărcinaseră anume să afle dela un profesor de energetică, în ce chip s'ar puteà alege din tot tineretul nipon cei mai de seamă studenţi, spre a li se da o îngrijire deosebită. «Guvernul vrea adecă să jertfească sume însemnate, pentru a creşte tineri dela care s'ar puteà aşteptà mai târziu lucrări de seamă, spre folosul ţării».

Aceasta i a dat lui Ostwald prilejul de a scrie interesanta operă *Grosse Männer*. Ca om de ştiinţă exactă, el a căutat atunci să-şi dea socoteală atât din experienţa sa de profesor, cât şi din citirea biografiei bărbaţilor geniali, care sunt caracterele prin care se manifestă personalităţile distinse. Iar concluziile la care s'a oprit sunt următoarele: *de obiceiu, copiii precoci n'ajung la nimica de seamă în viaţă;* rodul care se desvoltă pe încetul e cu atât mai sănătos şi mai trainic, cu cât a fost pregătit mai multă vreme; *tinerii geniali se încearcă în deosebi la problemele cele mai grele* şi pun întrebări care *nu* stau în legătură cu faptele propuse spre discutare, iar *marile descoperiri se fac în tinereţe* etc. Dar, în ultima analiză, însuşirea cea mai de căpetenie a omului genial, originalitatea, e cevà «înnăscut, primor-

www.digibuc.ro

dial» — prin urmare cu neputinţă de prevăzut. După cum într'un ogor cu multe ierburi răsare pe neaşteptate un exemplar cu însuşiri neobişnuite, se face adecă o «mutaţie» — o *mutare* din drumul de până atunci al speţei, de asemenea şi în gloata unui neam răsare din cine ştie ce colţ un exemplar omenesc, care lasă în urmă pe toţi cei dimprejur. Felul cum apare şi cum lucrează mai târziu, e însă o adevărată taină a naturii, — dovadă această mărturisire stranie a matematicului Gaus: «*am* de multă vreme câtevà rezultate, dar nu ştiu cum voiu ajunge la ele».

Aşà că, practic vorbind, oricare ar fi dorinţa noastră de a ghicì din vreme pe oamenii mari, ei rămân din copilărie neştiuţi; încep a fi cunoscuţi doar în pragul tinereţii şi nu-s deplin recunoscuţi decât în momentul când es la iveală operele lor originale, — ba uneori nici atunci.

De vină sunt câteodată marile turburări politice şi sociale. Insemnata descoperire a lui R. Mayer: că fluxul şi refluxul scad pe încetul mişcarea de rotaţie a pământului n'a fost luată în seamă din cauza revoluţiei dela 1848, crede Ostwald.

Alteori e de vină inerţia mediocrităţii sau tirania doctrinelor oficiale. Copernic abia pe patul de moarte a văzut tipărită opera sa în care expuneà sistemul heliocentric. Dar astfel de tiranii sânt azi aproape cu neputinţă. Cuvier nu prea de mult a putut întunecà pe Lamark; Berthelot

www.digibuc.ro

a putut ţineà departe de învăţământ pe unii partizani ai teoriei atomice etc. Cazuri de acestea ajung însă tot mai rari. Susţinut în sute de laboratorii, institute şi academii, adevărul e azi ca Proteu : apare într'o mie de forme, în mii de locuri şi nu mai poate fi năbuşit. Măcar pentru o slabă minoritate, el scapără dela cea dintâiu arătare, luminează şi se impune. Aşà că în ştiinţile exacte, în artă şi filozofie nu mai poate fi nici o îndoială de triumful grabnic al adevărului şi de recunoaşterea omului de merit.

Mult mai grea e cunoaşterea geniului în latura practică a vieţii, de care tocmai se interesà Japonezul mai sus pomenit. În adevăr, savantului îi e de ajuns demonstrarea şi câteodată experimentarea ; artistul la rândul său îşi arată operà sa dintr'odată întreagă. Dar omul de stat ? Cum să-şi arate capacitatea ? Cum să-l ghiceşti ?

Popularitatea nici pe departe nu poate fi un criteriu sigur. Popular, după înţelesul obişnuit al cuvântului, e acela de care se ocupă lumea, iar lumea se ocupă mai ales de ceeace e sensaţional. Fiecare oraş şi chiar fiecare sat are figurile sale populare: un pitic, un chefliu, un mare sgârcit sau Dumnezeu mai ştie ce. Mulţimea voturilor la alegere iarăşi nu poate fi un criteriu. Universal sau neuniversal, votul e o mască de hârtie, sub care cetăţenii statelor constituţionale se ascund la fiecare trei sau patru ani, spre a zice că

www.digibuc.ro

sunt egali. Dinpotrivă, superioritatea omului public, ca şi a savantului ori artistului e afirmarea unei neegalităţi. Iar această neegalitate trebuie să se arate, ca la orice om de geniu, întâi printr'o intuiţie originală a realităţii şi apoi prin modelarea ei în alt chip. Dar cum să ajungă la această modelare omul de stat, când materialul său de lucru e însăşi massa societăţii omeneşti? Acì e marea greutate.

Sunt însă şi aci unele semne care înlesnesc în oarecare măsură ghicirea omului politic superior. Cea dintâi condiţie pe care trebue să o împlinească un astfel de om e: adânca cunoaştere a poporului pe care vrea să-l îndrumeze. Nu e vorba numai de cunoaşterea trecutului (un cărturar ros de molii poate să ştie mii şi mii de amănunte, şi totuşi să fie nul, ba chiar primejdios în latura practică); ci îi trebue mai întâi o clară intuiţie a prezentului, care nu se poate câştigà altfel, decât prin nemijlocita atingere cu păturile adânci ale naţiunii sale. Cine trăeşte la suprafaţă e mai dinainte osândit la superficialitate. Cel care stă într'un ungher şi are abia sfera de inspiraţie a unui painjen, *a priori* va înclinà spre metoda de a lucrà a painjenilor şi dacă împrejurările îl vor aşeza în vreun colţ al vieţii de stat, el va migăi veşnic în umbră, va rupe şi drege multe fire, dar mare înrâurire asupra vieţii unui popor nu va puteà aveà niciodată. Cu astfel

www.digibuc.ro

de însuşiri, cineva nu ajunge să joace rol în viaţa unui popor, decât în epocile negative: de stagnare ori de decadenţă, — după cum şi painjenii trăesc mai mult în ruine sau în clădiri pustii. Dimpotrivă, marii realişti, cei care au modelat energic viaţa poporului lor, au fost cunoscători adânci ai maselor, au simţit în sufletul lor repercutarea tuturor simţirilor profunde ale neamului lor.

Alături de însuşirea fundamentală a cunoaşterii materialului politic, mai trebue apoi omului de stat şi alte însuşiri care să facă posibilă modelarea acelui material. Îi mai trebue să fie lipsit de unele viţii, care desfigurează pe ori ce om şi pot împedică chiar pe un cugetător cu mari însuşiri intelectuale de a-şi realizà practic concepţiile sale. Trebue să fie liber de vanitate, avariţie, nestatornicie şi alte scăderi triviale ca acestea.

Căci poţi fi un om cu bune gândiri asupra neamului tău, dar dacă patima vanităţei te face sa pluteşti cu toate vânturile, peste toate valurile şi în toate direcţiile — chiar şi contra bunului simţ obştesc, numai ca să ai celebritate — nu poţi fi şi nu vei fi o personalitate de seamă în viaţa statului.

Poţi fi dimpotrivă, cumpătat în multe şi chiar în toate — un bun element ponderator — dar dacă adunarea unor bucăţi rotunde de metal ispiteşte cugetul tău cel mai tainic, nu vei putèà

www.digibuc.ro

înţelege interesele statului ; ci, fără să voeşti, vei căutà mai mult la cele de aproape. Iniţiativele tale vor fi iniţiative de bancher ; abilităţile tale vor fi abilităţi de bancher ; curajul tău — un curaj de bancher. Toată viaţa îţi va fi roasă de vermele neadormit al avariţiei şi vei fi meschin, chiar când te vei crede providenţial.

Poţi fi de asemenea o reală putere intelectuală, dar dacă deşărtăciunea de a fi original te va împinge la vorbe nesocotite, la atitudini riscate — vei fi temut ca o aspidă cu limba ascuţită, dar ascultat niciodată. Ascultarea presupune respect, iar respectul statornic nu se poate îndreptà spre acela carè, voind să fie artist, nu se poate desbărà de apucăturile frivole ale cabotinului.

Nu mai vorbim de păcatele ambiţioşilor vulgari şi subvulgari, ale scamatorilor bâlciului vanităţilor omeneşti. Născuţi dintr'o ţărână inferioară, trăind viaţa lor cu faţa întoarsă către pământ, toţi aceştia sunt un simplu îngrăşământ pentru cimitir. Oricare ar fi autoritatea lor aparentă, ei sunt şi rămân «nuli şi neaveniţi» în istoria neamului din care fac parte.

Dimpotrivă, pentru a se înălţà la nivelul istoriei neamului său, îi trebue cuiva pe lângà deplina înţelegere a intereselor statului, şi o reală lepădare de sine. După cum artistul creator se poate ridicà peste ceeace e contingent şi efemer

www.digibuc.ro

numai prin jocul liber al imaginaţiei şi cuprinde atunci în opera sa eternitatea, tot de asemenea şi în viaţa politică: numai prin ştergerea oricărei urme de calcul egoist se poate ridică cineva la priceperea şi înfăptuirea marelui scop istoric al unui stat sau al unui neam.

Ce bine ar fi dacă pedagogii şi alţi oameni de ştiinţă ar puteà să ne spună cum să ghicim de vreme în fiecare generaţie, care sunt tinerii vrednici de a fi chemaţi în rândul întâi pentru creaţiunea ştiinţifică, artistică, filosofică, şi, în unele state — cum erà cazul Japoniei — pentru creaţiunea cea mai grabnică decât toate — cea politică! In oarecare institute de educaţie, copiii încep acum a fi clasificaţi nu după etate, ci după gradul de întărire a oaselor craniului, care mărginesc dela o vreme desvoltarea creerului... Poate se va găsì vreodată metoda care să ne înlesnească să nimerim din vreme şi pe cei ce vor ajunge oameni politici de merit...

* * *

Oricare ar fi însă caracterele geniilor, ori valoarea lor relativă şi greutatea de a o recunoaşte, un lucru ni se pare sigur: după toată experienţa istorică de până azi, progresul, în ori şi ce direcţie ar fi, presupune neegalitatea primordială a naşterii şi implică deci din punct de vedere

www.digibuc.ro

educativ o pregătire neegală în sensul propus de pedagogul mai sus pomenit. Căci, după toată probabilitatea, nu între copiii cei mai puţin înzestraţi, ci între cei superiori e nădejde să se ivească şi talentul şi geniul.

Cât priveşte teama că ne vom întoarce la epoca privilegiilor aceea e o sperietoare a demagogiei. Nimănui nu-i trece astăzi prin minte să ne întoarcem cumvà la prejudiţiul aristocraţiei medievale. Egalitatea civilă, oricât ar fi ea de maltratată în viaţa de toate zilele, ca principiu, rămâne şi va rămâneà în veci neatinsă: nici un om nobil şi drept la cuget — mai ales un om de ştiinţă — nu se poate gândì să împedece măcar pe cea mai umilită făptură de a se desvoltà, ca să dea la iveală tot ce natura a sădit în firea ei spre binele său şi al altora. Dimpotrivă, ştim bine (o spune şi Ostwald), că de obiceiu personalităţile de seamă nu trebuesc căutate în păturile superioare ale societăţii. Şi nu trebue earăşi să credem că personalitatea se manifestă numai decât în opere de filosofie, de artă sau de ştiinţă. Dincontra, pe ori ce treaptă socială poate fi cineva o mare personalitate. Plugarul care pentru întâiaş dată a împodobit un ţinut cu pomi de soiu, neputându-se odihnì până ce nu altoeşte pădureţii săi şi chiar pe ai altora, nu e suflet mediocru, ci în sfera sa e o personalitate creatoare. Învăţă-

www.digibuc.ro

torul care încălzeşte la sânul său pe umiliţii copii ai unui cătun şi deşteaptă în vreunul din ei cine ştie ce mare capacitate sau îi ridică pe toţi cu mult peste nivelul vieţii părinţilor lor, acela nu e om de rând, ci o personalitate morală superioară, — un vrednic urmaş al lui Pestalozzi. Popa Tanda care îngrădeşte curtea bisericii din Săräceni, pune pe săteni să tae mlajă spre a se mântui de sărăcie şi apoi adună împrejurul altarului turma cea sălbăticită, nu e om de rând, ci o foarte mare personalitate socială.

Toţi aceştia mărturisesc într'un glas că progresul isvorăşte din acea însuşire «înnăscută, primordială» de care vorbea Ostwald. Fără sa ne întoarcem deci la evul mediu, cultul personalităţi e pe ori ce treaptă socială singura formula cu minte pentru toţi cei ce iubesc sincer cultura.

De aceea, gândul Japonezilor de a alege pe tinerii cei mai de seamă e o indicaţie pentru toţi cei ce se gândesc serios la viitorul neamului lor. Şi în această lumina, propunerea educatorului pomenit Ia început merită cea mai serioasa luare aminte.

In locul demagogiei egalitare, e vremea sa vorbească democraţia pătrunsa de adevăratul spirit ştiinţific.

Pe cei puţin înzestaţi să-i compatimim şi să-i ajutăm a fi activi şi folositori în marginea puterilor lor — fireşte, fara a-i umili. Primejdia e

www.digibuc.ro

când proştii sunt bogaţi, căci atunci nu-i mai poate ajută nimeni.

Pe cei mijlocii, fie săraci, fie cu dare de mână, să-i cultivăm metodic, cu toată dragostea şi cu cele mai mari speranţe de viitor, căci odihnita lor mediocritate e pământul sănătos, din care poate eşi pe neaşteptate răsadul rar al inteligenţelor superioare.

Pe genii însă — şi în deosebi pe cel mai simpatic dintre toate — geniul moral, indispensabil oamenilor de stat şi marilor reformatori, se cuvine să-l iubim şi sa-l respectăm ca cea mai bună parte a omenirii din epoca noastră. Căci, vorba lui Goethe, în toate şi mai presus de toate, «cel mai mare noroc e personalitatea» — nu numai în scurta viaţă a individului, ci şi în marea viaţă de veacuri a statelor şi a naţiunilor.

www.digibuc.ro

IERARHIA PERSONALITĂŢILOR

Podoaba vieţii e talentul, cununa talentului e caracterul.

Dacă izvorul progresului e personalitatea, ar urma ca în universităţi şi alte institute de înnaltă cultură să fie primite numai exemplarele cele alese ale fiecărei generaţii. «Poporul de sus» ar trebui adică să fie mănunchiul de flori cules din întreg «poporul de jos». În realitate, ajutaţi de mijloace materiale sau alte împrejurări, ajung în vârful piramidei şi cei care ar trebui să stea pe treptele de jos. De aci nevoia de a stabili, pe cât se poate, o dreaptă scară a valorilor.

Care e unitatea de măsură ?

*

Din punct de vedere intelectual, individualităţile cele mai de preţ ale fiecării generaţii sunt cele ce s'au emancipat de sub autoritate şi cearcă pe propria lor socoteală deslegarea de probleme nouă. Chimistul Ostwald face observarea că de obiceiu

www.digibuc.ro

tinerii cei mai aleşi îşi aleg la universitate chestiunile cele mai grele. Nevoia sinceră de originalitate e deci primul criteriu al unei inteligenţe superioare.

In adevăr, cu fiecare om, universul e pe cale de a se crea din nou, după cum în fiecare picătură de rouă adunată în timpul nopţii se poate oglindì a doua zi cerul întreg cu toate minunile sale. Căci, începând cu cercul familiei şi sfârşind cu omenirea, împrejurul fiecărui individ se poate aduna concentric, ca împrejurul unui sâmbure, toată comoara de idei şi de sentimente a lumii.

Atâta numai că la unii adaosul e organic ; la alţii o simplă aglutinare. Unul se naşte individualitate superioară şi alege în chip critic şi după o rânduire proprie tot ce intră în cadrul vieţii sale sufleteşti, iar pentru acela universul e «lumea ca reprezentare şi voinţă» ; altul e gregar, adică adună fără nici o critică opiniuni de ocazie, şi pentru acesta, universul rămâne lumea ca haos şi aglutinare pasivă.

Emanciparea de sub autoritatea calapodului e deci criteriul cel mai sigur al valorii unui tânăr, care fagadueşte să devină o personalitate de seamă. Autonomia cugetului — iata primul pas spre ridicarea în ierarhie.

Swedenborg care pretindea că vede şi lumea celor nevăzute, afirmà cà în cer nimeni n'are voe sa stea în dosul altuia, fiindcă aceasta îm-

www.digibuc.ro

piedeca emanaţia fiinţei divine asupra celor aleşi. Cuvântul misticului suedez se potriveşte aci de minune. Cine e «ales» n'are voe să se ascundă vreodata la spatele autorităţii cuiva, ci trebue să iească făţiş înaintea adevărului şi să-l cântărească cu propria sa judecată, după tăria dovezilor *pentru* sau *contra*.

Prin urmare, tânarul care la universitate n'a ajuns la adevărata libertate de cugetare, va rămânea de bună seamă şi mai târziu un fel de felah intelectual. «Cuvântul» îi va veni veşnic tot dela alţii. «Mântuit» va fi numai acela care cearcă singur verificarea adevarului, măcar într'o singură problemă. Căci acela, pâna la sfârşitul vieţii va pastra în suflet aroma sentimentului de nespusa libertate, din clipa când s'a încredinţat singur ca ceeace ştie e *aşà*, iar nu altfel, — macar de s'ar cutremura uscatul şi s'ar tulbura toate oceanele pământului.

Mare progres s'ar realiza, când majoritatea, sau măcar un număr însemnat dintre tinerii unei generaţii universitare, ar putea eşì dela studii cu acest sentiment faţă de adevăr. Cu acel rând de oameni s'ar începe chiar de adoua zi o eră noua în vieaţa întregului lor neam — : omul de ştiinţă ar fi mai pre sus de orice ademenire streină ştiinţii ; magistratul mai pre sus de înrâurirea venită din lumea «afară de lege» ; medicul mai pre sus de rutină ; profesorul mai pre sus de

www.digibuc.ro

imitaţia papagalicească.... fiecare ar începe o nouă viaţă, ridicând astfel nivelul întregii societăţi.

In faţa acestui criteriu trebue aşa dar să fie judecat fiecare rând de tineri spre a se vedea dacă a împlinit menirea educaţiei universitare, — sau dacă au rămas, după cum li s'a zis cu un cuvânt aspru «secături entuziaste», îndreptându-se ca o turmă după un clopot.

Iar ocazia de judecată nu lipseşte. În laboratorii, în seminarii şi institute, rezultatele muncii intelectuale sunt supuse mereu criticei şi verificării. In deosebi tinerii noştri având prilej să se adune din atâtea centre deosebite : Cernăuţi, Iaşi, Cluj, Bucureşti, Viena şi alte universităţi streine, pot aveà mai multe termene de comparaţie şi pot măsura mai lesne progresul în căutarea adevărului precum şi valoarea intelectuală a fie-cărei generaţii.

*

Atâta însă nu e de ajuns.

A găsì adevărul în ştiinţă (sau a-l exprima în forme artistice, dacă ai talent) nu înseamnă că ai ajuns la cel mai înnalt grad de putere sufletească. Descoperiri însemnate poate face şi un mişel. Inteligenţa e ca spirtul dintr'o maşină. Unde e spirt se poate aprinde şi o flacără. Am spus că descoperirile oamenilor celebri au fost făcute mai ales în tinereţa lor, adică înainte de acumularea experienţei personale. Deşteptăciunea e deci un

www.digibuc.ro

accident al vieţii subconştiente. Mintea unui intelectual, e interesantă la urma urmei, cum poate fi interesantă lucrarea unui paingen, încolăcirile unui *boa constrictor* sau altă dexteritate a vreunei vietăţi cu însuşiri superlative. Pielea cutărui şarpe din Indii e o adevărată geometrie de forme şi de culori simetrice. Dar ce respingătoare făptură!

Un exemplu tipic între toate.

Baco de Verulam erà atât de ager în cercetarea adevărului, încât a învăţat şi pe alţii cum sa-l afle. Insă în cârmuirea vieţii sale a lăsat buhul celei mai mari ignominii. Prietenul şi protectorul său, contele de Essex, stăruise din răsputeri pe lângă regina Elisabeta, până ce a căpătat pentru filosof titlul de lord şi unele situaţii materiale, la care el râvnise cu mare sete. I-a dăruit şi o moşie, ba s'a pus luntre şi punte, până l'a văzut şi însurat cu femeia, pe care favoritul său o dorise.

Când însă vântul s'a întors, şi Essex a ajuns înaintea călăului, cine a fost unealta acuzării?— Baco.

Iar după ce capul generosului conte căzu sub securea călăului, cine primeşte dela Elisabeta sarcina de a înnegrì prin publicitate numele victimei? — Tot Baco, *inteligentul* Baco, scriitorul atâtor opere filozofice.... care nu l'au împiedecat apoi, ca mare judecător, să iea mită şi să fie în cele din urmă osândit la puşcărie...

Fără îndoială, primatul inteligenţii în judecarea valorii oamenilor a fost una din cele mai absurde erezii.

www.digibuc.ro

Firește, într'o vreme ca a noastră, când inducția și experimentarea sunt atât de răspândite, nimeni nu va nega meritele lui Baco. Metoda preconizată de el a ajuns un bun obștesc și se amestecă din ce în ce mai mult între adevărurile anonime, ca și teoremele de geometrie, formulele de calcul matematic și alte produse curente ale minții omenești. Dar și mișcliа egoismului său, zugrăvită cu atâta artă de Macaulay, va fi deapururi pomenită și va insufla oamenilor un veșnic desgust. Alături de *novum organum* va dura și perpetua înfierare a monstruozității lui morale. Biografia lui va fi un memento pentru toți tinerii care se apropie de viața practică: Luați seama! inteligența, oricât ar fi de strălucita, nu e de ajuns spre a face pe cineva om. Dacă ai cumva o cauza de apărat în fața justiției, nu te duce la unul ca cel care a scris despre *idola,* căci ce poate fi dreptatea și onoarea ta în fața unui «deștept» primitor de mită? Dacă te gândești cu durere de inimă la neamul și la statul din care faci parte, nu acorda încrederea ta inteligentului care e numai inteligent, chiar dacă ar fi scris o sută de «*novum organum*». Admira, dacă vrei, romburile polihrome de pe pielea unui boa constrictor sau a viperii cornute, dar numai dela distanță. Dacă nu crezi, întreabă pe Hagenbeck, marele cunoscător al vieții fiarelor, și-ți va mărturisi ca dintre toate făpturile, cu care bunul pedagog al salba-

www.digibuc.ro

tăciunilor nu s'a împrietenit e şarpele (măcar că biblia îl dă ca pildă a înţelepciunei). Incolăcirea lui egoistă şi veninul aşezat aproape de creer arată lămurit, că în astfel de «înţelepţi» natura n'a nimerit drumul către perfecţiune, ci numai în altruiştii care, pe lângă inteligenţă, mai au şi o inimă, din care radiează simpatia pentru toţi şi toate dimprejur, până la luceferi ce sclipesc tainic în depărtările cerului.

Aşa spune cinstitul şi blândul Hagenbeck.

Prin urmare, filosofia, arta şi ştiinţa nu-s de ajuns. Descoperirea unui adevăr nou sau întruparea unei simţiri în forma artistică, sânt acţiuni sporadice şi deci excepţiuni chiar în viaţa celor ce le împlinesc; sunt mari momente de armonie, care împrumută mărimea lor şi oamenilor cărora le-a fost dăruite din naştere, odată cu culoarea părului şi a ochilor.

E însă o treaptă şi mai ridicată în erarhia sufletelor omeneşti. Dela adevărul ştiinţific şi frumuseţea artistică, unii pot trece la realizarea unei armonii şi mai preţioase pentru om: *binele*. In generaţia lor, aceştia sânt ca floarea din vârful trandafirului care, pe lângă strălucirea culorilor, răspândeşte şi cea mai fină mireasmă. Savantul sau artistul care e şi un caracter, — iată forma cea mai înnaltă în erarhia personalităţilor ome-

www.digibuc.ro

neşti. Armonizarea nu numai sporadică, ci constantă, între ideal şi realitate, între adevărul teoretic şi manifestările practice, — iată semnul de netăgăduită superioritate.

La jocurile olimpice erau premii pentru osebite îndemânări: aruncarea discului, fugă, luptă etc. Premiul cel mare se da însă numai celor ce ieşeau biruitori în toate — pentatleţilor. Tot astfel, în viaţa sufletului. Ori câte însuşiri va avea cineva, numai virtutea îi poate pune pe cap cununa de laur nevestejit, dăruindu-i cea mai frumoasă însuşire *specifică* a omului — omenia.

Aşa dar, abia de la omenie în sus începe deplina distincţiune a unei personalităţi [1]).

* * *

Dar nici aici nu se sfârşeşte erarhia criteriilor după care se poate judeca valoarea unei personalităţi. Caracterul şi omenia intemeiată pe caracter are şi ea diferite trepte.

---

[1]) De aceia, dacă ar fi adevărat ceeace spunea nu de mult o foae românească *(Românul,* 30 Iunie 1912) că, din cei peste 800 de studenţi dela şcolile superioare din Ungaria şi din străinătate nu s'au remarcat decât doi sau trei oameni.... ceilalţi sunt simpli candidaţi de posturi mai mult sau mai puţin grase şi comode, atunci am fi siguri de mai nainte că generaţia ce se ridică acum e hotărât inferioară, oricare ar fi numărul şi calificarea diplomelor. Căci pergamentul democratic al diplomei, ca şi cel nobiliar de altă dată, nu preţuesc nimic faţă de pergamentul aristocratic al virtuţii, o însuşire mai pre sus de ştiinţă şi talent, de naştere şi de avere.

www.digibuc.ro

Există un soiu de omenie fără vlagă — a celui ce se consideră cetăţean al lumii şi, privind toate neamurile pe acelaş plan, e gata să se împace în limitele justiţiei formale cu ori şi cine, ori şi unde.

După cum primatul inteligenţii şi al talentului era o erezie a pedagogiei vechi, de asemenea «omenia» aceasta egoistă e o erezie a epocei metafizice cu *égalité* şi *fraternité*. Adevărata *humanitas* nu poate fi realizată în haosul babilonic al omenirii, privită ca o simplă turmă de indivizi, ci numai într'o omenire ca sumă de unităţi naţionale, specific deosebite şi prin urmare neegale. De aceea om deplin nu poate fi cineva decât într'un neam şi pentru un neam. Peste caracterul «oricum» al individului, se înnalţă totdeauna caracterul naţional al omului de rasă, care întrupează în sine însuşirile tipice ale întregului său neam.

Iată de ce generaţia de azi ar fi în erarhia valorilor foarte jos, dacă ar fi exactă constatarea ce urmează:

«Părinţii noştri erau mândri de superioritatea lor de rasă şi aveau o conştiinţă naţională neasemănat mai tare decât majoritatea epigonilor de azi, care — deşi nu o mărturisesc — au sentimentul umilitor al inferiorităţii faţă cu aparenţele lustruite ale culturii ungureşti. Părinţii noştri citeau — dacă aveau exigenţe mai mari — cărţi şi ziare germane; noi, cei de azi, citim cărţi şi ziare maghiare. Necesitatea acestei limbi ne-a intrat până într'atâta în conştiinţă, încât *chiar având şcoală românească foarte bună în oraşul nostru*, ne trimitem copii măcar vreo doi ani la o şcoală ungurească».

Gazeta Transilvaniei, 11 August, 1912.

www.digibuc.ro

Dacă e adevărat că în generaţia trecută 90% dintre Români cu oare care cultură nu ştiau de loc ungureşte, iar azi 98% dintre intelectuali vorbesc şi scriu *bine* în limba maghiară, ori care ar fi însuşirile de inteligenţă, voinţă şi moralitate ale unui tânăr din această categorie, în scara personalităţilor el e departe de adevărata omenie, căci şi-a perdut caracterul propriu al neamului spre a deveni o simplă unitate zoologică de în trebuinţat *ad libitum* în Cosmopolis.

Noi credem dimpotrivă, că deprinderea cu ideile ştiinţifice despre rasă, varietate şi selecţiune va arăta tineretului nostru că legea progresului cere integrarea naţionalităţilor şi prin urmare condensarea caracterului naţional în fiecare reprezentant al poporului românesc.

Şi nu e timp de pierdut. De mult n'a fost împrejurul neamului nostru o apăsare atât de intensă, iar în viaţa lui internă o mai mare trebuinţă de coheziune şi de avânt.

In generaţia renaşterii au fost porniri în adevăr vrednice de laudă.

Cogălniceanu, abia eşit pe pe băncile gimnaziului, scria istoria Ţării, iar discursul său inaugural la Academia Mihaileană răsună şi azi în sufletul tuturor. Bălcescu la 30 ani, lăsă o operă la al cărei nivel nu s'a mai ridicat nimeni la o vrâstă ca a sa. Odobescu la 17 ani scriea despre artă cu maturitatea unui bărbat. Creangă, fără

www.digibuc.ro

să treacă hotarul ţării româneşti, dovedise că poate mânui pana ca orice artist din graţia lui Dumnezeu; iar Eminescu (spre a pomeni numai pe cei morţi) cuprinzând în sufletul său toată cultura omenească dela Vede până la Faust, a dovedit în chip superior că neamul românesc poate sta în faţa frumosului şi adevărului cu ochii deschişi, ca ori care dintre neamurile alese, care au ceva de spus omenirii.

Mişcarea n'a fost însă progresiv ascendentă şi de atunci încoace.

Cu înmulţirea şcoalelor, s'au apropiat de institutele de înaltă cultură un număr tot mai mare. Intre cei veniţi au fost însă şi mulţi nealeşi.

Dar avem bună nădejde că înnălţarea va continua.

Am cunoscut geniul literar. Nu ne îndoim că vom avea pe cel ştinţific, aşteptăm însă cu nerăbdare pe cel mai preţios dintre toate—geniul etic, manifestat în fapte de mare caracter naţional.

Căci încăodată: nici inteligenţa ori cât de mare; nici arta — ori cât de perfectă. nu sânt de ajuns fără o mare înălţime morală a sufletului. Şi chiar moralitatea, ori cât de scrupuloasă, e sarbădă şi ea, dacă nu cuprinde în faptele prin care se manifestă, caracterul particular al neamului. Intru cât ne priveşte, socotim că în erarhia valorilor morale, neamul românesc aşează ţinta sa foarte sus.

Când Zilot Românul, căinându-se asupra tre-

www.digibuc.ro

cutului şi asupra streinilor care năpădiseră ţările noastre scriea că de vină a fost «bunătatea cea cu prostie a Românului», fără să-şi dea seama, Zilot spunea că neamul care se laudă în artă cu frumuseţa neasemănată a poeziei populare, are şi în laturea etică o notă specială, manifestată în cuvinte rari ca *dor* prccum şi într'o aplecare spre bunătate, care-l pune mai presus de toate neamurile cu care a venit în atingere. Proverbele româneşti — unele foarte aspre — nu lasă de asemenea nici o îndoială că în şirul însuşirilor omeneşti, pentru poporul nostru, caracterul stă pe treapta cea mai de sus.

www.digibuc.ro

ISVORUL PERSONALITĂŢII — NAŢIUNEA

Blut ist ein ganz besondrer Saft.
GŒTHE.

Personalitate e cel care personifică. Orice om are două feluri de caractere: individuale şi specifice sau generale. Un cap de pildă e semnificativ nu prin aluniţa din obraz sau pentru alt amănunt particular, ci prin fericita îmbinare a liniilor care arată însuşirile deosebitoare ale rasei ori neamului. De acì şi ideea de canon, adecă proporţie ideală. (Un Apollo cu nas de Negru ar fi o monstruozitate).

Tot astfel şi în cele sufleteşti. Pe lângă unele înclinări individuale (între care pot fi înşirate şi aşà numitele «ticuri») sunt altele de ordin superior, în care un popor vede întruparea caracteristică a idealului său de simţire, judecată şi voinţă. Evident, numai acestea pot fi signatura personalităţilor alese ale unui neam.

Acì se ridică însă întrebarea mai generală: dar un neam ce este? Şi care sunt caracterele esenţiale ale unei naţiuni?

www.digibuc.ro

Am arătat la început că un popor e o formaţie biogeografică, născută potrivit legilor evoluţiei prin diferenţiarea progresivă a omenirii. Dar cum s'a ramificat trunchiul omenirii nu e uşor de explicat şi nici de arătat prin descriere însuşirile caracteristice, care despart între ele toate ramurile omenirii. Totuşi, cine e deprins cu determinarea plantelor şi animalelor nu stă la îndoială o singură clipă să deosebească în *genul* omenesc mai multe *speţe*. (Intre Negru şi Mongol ori Indo-European sânt deosebiri morfologice cu mult mai mari, decât cele ce slujesc spre a diferenţia unele speţe în botanică sau zoologie). In lăuntrul speţei deosebim apoi *rasele;* — când vorbim de rasa latină, slavă sau germană, ne gândim la anume caractere antropologice, distinctive. In sfârşit, în mijlocul fiecării rase, despărţim o sumă de *naţiuni*, îngrădite şi acestea pe de oparte prin ereditatea etnografică, pe de alta prin limbă şi alte manifestări (adeseori impondenrabile) care dau fiecărui neam o fizionomie a parte.

Dacă spiţa neamurilor nu se poate însă urmări uşor în toate puntele de ramificare, trebue să ţinem seama că până eri, alaltăeri eram deprinşi a privi genul omenesc în perspectiva unitară a tradiţiei biblice. Abia dela Buffon şi Blumenbach s'au încercat descrieri mai exacte. Iar oamenii de ştiinţă mărturisesc că în botanică şi

www.digibuc.ro

zoologie chiar azi «ignoranţa este unul dintre cei mai însemnaţi factori de clasificare». E atât de labilă noţiunea speţei, în cât chiar într'un gen foarte comun cum e *Hieracium,* sunt forme specifice pe care botanişti de seamă nu pot să le deosebească după diagnoza pusă de fiecare în parte pe acelaş exemplar! Prin urmare, etnografii n'au cuvânt să împingă pesimismul lor prea departe, când e vorba de nesiguranţe în deosebirea dintre naţiuni sau rasele omeneşti. — Dacă naturaliştii vor isbuti să facă din biologie o ştiinţă deductivă, cum cearcă unii azi, vom găsi poate în curând criterii de clasificare neaşteptat de sigure, pe care azi nici nu le bănuim. Până se va arătà însă un Lineu al etnografiei, conceptul de naţiune circulă şi va circulà în literatura ştiinţifică cu preciziunea relativă pe care i-o putem da astăzi.

Dela început trebuie să observăm însă că, trecând dela botanică şi zoologie spre antropologie şi etnografie, greutatea de a sistematiza creşte, de oarece chemăm în ajutor ca criteriu de clasificare şi factorul psichic, atât de fin şi greu de exprimat.

In adevăr, etnopsichologia se află abia pe treapta unei modeste empirii. Despre sufletul popoarelor, avem mai mult reprezintări sintetice, culese din experienţa de toate zilele şi mai ales din intuiţia

www.digibuc.ro

artiştilor: din picturi, satire, romane, drame etc. Cid Campeador de pildă e pentru noi întruparea Spaniolului. John Bull deşteaptă în minte noţiunea aproximativă a Englezului. Bai-Ganciul e tipul Bulgarului etc. Iar anecdotele populare care pun în relief fala Ungurului, frica Evreului ş. a. sunt şi ele moduri de exprimare ale noţiunii noastre despre acele neamuri. Cât priveşte încercările de «psichologie a poporului englez», a «poporului francez, german...» etc., acestea sunt abia începuturi.

Oricât de fin ar fi însă elementul sufletesc şi prin urmare greu de exprimat, el este totuşi de cea mai mare însemnătate pentru a caracteriza un neam ca formaţie biogeografică, deosebită de altele.

In adevăr, cea dintâi îngrădire a unei naţiuni o face înrudirea sângelui, adecă substratul fiziologic, precum şi o sumă de caractere externe. — Unii indivizi au mai mult, alţii au mai puţin «fierul neamului», după cum se exprimă atât de plastic poporul. Şi e lesne de înţeles că trupeşte nu poate fi tip reprezentativ, decât acela care se trage dintr'o familie unde ereditatea naturală a fost cât mai puţin ştirbită prin corcire.

Alături însă de caracterele antropologice, naţiunea se mai îngrădeşte şi prin limbă — un factor fiziologic, dar în acelaş timp şi sufletesc.

www.digibuc.ro

Întrebarea e: ce grad de certitudine are acest criteriu? S'ar părea că îndată ce ai ajuns la acest punct, toată siguranţa clasificării se perde, căci o limbă poate fi împrumutată de indivizi foarte eterogeni ca neam. A clasifică naţionalitatea cuiva după limbă, par'că e tot una, ca şi cum ai aşeza la un loc două exemplare din specii deosebite, fiindcă le-ai pus deasupra lor aceeaşi etichetă.

În realitate, lucrul nu stă astfel. După cum tipul fizic e real, cu toate că în unele cazuri e greu de hotărât, de asemenea şi tipul sufletesc al unui popor (un produs acumulat prin ereditatea de veacuri) e foarte real, — cum dovedeşte mai întâi limba. Căci cine zice limbă, nu zice numai o înşirare particulară de sunete, ci zice în acelaş timp un fel deosebit de a simţi, de a gândi şi voi al unui popor. Iar cine perde limba, perde cel dintâi caracter specific în latura vieţii sufleteşti.

In adevăr, cine amestecă graiul său cu vorbe streine îşi paralizează în anume măsură inteligenţa, fiindcă începe a lucra cu instrumente nesigure şi a socoti cu valori problematice. Ca un isvor care nu mai curge în albia sa, ci se împrăştie şi face mocirlă, aşa şi sufletul celui ce cade sub influenţa unui vocabular strein perde siguranţa. Gândirea devine vagă, de oarece cuvântul, ne mai având sprijinul înţelesului acumulat de generaţii

www.digibuc.ro

spre a umpleà până la periferie toată sfera unei noţiuni, nu mai poate urma cugetul, ci vorba «umblă pe limbă» şi gândirea se întunecă, iar alături de cugetare se întunecă apoi şi simţirea, căci vorba pe jumătate înţeleasă nu poate deşteptà toată vioiciunea unui sentiment. Şi astfel sufletul încătuşat începe a trăi abia din tărâţe şi fărimituri. Aşa dar cu drept cuvânt ziceam, că fiinţa unui neam se întemeiază nu numai pe înrudirea sângelui, dar şi pe înrudirea sufletelor. Iar pentru a fi cineva reprezentativ în naţiunea sa, adecă o personalitate, pe lângă unele însuşiri ale rasei trebue neapărat să stăpânească deplin şi limba neamului din care s'a născut.

Acel scriitor trăeşte şi face pe alţii să trăiască din gândul şi simţirea lui, care răsare din tulpina autentică a neamului său şi creşte din cea dintâi zi şi se întăreşte ca suflet în gimnastica limbei poporului său. Căci încă odată, limba nu e o înşirare de vorbe, ci e toată comoara de idei şi de sentimente a poporului care a creat-o; e felul de a urâ şi de a iubi; de a fi milos sau hain; a nădăjduì, a dorì adecă a-i fi *dor*... Prin limbă, sufletul individual trăeşte încă odată sufletul colectiv al întregii naţiuni. Şi prin urmare, numai acela care poate da prin *cuvânt* cel mai mare capital de idei şi de sentimente din moştenirea obştească a neamului, acela poate fi cascriitor sau vorbitor o personalitate reprezentativă.

www.digibuc.ro

S'a zis e drept, că cine ştie mai multe limbi, are mai multe suflete. Cugetarea aceasta e însă anterioară veacului al XIX, — e semn al unei vremi când nu se ştiea destul de bine nici ce e o naţiune, nici ce înseamnă o limbă ; e o concepţie vrednică doar de un negustor, pentru care lucrul de căpetenie ar fi să cumpere şi să vândă, considerând limbile ca mijloace de a dobândi cât mai mulţi clienţi. In vremea noastră dimpotrivă, ne am exprima altfel : dacă cineva ar şti mai multe limbi, *ar aveà* mai multe suflete. Insă tocmai aceasta e cu neputinţă. Poligloţii sunt aproape totdeauna simpli colecţionari de forme limbistice (aproximative şi ca pronunţie, şi ca înţeles) un fel de zarafi de monete mai mult sau mai puţin tocite, iar unele deadreptul falsificate. Cât de întins poate fi negoţul lor intelectual (*Verkehr, conversation* sau cum îi mai zice) este o altă chestie. Prin faptul însă că cineva mestecă în gură cuvinte din mai multe limbi, ajunge în unele privinţe iremediabil inferior celui ce ştie desăvârşit numai limba sa părintească.

Pentru ce ?

E o lege a naturii să nu poţi face parte din două speţe (de aci şi sterilitatea obişnuită a ibrizilor). «Nici un om, zice Treitschke, nu poate aparţine în acelaş timp la două popoare» şi nici nu poate vorbì două limbi. Căci spre a stăpâni

www.digibuc.ro

deplin o limbă, trebue să trăeşti deplin viaţa poporului care a creat acea limbă ca o necesitate organică spre a-şi manifesta traiul său propriu. Ca să ai două limbi, ar trebui aşadar să ai în acelaş timp două vieţi şi două suflete, — ceeace e cu neputinţă de închipuit.

De aceia şi vedem că nimeni nu ştie cu adevărat decât limba învăţată din copilărie, crescută pe încetul cu anii, cum au crescut pe încetul cugetele şi sentimentele şi toată viaţa sa sufletească. Vorbele altor limbi i se adaogă doar ca petecele pe haina unui arlechin. La aşà cevà se gândeà de bună seamă Schopenhauer, când revoltat în contra celor ce castrează limba poporului, îi apostrofa astfel: «Strămoşii noştri au drept urmaşi o generaţie de mâsgălitori ignoranţi şi slabi de minte, care, delapidând vorbele, se căznesc să strice vechea operă de artă a graiului german. Pahidermii aceştia n'au nici un simţ pentru unealta artistică, menită a slujì să exprime cugetări de nuanţe fine. Iar urmarea va fi un jargon sarbăd şi cu vremea imposibil de înţeles».

Cazul acesta e obişnuit de altfel mai la toţi cei ce sufer de poliglotie. Cu cât îşi adaogă mai multe limbi, cu atâta ei se expatriază şi emigrează mai departe de sufletul neamului lor. Urmarea: pe când poporul de baştină ştie o limbă, poliglotul nu mai ştie nici una, ci vorbeşte un jargon *singular,* a cărui măsură de conrupere o

www.digibuc.ro

dă ibriditatea vocabularului şi stâlcirea sintaxei. In orice caz, sufletul ibridului se descompune direct proporţional cu depărtarea de popor şi, cu ştiinţă sau fără ştiinţă, desrădăcinaţii aceştia sunt făpturi care tânjesc, ca şi plantele şi animalele strămutate din ţinutul lor de origină.–E cunoscut cazul Francezului Narcisse Pelletier care la 12 ani devenise Australian, căzând cu desăvârşire din rangul poporului în care se născuse.

Literatura românească ne dă un exemplu caracteristic, cât de primejdios e să turbure cineva cristalizarea fină a limbei învăţate dela părinţi, amestecând-o cu vorbe şi construcţii streine, şi ce noroc e pentru unii să scape de această calamitate.

Dintre toţi scriitorii noştri, Creangă e de bună seamă cel mai original ca limbă. O pagină din «Amintiri» dovedeşte mai multă personalitate decât volume întregi de ale altora. Se înţelege, hotărâtor a fost talentul, — dar şi norocul lui Creangă de a nu fi ştiut alte limbi. Astfel, artistul a avut la îndemână, înloc de o limbă schiloadă, o comoară de cuvinte neaoş româneşti, precum şi o sintaxă nescrintită prin întorsături apucate dela streini. Deaceea, autorul Amintirilor este şi va rămânea în literatura noastră scriitorul tipic al veacului al XIX, iar opera sa va trăi şi după ce

www.digibuc.ro

vor fi definitiv uitate duzinele de scrieri ale multor meşteri-strică dintre contimporani.

E caracteristic apoi că şi Eminescu n'a atins plinătatea manifestării sale artistice, decât tot prin apropierea de graiul popular. După «Mortua est» şi alte creaţiuni din tinereţe, «De din vale de Rovine, grăim, Doamnă, către tine» curge tot aşà de firesc, ca şi apa unui izvor. De asemenea «Ce te legini Codrule», «Călin» şi fragmentul epic, în care ne înfăţişează pe Mircea la Rovine pare suprema lui năzuinţă de a cuprinde în limba poporului însuşi idealul sufletului românesc. Câţi-va paşi încă în această direcţie şi marele artist ne-ar fi lăsat epopeia luptelor lui Decebal şi a Descălicării lui Dragoş, din care nu ne-a rămas decât fragmente. Intr'acolo îl ducea însă logica internă a geniului său: să întrupeze sufletul colectiv al neamului, îmbrăcându-l cu cele mai alese podoabe ale graiului românesc. Aceia avea să fie şi culmea personalităţii sale ca poet.

In adevăr, cine zice epos, zice îndată ethnos. Individul nu e nici odată epic, ci numai poporul. Iliada şi Odiseia e însăşi tinereţa neamului grecesc, cu toate concepţiile sale despre lume, despre zei şi oameni, bătrâneţe şi tinereţe, înţelepciune şi nătângie, frumuseţe şi urâţenie, iubire şi ură..., zugrăvite toate din uriaşa paletă a bătrânului Omer. Tot astfel şi Eminescu văzuse cu închipuirea toată viaţa poporului său dela Zamolxe

www.digibuc.ro

şi până în culmea ei de slavă sub Mircea şi Ştefan Vodă, şi chiar se mănecase a o povesti:

Din lungi cărări de codru, din munţi cu vârfu'n nouri
Eşit-a Dragoş-Vodă, îmblânzitor de bouri
Mulţimea curgătoare s'a fost întors pe vale
Şi buciumele sună şi oile-s pe cale.
Nainte merg moşnegii cu pletele bogate
Ţinând toege albe în mânile uscate
Astfel eşiau tot rânduri, venind de sub verzi ramuri
Copii, ciobani de turme, moşnegi păstori de neamuri....

Fragmentele acestea dovedesc însă că alături de limbă mai este şi impregnarea cu anume tradiţii, care hotărăşte individualitatea unei naţiuni şi că o mare personalitate e cu neputinţă în afară de identificarea cu toate elementele fundamentale ale vieţii poporului. Insuşi individualistul Nietzsche mărturiseşte că la urma urmei «geniul nu e altceva decât imagina reflectată (das zurückgeworfene Bild) a unui popor în fiinţa unei individualităţi, care scoate neamul său din sfera nestatornică a momentului şi-l leagă cu veşnicia. Insă toate acestea nu le poate săvârşi nici geniul, decât dacă e hrănit până ajunge la maturitate în sânul de mamă al educaţiei poporului său. Fără această patrie ocrotitoare şi dătătoare de căldură, el nu-şi poate destinde aripele spre sborul său veşnic, ci se tîrăşte mai departe ca un pribeag într'o pustie.» Acelaş gând e cuprins şi în următoarele vorbe ale lui Ruskin: «Nu din arta un ui ceas, sau aunei singure vieţi, ori a unui veac, ci numai cu ajutorul su-

www.digibuc.ro

fietelor fără număr ale strămoşilor poate eşi la lumină o frumoasă operă de artă.»

Prin urmare, hotărît: personalităţile reprezentative ale unui neam trebuie neapărat să aibă la îndemână toată comoara limbii neamului şi toate însuşirile esenţiale — unele subconştiente — care fac împreună ceia ce se numeşte «caracterul naţional». Iar pentru a stăpâni deplin limba şi a-şi însuşi deplin acel caracter etnic, trebuie mai întâi să trăeşti din plin viaţa reală a poporului. Personalitatea fără naţionalitate este un adevărat non-sens.

Grigorescu — spre a mai luà un exemplu tot din sfera culturii noastre — «a ajuns *el însuşi*» abia în clipa când, după dibuirea printre streini, s'a întors earăşi la cerul albastru al ţării sale; la carele cu boi, mişcându-se agale în largul şesului; la casele cu păreţi albi sub straşina de şindilă înnegrită, şi la ciobanii sprinteni ai munţilor patriei sale. Cunoscătorul cel mai deaproape al operii marelui artist, spune că pictorul era îndrăgostit de ceeace se numeşte «geniul locului». Zile întregi petrecea în admirarea aceluiaş trunchiu de mesteacăn, sau aceluiaş chip de ţărancă. Pământul, poporul şi el erau tot una. — Arta e intuiţie; iar intuiţia fără viaţă e doar o simplă înşălăciune de sine.

Şi ceia ce afirmăm despre artă, putem afirmà cu aceiaşi tărie şi despre alte manifestări ale per-

www.digibuc.ro

sonalităţii. (Cuza, Kogâlniceanu şi Şaguna au fost fiecare în felul său personalităţi tipice şi au putut modelà viaţa poporului lor, tocmai findcă alături de însuşirile căpătate din naştere, fiecare trăise intensiv viaţa neamului).

Aforistic, am puteà zice: fără speţă, nimic specific; fără naţionalitate, şi fără a ridicà la o potenţă superioară însuşirile specifice ale naţiunei sale, nu e posibilă o personalitate adevărată.

Eminescu erà pătruns de acest adevăr, «La urma urmelor, orice formă a vieţii, cât de subtilă, se reduce la un substrat solid, experimental... Politica unei ţări, pornirile în bine sau în rău... atârnă dela complexiunea fizică a indivizilor, dela origina lor, dela calităţile sau defectele *înnăscute* rasei lor». Prin urmare şi pentru om, ca şi pentru rasele animalelor, nu e niciodată fără urmări să ai în şirul strămoşilor o pocitură fizică sau sufletească. Morţii învie când nici nu te gândeşti, întocmai ca stafiile care es din umbră. Ibsen a pus şi pe scenă conflictele care se pot naşte de pe urma tainelor eredităţii. — Titlul «*Strigoi*» ţine loc de orice comentar şi ar puteà aveà o aplicaţie mult mai generală în istoria omenirii.

Mai ales un popor, la care infiltraţia străină a fost abundentă, trebue să fie foarte atent la «strigoi». Sângele e un suc scump, iar picătura sângelui strein svâcneşte când nici nu te aştepţi şi poate

www.digibuc.ro

turbura armonia vieţii cuiva într'o măsură atât de mare, încât să împedice chiar o individualitate remarcabilă în multe privinţe, de a deveni o personalitate deplină în mijlocul vieţii unui neam.

www.digibuc.ro

TEMELIA NAŢIUNII — ŢĂRANUL

Le paysan n'est pas seulement la partie la plus nombreuse de la nation, c'est aussi la plus forte, la plus saine, et, en balançant bien le physique et le moral, au total la meilleure.

MICHELET.

Dacă deschidem statistica şi cetim că din populaţia României 80% sânt ţărani, ideea exprimată în titlul de faţă nu mai are nevoie de nici o dovadă. Alături de greutatea numărului, ţăranul are însă o greutate tot atât de mare ca rasă şi prin urmare ca temeiu fiziologic şi istoric al naţiunii.

Dacă am vedeà azi în carne şi oase un jude sau kneaz din veacul al XIII-lea, ni s'ar părea superior nu numai primarului din satul lui, ci chiar celui mai ruginit boer al ţării. Şi ar fi în realitate, căci meteahna celor mai mulţi boieri e tocmai că nu mai au nici un pic de rugină. Incuscrirea cu streinii a adus în pătura de sus corcirile cele mai extraordinare. Din fericire, ele-

www.digibuc.ro

mentul arhaic a rămas încă în fiinţă. Urmaşii juzilor şi knezilor de odinioară trăesc încă printre noi. Atâta numai că nu vrem să-i vedem. Diplomele scoase din grinda afumată a ţăranilor din Maramureş, uricele «boierilor» olteni care pasc oile în ţara Făgăraşului ; hărţoagele moşnenilor munteni şi ale răzeşilor moldoveni «cu un petec de moşie şi un sac de hârtie» dovedesc fără putinţă de îndoială că avem în faţa noastră urmaşi autentici ai oamenilor vechi cu care Voevozii cei dintâi au descălecat ţara.

Mai ales în văile munţilor, de unde omul nu se dă dus, cum nu ese ursul din bârlog, e sigur că avem unele cuiburi de populaţie cu o statornicie milenară ; — cum mărturisesc obiceiurile şi limba. Pe vârful plaiurilor, în desişul brazilor, băştinaşii au trăit necurmat cu *lupii, urşii, brebii, bourii, vulturii, corbii, oile, caprele şi vacile ;* la umbra *fagului, chinului, sorbului, carpinului, arinului ;* călcând peste tufe de *enuperi, ferigă,* şi *periel ;* legându-se la răni cu *plataginâ ;* având ca mirodenii *pur* şi *aiu ;* făcând din câte un copac *slodun* suluri pentru a *invoalbe* pânză de *cânepă* sau de *in,* iar din cei *subreci* cioplind căpriori pentru case. — Cine Dumnezeu ar fi păstrat atâtea nume de copaci şi de burueni, dacă norodul ar fi părăsit plaiurile acelea înalte şi le-ar fi perdut din vedere ! Cine se urcă pe munte o mie de metri, sue şirul istoriei noastre cu 1000 de ani.

www.digibuc.ro

După cum muşchiul de pe stânci e acelaş, ca şi acuma zece sau cinsprezece veacuri, şi neamul oamenilor din acele văi dosnice, acelaş e. Este sigur că regii îngropaţi la Saint Denis, la Westminster şi aiurea, n'au atâtea morminte unele lângă altele, câte au moşnenii dela munte în cimitirul lor plin de bălării. Pietrele de pe mormântul regilor au fost răscolite şi risipite de revoluţii şi de răzbunări. Cine erà să răstoarne însă bălăriile, — afară de vântul şi zăpada care le culcă domol toamna, ascunzând tot mai adânc aceleaşi oseminte spre a le face una cu ţărâna ţării.

Aşa dar, pentru cel deprins cu intuiţia naturii şi cu adevărurile din ştiinţele exacte, nu poate fi cea mai mică îndoială, că sâmburele naţiunii e ţăranul. Ruskin, unul dintre cei mai hotărîţi apărători ai aristocraţiei de rasă, n'a găsit nimic mai bun de făcut, decât să se întoarcă cu tot sufletul către «originalitatea» poporului, ca substrat de selecţiune. «A fi *gentleman,* zice dânsul, înseamnă a fi om de rasă curată, în acelaş înţeles, în care vorbim de rasă la cai sau la câni». Cu deosebirea că: la dobitoace, soiul se poate ameliora prin încrucişare; pe când la oameni, căsătoriile, având în vedere bogăţia, moştenirea, ambiţia şi alte consideraţii neprielnice selecţiunii, pătura de sus e de obiceiu deteriorată prin incuscriri cu streinii şi prin aceia că slăbănogii, — când au avere — trăesc, în loc să piară ca la animale şi la poporul nevoiaş.

www.digibuc.ro

Intre oamenii cu cultură ştiinţifică, adevărul acesta e recunoscut de toţi. La noi, după câte ştim, Eminescu e cel dintâi care a atras luarea aminte asupra rasei, ca element hotărîtor în viaţa unei naţiuni. El a afirmat întâi că «sâmburele naţionalităţii e rasa»; că la «deosebirea de rasă cată în ultima linie să reducem deosebirea de apucături» şi că atingerea «cu rase osificate, bătrâne» poate compromite întreg viitorul unui popor. Ca Wagner, Schopenhauer... şi alţi cugetători, la care cultura ştiinţifică se unea cu intuiţia artistică, el şi-a dat apoi seama că nu numai temeiul cultural, ci *şi cel* politic trebue căutat în pătura, unde rasa e mai pură.

*

In adevăr, pe lângă număr, vechime şi sănătate (calităţile pomenite mai sus), ţăranul român mai are de partea sa şi alte însuşiri, care îi dau o valoare deosebită ca factor social.

1. El a fost păstrătorul cel mai neclintit al romanităţii. Pe când în apus *villanus* înseamnă «vilain,» adică obiect de dispreţ, la noi săteanul a ajuns *rumân,* — o dovadă ca cei ce-l apăsau nu se simţeau români. Cuvântul acesta e sentinţa unui proces între băştinaşi şi boerime, care la început a fost «neapărat streină»[1]), cum arătă numele *bol, bul,* βολιάδες de origină bulgă-

[1]) N. IORGA, *Scrisori de boeri,* p. III, 1912.

www.digibuc.ro

rească. Atâta numai că osânditul a câştigat. Din *rumân* a eşit Român, apoi România. Cine zice român, se gândeşte fără voe la ţăran, adică la omul de lângă ţărâna (terra) românească. El a păstrat şi numele; el a păstrat şi ţara.

Se înţelege, e departe de noi gândul lipsit de pietate de a scădea cumva vrednicia boerilor care s'au războit alături de marii noştri voevozi. Ne aducem aminte că în epoca de slavă a istoriei naţionale, Domnii au dat boerie pentru vitejie şi astfel, din fundul satelor au eşit căpitenii ale oştilor şi mari dregători ai statului. Dar ţara noastră, fiind aşezată, cum ziceà Ureche, «în calea răutăţilor,» când au năpădit streinii (mai ales dinspre Fanar) cei de sus au primit încuscrirea cu veneticii, şi-au perdut mult din caracterul lor autohton. Cei ce «vindeau apă cu sacalele la Ţarigrad, au ajuns şi ei boeri! în ţările româneşti».

2. Alături de sânge — întâiul criteriu al unităţii etnografice — tot ţărănimea a păstrat şi limba — adică al doilea criteriu esenţial. A cerca să dovedim aceasta e aproape de prisos, după cele pomenite mai înainte. Pe când pătura de sus îşi schimbă şi limba, ca şi hainele, după mode din afară, ţăranul a fost singurul element conservator. Din codrii Tigheciului până în pădurile din Maramureş şi în Craina sârbească,

www.digibuc.ro

graiul ţărănesc, adecă românesc, a fost cercul de foc care a scăpat gloata poporului nostru de cotropirea streină. Pe când la Cluj, boerimea vorbea ungureşte şi s'a ungurit ; pe când la Bucureşti, vorbea greceşte şi prin încuscrire s'a grecizat ; iar peste Prut muscăleşte şi s'a rusificat, singur norodul a păstrat mereu vechea pecetie a limbii din strămoşi.

Cu ce durere mărturiseşte bietul Dinicu Golescu, că s'a opintit în zadar să însemneze pe româneşte întâmplările călătoriei sale, şi cum a trebuit («nu făr' de a încercà ruşine») să o întoarcă iarăşi pe greceşte ; — cum o întorc şi azi pe franţuzeşte în vorbirea şi scrisul lor toţi cei ce nu simt în destul puterea de atracţie a sufletului românesc. Cum însă a biruit vechiul *rumân,* ca substrat organic al statului, tot astfel graiul său a biruit cu vremea toate limbile pocite ale streinilor şi înstrăinaţilor care îl priveau de sus. Cine mai poate face azi o *ecthesis* pentru a *parastisi* despre o *sinanastrofie* dela începutul veacului ! Negruzzi a povestit cu haz toată scrinteala de limbă şi de minte a celor ce dibuiau atunci calea spre cultură, până ce câţivà oameni cu judecată au nimerit calea bătută a limbei populare. Azi, mai ales în urma criticii dela Junimea, biruinţa limbii populare e desăvârşită. După ea se îndreaptă Academia, şi toţi oamenii de reală cultură ştiu că graiul ţăranilor e isvorul adevărat al limbei

www.digibuc.ro

literare, — fiind atât de bogată în vorbe, imagini şi locuţiuni, încât n'am putea-o traduce în jargonul sarbăd al păturii de sus, după cum n'am puteà cuprinde Dunărea într'un pahar.

3. Ar fi fost destulă laudă că ţărănimea a păstrat prin unitatea limbei unitatea de viaţă sufletească a neamului; şi că a isbutit să o dea ca model Academiei, în deosebire de alte ţări unde graiul ruralilor a fost biruit de graiul saloanelor. Poporul nostru se poate lăudà însă cu o ispravă şi mai mare. «Judecat după poezia sa populară, după melodia cântecelor sale, după umor şi alte însuşiri imponderabile ale caracterului, neamul românesc pare a aveà într'un grad superior ceia ce se numeşte aplecare spre talent şi genialitate».

În adevăr, nu numai că a creat şi a păstrat limba, dar a isbutit să dea la iveală tot el şi cea mai aleasă producţie artistică a literaturii naţionale — poezia populară. Ce biruinţă a norodului asupra păturii subţiri dela suprafaţă, în clipa când Alexandri a scos la lumină *Doinele, Baladele* şi alte creaţiuni ale geniului popular! Odobescu, iubitorul şi înţelegătorul adânc al clasicilor, n'a pregetat să asemene balada Mioriţii cu imnele poeţilor antici...

Dar despre simţul estetic al poporului nostru, atât în poezie, cât şi în artele plastice, nici nu încercăm a mai stărui cu dovezi. In deosebire de vecinii îmbrăcaţi cu haine greoae şi moho-

www.digibuc.ro

râte, e caracteristică culoarea albă a hainelor şi a casei ţăranului român, sau cel mult alternarea cu negru, precum şi discreţia culorilor, când e vorba de polihromie. De asemenea e vrednică de luat aminte nobila mlădiere a stofelor. Unii învăţaţi cred că tipul îmbrăcămintei statuetelor din Tanagra s'a păstrat numai la îmbrăcămintea Aromâncelor. Insă abia studiul comparativ al tuturor variantelor portului românesc, şi al produselor artei populare va puteà arătà toată bogăţia de invenţiune a poporului băştinaş. Casa lui Mogoş, troiţele, ouăle de Paşti, furcile, cusătura iilor şi altele sunt pilde pipăite.

Dar proverbele lui! «Răsare soarele şi fără să cânte cocoşul»... şi câte, şi câte.

«Hotărât, e înpoporul românesc un suflet de sine stătător, o vădită aplecare spre talent şi genialitate. Un scriitor de o intuiţie foarte fină, Alexandri, care cunoştea neamul său nu din spusa altora, ci dela Udrea, baciul de pe Ceahlău şi dela alţii de felul lui Udrea, a zis: «Românul e născut poet». Ceice n'au trăit prin ei viaţa reală a ţărănimii, au luat în râs generalizarea aceasta. E neexactă, se înţelege, dacă ţii seamă de pleava inevitabilă a mulţimii omeneşti din orice societate. E însă cât se poate de adevărată, dacă pui alături obştea neamului românesc cu gloata altor neamuri. De aceia—cu voia sau fără voia ironiştilor — cine cunoaşte pe alde

www.digibuc.ro

Buian şi Udrea .. acela va fi că totul de părere poetului Doinelor ; va recunoaşte ca în toate manifestările sale ţăranul român are *ingenium.* — O dovadă e şi satira lui asupra vecinilor. Umorul e un semn al biruinţii sufletului asupra împrejurărilor şi oamenilor ; e manifestarea unei puteri concentrate în sine şi liniştite. Dacă Românul râde pe drept sau pe nedrept de vecini, asta e altă vorbă. Faptul e că *râde,* iar vecinii l-au putut uneori nedreptăţi şi chiar impila, dar ridiculiză niciodată. Toţi, fără osebire, am simţit că e adânc la suflet»... [1]). Reproducem această părere mai veche, numai pentru ca să nu se pară că înadins căutăm acum argumente spre a dovedi, că ţăranul e temelia naţiunii. — Cine va studia poveştile, proverbele, cântecele şi descântecele, tradiţiile şi simbolismul obiceiurilor, cu un cuvânt : psichologia, etica şi estetica poporului — ceeace nu se poate face temeinic decât de un ţăran — acela va scoate la lumină şi alte nesfârşite dovezi despre reala superioritate a elementului original, românesc.

Dacă vom mai pomeni că şi renaşterea politică din veacul al XIX-lea începe cu mişcarea Slugerului de peste Olt, care a venit la Bucureşti în capul ţăranilor ; că cea mai înnaltă manifestare de energie : războiul din 1878 şi năvălirea peste Dunăre în 1913 sunt în cea mai mare parte caracterizate prin atitudinea sufletească şi

[1]) *Către noua generaţie,* p. 17, «Minerva», 1912.

www.digibuc.ro

vigoarea trupească a ţăranilor, nu mai poate fi nici o îndoială de adevărul vorbei lui Michelet, pomenită la început.

Şi acum, concluzia, — care poate să surprindă, însă, din punct de vedere biologic, e totuşi exactă.

Ţăranul e aristocraţia — singura aristocraţie de rasă şi de suflet a acestei ţări. E ochiul care vede mai departe decât al nostru, al celor tociţi de viaţa orăşănească ; e urechea care aude mai bine — aude şi «cum creşte iarba» ; e piciorul care aleargă mai repede ; e sufletul bun care îndură mult şi multe fără să se plângă ; e creatorul limbei ; e tiparul inalienabil al rasei ; e ogorul din care es «mutaţiile», adică e cea mai sigură temelie a neamului în prezent şi cea mai mare nădejde pentru viitor. Pe când la alţii (la Englezi de pildă), aristocraţia se măsoară după vechimea originei nobiliare, la noi ea se va măsură multă vreme după noutatea originii ţărăneşti.

A doua concluzie e însă şi mai însemnată. Dacă ţăranul e temelia naţiunii, urmează dela sine că cea dintâi datorie a statului, ca organ al vieţii naţionale, va fi să nu clatine această temelie, ci să o întărească prin toate mijloacele.

Mai întâi e dator să nu-l desrădăcineze printr'o spoială de falsă cultură. Şcoala rurală de azi e o formă seacă, imitată după cea dela oraş. Şcolile normale şi seminariile (adică şcolile ţăranilor meniţi a cultivà pe ţărani) sunt iarăşi mijloace de

www.digibuc.ro

desrădăcinare. Capii bisericii se plâng că cea mai mare grijă a tinerilor seminarişti e să nu se mai întoarcă la sate, ci să pornească pe alte căi. Educaţia lor, ca şi a normaliştilor, nu e deci o potenţiare a traiului rural, ci destrămarea lui prin obiceiuri nepotrivite cu satul. — Ancheta făcută acuma câţiva ani între elevii unui seminar a dovedit că fondul ţărănesc al viitorilor candidaţi la preoţie erà cu totul compromis.

E prin urmare o foarte grabnică nevoe, să punem stavilă acestei opere de ruinare oficială a elementului nostru rural. Trebue numai decât o nouă şcoală rurală, clădită pe alte temelii şi sporită în vederea nevoilor săteanului; iar pentru aceasta e neapărat necesar să se reorganizeze şcolile care pregătesc pe învăţători şi preoţi, croindu-le astfel, încât să respecte tradiţiile poporului. Nu orice meşter-strică e vrednic să se apropie de sufletul unei naţiuni. Paragina învăţământului francez, care a adus pe institutori la sindicalism făţis, la batjocura publică a religiunei şi a simţului patriotic, trebue să fie o înveghere pentru toţi cei ce îngăduesc eterogenilor de sânge sau de cultură, să pună la cale educaţia maselor rurale. Patina sufletului popular trebue cu orice preţ păstrată. Iar dacă un Homais român ne va numi barbari şi va ridică în sate steagul «omenirii» şi altor iluzii metafizice, îi vom răspunde categoric: mai bine să rămâi în neamul tău cel

www.digibuc.ro

din urmă Mohican, decât cu Homais în fruntea gloatei fără caracter şi fără viitor a celor ce se perd în turma internaţională a bipezilor din ceata lui Epicur. Cei ce pun idealul satului în trecerea «spre oraş», să nu uite că ţăranul intră în oraş ca într'o pădure: perde noţiunea înrudirii cu cei dinprejur, perde respectul de tradiţii şi se sălbătăceşte.

Alături de o falsă cultură, ţăranul însă mai poate fi desrădăcinat şi pe loc — prin lipsa ogorului. Ceeace face tăria trupului şi sufletului ţărănesc e munca la câmp şi patima pentru pământ. Cine are petecul său de moşie, şease zile îl lucrează, iar a şaptea se duce să-l vadă. Pentru schimbarea unui cioflac în hotar, moşneanul merge până la moarte de om. Şi, cu toată firea potolită a Românului, noţiunea de moşie e atât de strâns legată cu războiul, încât, fără să vrei, te duci gândul la setea poporului roman pentru împărţiri din agrul public, după sfârşitul fiecărui război. Oricare ar fi însă origina acestei pasiuni, ea este ancora cea mai tare a vieţii rurale. Atâta de tare, în cât ţăranul deslegat de pământ nici nu mai e ţăran, ci devine *muncitor*, adecă unealtă de lucru, animal transportabil, emigrant,... înăuntru, spre a ajunge apoi emigrant în lumea largă. Bucovinenii şi Ardelenii au şi început a roi spre America. Iar cine cunoaşte din vie intuiţie sufletul betejit al muncitorilor cu ziua, numai

www.digibuc.ro

acela îşi poate da seama ce mare primejdie socială şi naţională e deslipirea plugarului de pământ. — Fără ogor nu e familie; fără familie nu e sat şi prin urmare nici stat.

Datoria cea mai grabnică e deci să împedicăm pe ţăran de a ajunge vagabond-agricol sau vagabond-urban. Cel ce de veacuri a trăit lângă ţărână şi a apărat-o atât activ—în războaie, cât şi pasiv — lipindu-se de ea, trebue «înrădăcinat» în această ţărână, spre care se îndreaptă dorinţa lui cea mai vie. Poporul nostru nu cunoaşte încă tagma vagabonzilor ruşi, zugrăviţi de Gorki ; nu cunoaşte nici grevele agricole din pusta ungurească. Pentru liniştea şi tăria acestui stat, cu atâtea greutăţi în viitor, nici nu trebue să le cunoască. Săteanul trebue legat de pământ şi pământul de sătean. «Intre o moşie cu lanuri întinse, ale cărei recolte se adună într'o singură curte şi hrăneşte o singură familie (oricât de bună şi cinstită ar fi ea) şi aceeaşi moşie împărţită la şase-şapte sate, cu mii de plugari, dând vistieriei mii de contribuabili şi armatei mii de soldaţi, statul nu poate sta o clipă la îndoială. Pământul pustiu de locuitori prin voinţa sau interesul *unuia* e un adevărat duşman al statului». In deosebi pentru noi, e vorba aci nu numai de o problemă economică, ci şi de una istorică. «De 500 de ani, neamul românesc se pregăteşte pentru o normală integrare în marginile sale firesti. Mo-

www.digibuc.ro

mentul hotărîtor poate sosi pe neaşteptate. Iar ştiinţa politică n'a găsit încă până acuma nici un chit mai trainic pentru această închegare, de cât tot cel din reţeta lui Bismarck: Ferul şi sângele. Prin urmare, avem nevoe de plugari mulţi şi puternici, gata în ori ce clipă să ieasă la hotare pentru jertfa pe care *cei puţini* n'o pot aduce, chiar dacă ar fi înţelepţi ca înţelepciunea şi buni ca bunătatea».

Ştim că oameni cunoscători în ale plugăriei socotesc că chestia agrară în România atârnă mai întâi de topografia proprietăţilor (forma, întinderea şi poziţia moşiilor) apoi de mărimea lor, şi că ar fi o primejdie să legăm pe fiecare ţăran de un mic petec pe pământ. Pentru o cultură intensivă, zic ei, este nevoe de lucrători care să nu fie decât lucrători. — Înţelegem din punct de vedere tehnic foloasele unui astfel de sistem. Înţelegem şi necesitatea commasării. Mărturisim însă că dacă luăm seama la interesele viitoare ale statului, deslipirea plugarului de petecul său de pământ (fie măcar o grădină şi un loc de silişte) ar fi o mare primejdie. Ţăranul trebue să aibă ţărână, — aceasta e formula de veacuri a vieţii sale ; e însuşi temeiul moralităţii sale: iubirea şi ura, mila şi sila, nădejdea şi desnădejdea lui de ţărână se leagă. A fost un mare şi nobil simbol dorinţa soldatului care, simţindu-se astăvară că moare peste Dunăre, a întrebat pe tovarăşi : unde

www.digibuc.ro

curge Argeşul? rugându-i să-l întoarcă cu capul spre pământul ţării. — O astfel de întrebare nu putea răsări decât din sufletul unui ţăran, care simţia în sine dorul moşioarei şi al vetrei. Bayard murind a cerut să fie întors cu faţa către duşmani; — ostaşul român, după ce şi-a făcut datoria, a îndreptat ochii către prietenul său — ogorul.

Deaceia, dacă temelia naţiunii e ţăranul, să ne dăm seama că temeiul ţăranului e pământul. Oricât de mic ar fi ogorul, el este un punt de sprijin: îşi cheamă stăpânul îndărăt. Brazda are virtuţi tainice, chiar când stăpânitorul ei se pare prostit şi umilit. In poveşti vine de multe ori vorba despre cai năzdrăvăni. Cei graşi, ca pepenii, nu sunt însă de nici o treabă — în orice caz, nu-s buni pentru isprăvile mari, la care se gândeşte Făt Frumos sau Feciorul de împărat. Deodată însă o gloabă costelivă, dar inimoasă, se repede la tava cu jaratec, îl mănâncă şi se schimbă într'un armăsar care suflă foc pe nări, sburând cu stăpânul lui până 'naltul cerului...

Simbolismul acesta popular se potriveşte întocmai plugarului român. Ogorul e pentru dânsul tava cu jeratec. De lângă ogor şi pentru ogor, el se însufleţeşte dintr'odată, ori cât de umilită i-ar fi înfăţişarea şi merge, — până în pânzele albe. Cum a dovedit'o în 1913.

www.digibuc.ro

POPORUL DE JOS ÎN 1913

Glasul ţării nu se aude,
până nu răsună puternic
glasul ţărănimii.

In timpurile din urmă, viaţa poporului nostru purta semnul unor suferinţe ascunse. După marele cutremur din 1907, au venit la rând : un grav scandal bisericesc, altul universitar şi altul politico-judiciar care a dus partidele până la bara justiţiei ; aşà că, anul 1913, cu atâtea conflicte înăuntru şi atâta strâmtorare în afară ni se înfăţişà ca un termen de scadenţă pentru toată generaţia care a avut răspunderea conducerii statului dela răz-boiu şi până azi. Iar părerea celor mai mulţi erà că scadenţa s'a încheiat cu un mare deficit.

Un om politic, care numai de nepăsare pentru reputaţia partidului său nu poate fi bănuit, scriea la 1 Iunie următoarele :

«Fără o cunoştinţă reală şi o conştiinţă limpede a ceeace ar fi trebuit să fie revendicările şi rolul nostru, am rătăcit dela soluţiile celor ce credeau că echilibrul balcanic voia să zică ţompensaţii teritoriale, până la aceia care nu înţelegeau

www.digibuc.ro

aceste compensaţii şi nici chiar utilitatea unei acţiuni în evenimentele ce se produceau....

Şi atunci, trebuia să ajungă la rezultatele, la care am ajuns, nu un guvern slab.... dar şi *unul mai hotărât* şi mai cunoscător al revendicărilor de făcut. Acesta *n'ar fi găsit în timpul scurt, în care evenimentele s'au desfăşurat, putinţa de a lumina şi solidariza opinia publică din ţară cu acţiunea sa*» [1]).

Şi pentru a întări şi mai mult impresia de obştesc faliment, scriitorul rândurilor de mai sus, la 15 Iunie (cu o săptămână înainte de mobilizare) adăoga :

«Suntem *desigur* în faţa unei Iene româneşti, adică a unui punct minim de prestigiu şi de autoritate morală a statului nostru» [2]).

Tot atunci, alţi oameni politici, din alte partide, vorbeau de infrângerea României, de «mormântul demnităţii naţionale», iar cel mai bătrân dintre bărbaţii noştri de stat caracteriza situaţia ţării, asemănând-o cu o «cangrenă» şi preconizând «revoluţiea» ca singurul leac cu putinţă. Atât de puternică a fost această sugestiune, încât un organ (oficios al guvernului până în ajun) discută chiar eventualitatea unei «revoluţii militare» şi puneà la îndoială succesul unei mobilizări a armatei.

În sfârşit, declararea altui om politic că «mamele române» vor fi recunoscătoare, că nu s'a vărsat o picătură de sânge în timpul conflic-

[1]) V. BRĂTIANU, *Invăţăminte* (Viitorul, 1 Iunie 1913).
[2]) V. BRĂTIANU, *După Iena* (Democraţia, 15 Iunie 1913).

www.digibuc.ro

tului balcanic, întărià şi mai mult convingerea despre desăvârşita noastră incapacitate de iniţiativă [1]).

La o săptămână după toate aceste mărturisiri, poporul românesc isbucnì însă, întocmai ca un vulcan care se deşteaptă : gloatele pornesc la mobilizare, iar trenurile încep a curge spre Dunăre, încărcate până pe acoperiş...

Cum a fost cu putinţă o astfel de neaşteptată manifestare a energiei poporului ? Să fi fost oare plângerile oamenilor politici numai nişte ieremiade făţarnice ? Bănuiala aceasta e cu totul ne admisibilă. Afirmările fuseseră prea categorice. Legături personale vechi au fost rupte pe faţă, iar cuvintele unor polemice şi interwiewuri aveau culoarea şi chiar gustul veninului. Spre cinstea firii omeneşti, trebue să credem că încriminările erau sincere şi isvorau nu din toanele cuiva, ci din cunoaşterea mai de aproape a faptelor. Criticii ştieau doar toţi, că nici diplomaţia noastră nu e de o zi, nici armata, nici căile ferate, nici politica externă, nici răspunderea partidelor...

De aceea, pentru a înţelege contrastul dintre mişcarea vijelioasă a poporului şi descurajarea

---

[1]) Cu atât mai mult, cu cât în discuţia «protocolului dela St. Petersburg», acelaş orator declarase în Senat că intervenirea noastră peste Dunăre nu intrase niciodată în vederile cuiva, aducând ca dovadă între altele faptul că pregătirea strategică a căilor de comunicaţie nu prevăzuse o astfel de eventualitate.

www.digibuc.ro

totală a păturii conducătoare, trebue să răspundem mai întâi la aceste întrebări:

De unde isvorâse pesimismul celor de sus?
Şi de unde atâta încredere la cei de jos?

*

Dezorientarea păturii noastre conducătoare începuse de multă vreme. Dacă privim împrejurările dela 1878, ceeace atrage îndeosebi luarea aminte e lipsa de hotărâre cu care lumea politică a luat şi atunci parte la războiu. Unii dintre conducători îndemnau chiar să ne retragem cu armata la munţi. D-l T. Maiorescu a analizat acţiunea diplomatică şi toată partea de umbră a acelei perioade în chip definitiv. Aci relevăm un singur fapt: impresia lăsată de războiu n'a fost dintre cele care dau o durabilă înviorare unui popor. Pe când de pildă idilicul boer Alexandri cântă pe *Ostaşii noştri,* culegând şi din războiu, ca din tot restul vieţii, numai florile, şi lăsând mărăcinii pe seama altora, e caracteristic că Eminescu — un adânc cunoscător al realităţii — n'a scris un singur vers despre luptele din 1878. De bună seamă îl izbise prea mult nehotărârea celor de sus, suferinţele nerăsplătite ale celor de jos şi greaua situaţie a ţării după duşmănosul tratat din Berlin: Basarabia pierdută, Dunărea ameninţată, chestia evreiască pe umeri, graniţa de miazăzi nefirească, ţărănimea sub apăsarea păturii «suprapuse».... Amarul covârşia paharul.

www.digibuc.ro

Dar nici după războiu, sufletul românesc tot nu s'a întremat. In politica externă, după felul cum se purtase Rusia cu noi, orientarea spre puterile Europei centrale erà firească. Cu totul nefirească a fost însă totala nepăsare cu care ne-am lăsat apoi în grija alianţelor cu alţii, ca şi cum ar fi fost dela sine înţeles că în toate ocaziile, interesele noastre se vor potrivì întocmai cu interesele altora. Această renunţare a fost cel dintâi simptom al falimentului păturilor conducătoare. Pe când scrisorile lui Ghica, Bălcescu, Maiorescu, Negri şi alţii dovedesc că generaţia Unirii fusese neadormită în politica externă, după 1880 a urmat dimpotrivă o eră de linişte egală cu imobilitatea. Cu toate că Bulgaria se înnalţà sub ochii noştri, anexând Rumelia; cu toate că încăerarea cu Sârbii şi alte împrejurări ne-ar fi dat prilejul să vedem şi noi de interesele proprii, busola politicei noastre externe arătà invariabil o singură direcţie — Viena. Astfel, problema capitală a unui stat neîntregit ca al nostru eşì pe încetul din discuţia ziarelor, spre a eşì apoi şi din discuţia parlamentului, unde abia mesagiul o mai amintea într'o frază stereotipă: relaţiile noastre cu puterile vecine etc. etc.

Urmările acestei atitudini s'au văzut îndată. In chestia transilvană, vecinul dela apus ne-a silit la acte de penitenţă publică. La miazăzi, atât Grecii, cât şi Bulgarii, ne-au umilit fără nici o sfieală. Până şi Turcii ne-au tratat de câteva ori

www.digibuc.ro

destul de sumar, — cu toate că în parlamentul României libere s'a strigat «trăiască Sultanul!».

Lucrurile nu s'au oprit însă la atât. La o politică externă de formă, s'a adăogat o politică internă deadreptul diformă.

La 1883, consiliul comunal al capitalei regatului a trebuit să fie dizolvat, fiindcă adusese «prejudiţii simţitoare asupra fondurilor casei comunale». Procesul pentru furniturile armatei, vinderea moşiilor statului la partizani, delapidări şi alte isprăvi ca acestea au dovedit îndată că independenţa regatului însemnà pentru pătura conducătoare mai mult o eră de preocupări materiale.

Astfel, aniversarea celui dintâi deceniu după războiu a fost o revoltă agrară (1888); aniversarea celui de al doilea, o criză financiară (1898); aniversarea celui de al treilea (1907) o altă revoltă care a dus ţara la două degete de prăpastie. Iar alături de crizele materiale, veneau în şir mari crize de ordin moral: înjosirea în chestia naţională, detronarea mitropolitului, umilinţa din partea Bulgarilor, scandalul sinodal, scandalul universitar, afacerea tramvaiului şi un lanţ de scandaluri politice: fuziuni şi difuziuni, urmate şi precedate de toate compromisurile şi compromiterile.

Acesta erà bilanţul epocei de scădere dela războiu şi până în 1912; la aceste fapte se vor fi gândit de bună seamă pesimiştii mai sus pomeniţi, care vorbiau de Iena, şi în deosebi bărbatul politic care a pus ca diagnoză *cangrena,* iar ca leac *revoluţia.*

www.digibuc.ro

Era o Ienă în adevăr. — Dar nu a statului românesc, ci numai a păturii conducătoare.

* *

Căci alături de această pătură dela suprafaţă era şi o alta mai adâncă — poporul.

Ca uriaşul trezit din somn, care în prisosul puterii lui nu ştie ce e frica, ci surâde, poporul românesc, simţind jignirea, s'a ridicat dintr'o dată ca «Greul Pământului» şi-a răspuns: la hotare! Cine a zis că plugarul va călca legile onoarei militare şi va face turburare pentru pâne, când ţara are nevoe de braţul său? Cine a spus că «mamele române» se sfiesc să audă de o picătură de sânge? Cine şi-a pierdut cumpătul în cât să prooroceasca revoluţie? şi ce e aia cangrenă?

Slavă ţie! popor român, bun şi gata totdeauna spre jertfă. Ce repede ai adus tu seninul pe cerul întunecat al României! Ca tunetul care începe domol din zare, apoi răzbubue tot mai aproape şi mai puternic, până umple tot văzduhul, aşa a răsunat glasul tău «dela Carpaţi pânăla Balcani». Bocitorii din toate partidele, de toate etăţile şi de toate temperamentele, care se căinau şi se osândeau unii pe alţii, nu te cunoşteau. Proorocii revoluţiei nu băgaseră de seamă că pe măsură ce pătura de sus se co-bora umilită, gloatele îşi împliniseră liniştit revoluţia lor de paşnică înălţare.

www.digibuc.ro

Cine le povăţuise? — Intâi de toate, nevoia, dar şi cuvântul câtorva adevăraţi cunoscători ai sufletului celor de lângă ţărână. Iar între cei dintâi trebuie să pomenim aici pe Eminescu care, îndată după războiu, începuse a predică lupta pentru izbăvirea poporului băştinaş de pătura *suprapusă*.

«Asupra poporului românesc istoric, asupra ţăranului, a moşneanului, a breslaşului, a boerului mare şi mic s'a suprapus o pătură de populaţie streină, romanizată înparte în privinţa limbei, dar neavând deloc natura, nici instinctele poporului nostru.

E clar că această populaţie joacă în vieaţa noastră publică rolul unui altoiu care produce alte fructe decât trunchiul în care stă altoit şi, drept vorbind, fructe veninoase».

Iar idealul nostru trebuie să fie:

Să readucem în ţară acea repede creştere, începută în secolul al XIII, în care poporul românesc făceà să dispară dinaintea puterii sale de viaţă triburile tatare şi slave,... Să readucem vulturescul avânt al Basarabilor, stareà de bogăţie din vremea lui Petru Rareş ori a lui Matei Basarab.. ..

Fiindcă:

La noi chestiunea socială e o chestie de parazitism. Plebea grecească, bulgărească, jidovească... căreia îi-e ruşine de muncă sau care nu ştie şi nu poate munci din greu s'a încuibat deasupra poporului nostru şi-l stoarce până la sânge.

Dar nu de această plebe e vorba:

Când vorbim de poporul român, ştim foarte bine de cine vorbim. Nu de amestecături, nu de oamenii veniţi de eri de alaltăeri în una din provinciile Daciei lui Traian, ci de acel element etnic, eşit din încrucişarea Romanilor cu Dacii,—de rasa romană. Aceasta a fost în trecutul ţărilor noastre rasa plastică, rasa formatoare de stat, cea orânduitoare, cea istorică; aceasta trebue să rămâe şi de acuma înainte. Cum că de-

www.digibuc.ro

osebirea între adâncimea rasei istorice şi superficialitatea celor suprapuse e mare, o ştie oricine. In inima unui popă din Ardeal e mai mult sentiment naţional românesc, decât într'o sută de mii de venetici.

Cultura însăşi, materială şi morală, nu poate plecà decât dela băştinaşi:

«Nu de greco-bulgara subţire şi nazalizată a secolului fanarioţilor se va lega progresul limbei noastre, ci de începuturile sănătoase ale unui Ureche sau Miron Costin. Nu de traducere de legi streine atârnă civilizaţia juridică, ci de perfecţionarea şi complectarea vechilor şi propriilor începuturi de legislaţie şi viaţă juridică. Din rădăcini proprii, din adâncimi proprii, răsare civilizaţia adevărată a unui popor, nu din maimuţarea obiceiurilor streine, limbilor streine şi instituţiilor streine».

Iată de ce, reacţiunea e necesară. Dar nu o reacţiune în sensul de a învia trecutul sau de a da putere aristrocaţiei:

«Odată ce virusul personificat prin lepădăturile orientului, lipsite de iubire de adevăr şi de curagiu, a intrat în organismul viu al unui popor, nu mai poate fi vorba de aristrocaţie istorică. Ea rămâne un ideal de invidiat, pe care puţine popoare l'au atins în toată curăţia lui şi dela care alte popoare, a căror viaţă a fost conruptă prin demagogie sau prin despotism cată să renunţe pentru secole înainte, dacă nu pentru totdeauna».

De aceia, viitorul nostru se desinează ca o luptă între «elementele istorice» şi cele neistorice:

E o luptă comună, la care tot neamul românesc iea parte în mod instinctiv, cucerind bucată cu bucată bunurile lui naţionale. Azi e limba, pe care aceste stârpituri o prefăcuseră într'o păsărească neînţeleasă; *mâne va fi poate organizaţia socială;* poimâne *biserica şi şcoala,* una câte una. Totul trebue smuls din mâna acestor oameni cu o înnăscută incapacitate de a pricepe adevărul şi lipsiţi de posibilitatea patriotismului; totul trebue oare cum *dacizat* de acum înnainte».

www.digibuc.ro

Căci:

> Poporul de jos, ca inteligenţă şi ca inimă e superior păturii de parveniţi.

Şi nu poate fi vorba de voinţa poporului şi de mărirea sa istorică, atâta vreme, cât destinele României vor fi îngrijite de eterogenii dela suprafaţă.

> «Sânteţi voi Români? Dar cunoaşteţi voi poporul? Sânteţi înstare a pricepe geniul şi înclinările lui? Ştiţi voi româneşte măcar? Păsărească lui C. A. R. e limbă? Obiceiele de cocote şi picpocheţi sunt datine strămoşeşti? Cărţile ce le scrieţi, legile ce le creaţi, gândirea şi inima voastră, complecsiunea voastră fizică şi morală, răsărit'au din sâmburii de stejar, ce împodobesc mormântul lui Ştefan cel Sânt?
>
> De la Seina şi Bizanţ, din spelunci şi lupanare v'aţi cules apucăturile politice şi morale; — nu din istoria şi natura poporului nostru. De aceea aţi fost ca virusul în organizmul viu al naţiei; de aceea corpul material al naţiei moare şi se putrifică; pentru aceia voi, paraziţi, nu vă puteţi aclimatiza, pentru că voi, etnic şi moraliceşte, sunteţi streini cu totul de substanţa din care e compus neamul românesc.
>
> Ne e ruşine că aţi usurpat numele de Român; ruşine că strămoşii sânt osândiţi a purta acelaş nume, cu care vă drapaţi corupţia şi mizeria de caracter....

Nu ştim dacă erau doi la sută dintre conducătorii vieţii noastre publice din acea perioadă, care să fi înţeles pe Eminescu. Şi nu ştim dacă între toţi au fost macar doi-trei care ar fi subscris din toată inima programul său de ofensivă naţională. E sigur însă că glasul marelui scriitor era însuşi glasul naţiunii.

Cunoscând mai bine decât toţi poporul românesc din toate provinciile locuite de Români—

www.digibuc.ro

cum o dovedesc peregrinările lui din copilărie; cunoscând mai adânc decât toţi limba şi cultura veche românească — după cum se vede şi din nenumăratele însemnări ale manuscriptelor sale; cunoscând mai de aproape decât toţi chestiunile discutate în presa timpului — cum povestesc cei ce au fost martori la activitatea lui ca ziarist; stăpân apoi pe o cultură teoretică şi filozofică suveran de bogată, Eminescu a fost, fără îndoială, cea mai puternică expresie a conştiinţii româneşti.

Se înţelege ar fi o exagerare să facem din el începătorul unei direcţii nouă în politică. Adevărul e că marele polemist politic întrupa în sine continuarea direcţiei naţionale mai vechi, începută cu tinereţea lui Cogălniceanu, Bălcescu şi alţi contemporani ai lor. El e însă cel dintâi care a pus înainte însemnătatea rasei şi a îmbrăţişat în chip mai complet întreaga problemă politică a neamului românesc faţă de neamurile dimprejur. Cuvântul lui Eminescu a fost acela care a deşteptat din stratul autohton cele dintâi energii în lupta contra păturii suprapuse şi a democraţilor antinaţionali care începuseră a ne ameţi cu teoriile lor de import.

Când socialismul ieşan, invrâstat cu ceva nihilism, cu ateism şi alte trufandale culese din bâlciul internaţional, imbiea noua generaţie spre Marx, Engels, Bacunin, Kropotkin şi de alde aceş-

www.digibuc.ro

tia, doctrina lui Eminescu a fost steagul de raliare pentru tineretul autohton. Idealizarea lui Mircea la Rovine, a lui Ştefan la Putna, a lui Bogdan descălicatorul şi a lui Decebal, a deşteptat în toţi cei lipiţi de ţărâna românească atâta mândrie de trecut şi atâta dragoste de fiinţa deosebită a neamului nostru, în cât la toate ademenirile streinilor şi înstreinaţilor, fiecare răspundea cu sufletul împăcat:

Eu îmi apăr sărăcia şi nevoile şi neamul...

Laude-se altul cu solidaritatea proletariatului şi alte isprăvi moderne. Noi ştim una şi bună: preţul adevărat al vieţii unui popor e cultura lui; iar aceasta nu poate răsări decât din păstrarea însuşirilor originale, isvorâte din adâncimile propriului său trecut istoric. Şi după cum a biruit limba poporului în Academie; cum a biruit în literatură poezia populară şi inspiraţia populară a unor ţărani geniali ca Ion Creangă; şi cum a biruit în răsboiu cu puterea braţelor cei plecaţi de lângă ogoare, tot de asemenea va trebui să biruiască elementul autohton şi în mişcarea socială şi politică, — fără să întindem mâna propagandiştilor streini. Destul e de internaţională ca limbă, ca sânge şi ca obiceiuri pătura suprapusă. Noi ruralii, rămânem lângă poporul nostru, urmaş autentic al celui dela 1400. Iar celor ce ne zic reacţionari, le răspundem împreună cu Eminescu:

www.digibuc.ro

> Nu ne gândim să propunem un sistem, care se învieze veacul al XVII, epoca lui Matei Basarab... Nici prin gând nu ne trece a admite că aristocraţia istorică se poate improviză şi că putem scoate oasele Basarabilor spre a le da o nouă viaţă... Reacţia dar, ca încercare a unei reconstrucţiuni istorice, anterioare fanariotismului, n'ar fi cu putinţă nici pentru Dumnezeu din ceruri.

1400 nu înseamnă aşa dar întoarcerea spre trecut, ci o puternică ofensivă spre viitor, începând cu ridicarea «poporului de jos» care, «ca rasă, ca inteligenţă şi ca inimă, este superior păturii de parveniţi» — pospaiul spulberat asupra ţării din porturi şi de peste hotare.

Aşà vorbià Zamolxe...

Iar glasul lui a fost ascultat de toţi cei ce simţeau în ei mândria rasei. Liga pentru unitatea culturală a tuturor Românilor a eşit din sfătuiri cu unul din prietenii cei mai de aproape ai lui Eminescu. «Memoriul» scris atunci de tineretul universitar a fost lucrat după notele date de acelaş prieten. «Replica» şi «România junà» de mai târziu au ieşit tot din cercul admiratorilor marelui scriitor.

E semnificativ apoi că în anul întemeerii ligii s'a înfiinţat şi cea dintâi bancă populară, şi că chiar liga fusese concepută din capu locului ca o imitare a «Asociaţiei pentru cultura poporului român» din Transilvania, având prin sate ramificaţii pentru organizarea de biblioteci populare etc.

[1]) Temeinicul cugetator politic, d. Aurel Popovici, în toate scrierile sale arată cel mai mare respect faţă de doctrina lui Eminescu

www.digibuc.ro

Eminescu deci, care chemase pe toţi studenţii români la mormântul lui Ştefan cel Mare, a fost puntul de plecare al mişcării sufleteşti spre «Unitatea culturală». Şi odată ce mişcarea a fost pornită, erà apoi firesc ca şi pilda băncilor româneşti de peste munţi în lupta pentru susţinerea poporului să se impună atenţiunii poporului şi să îndemne la o iniţiativă similară. — Răposatul Spiru Haret mărturiseşte că «învăţătorii săteşti, din *propria* lor pornire au întreprins minunata luptă pentru ridicarea materială şi morală a satelor». Curentul de emancipare morală şi materială a poporului românesc crescuse adecă pe nesimţite, până ce un transilvănean, P. S. Aurelian a propus înfiinţarea Casei rurale, spre a da o formă mai organică acestei mişcări.

Momentul acesta e în cel mai înalt grad caracteristic. La ce se reduceà propunerea fostului profesor de agronomie ? La următoarea întrebare către proprietari : Voiţi voi să dobândiţi cumpărători mai mulţi pentru moşiile voastre? Voiţi adecă mai mulţi concurenţi, spre a se ridicà preţul proprietăţilor ? Dacă în latura superioară a vieţii politice şi culturale n'aţi priceput interesele statului pe care l'aţi dus din hop în hop şi din criză în criză, pricepeţi măcar propriul vostru interes?

Răspunsul păturii conducătoare (atât liberală, cât şi conservatoare) a fost la început de o comică nătângie : *nu vrem...*

www.digibuc.ro

Proectul casei rurale fu astfel înlăturat şi-a trebuit să vină zguduirea din 1907, pentru ca această instituţie să capete fiinţă. Azi ţăranii adunaţi în în obşti plătesc $12^1/_2$ milioane arenzi; au suprimat aproape pe arendaşii greci şi evrei şi prin preţurile lor de concurenţă, s'a ajuns la rezultatul paradoxal, că sătenii au îmbogăţit *cu deasila* pe proprietari, ridicând numai în curgere de un deceniu valoarea moşiilor la întreit şi chiar împătrit.

Apărătorii de veacuri ai acestui pământ, după biruinţa limbei lor în Academie şi literatură; după biruinţa braţelor lor peste Dunăre, s'au dovedit, cum aşteptase Eminescu, temelia cea tare a statului şi în lupta de ofensivă economică. Iar mişcarea vijelioasă a gloatelor pornite spre Dunăre, în clipa când pătura conducătoare se declara singură bătută, a fost gestul suprem al mişcării de emancipare a poporului.

Bătrânului om de stat care, speriat de cangrenă nădăjduia numai în revoluţie, mojicii din Vaslui i-au eşit înainte: Boeri Dumneavoastră, să nu vă fie cu supărare, da văzând că n'are cine face revoluţia şi că vă îndemnaţi mereu unul pealtul, eaca, am făcut-o tot noi şi pe asta. Vorba lui Ion Roată, Dumnezeu să-l erte, bolovanul îl urnim tot noi dela pământ... Şi fiindcă am pus revoluţia la cale şi mai am isprăvit-o, cum regele ne cheamă, pe unde au plecat cei 9 din Vaslui, om plecà şi noi, că doar găsim drumul spre Dunăre...

www.digibuc.ro

Şi-au pornit.

Iar glasul ţării care nu se auzise pân'atunci, în destul nici la Londra, nici la Petersburg, când a început a clocotì glasul ţăranilor s'a auzit dintr'odată până în văile Balcanilor şi până în cancelariile tuturor diplomaţilor, purtat de presa tuturor ţărilor.

Acesta e marele eveniment al anului 1913 [1]).

S'a adeverit astfel încă odată cuvântul lui Bismarck : «Poporul e mai cu minte, mai realist, şi cugetă cu mai mult patriotism, decât conducătorii partidelor alcătuite în parlament sau în presă». S'au împlinit şi speranţele celor ce se bizuiau pe ţărănime. «Din aceşti primitivi, atât de darnic înzestraţi dela natură, suntem siguri, putem şi noi scoate ceeace Friederic şi Fichte au scos din ruralii greoi ai nisipurilor pomeraniene, ridicându-i până la cel mai înnalt grad de jertfă pentru o cultură neatârnată şi o puternică viaţă de stat» [2]).

Incheierea : Poporul de jos nu mai poate fi tratat ca un nevrâsnic. Norodul lui Matei Basarab în lupta contra streinilor : Greci, Evrei, Bulgari.. s'a ridicat hotărât să învingă, şi să dea o direcţie românească vieţii publice sub toate for-

[1]) Istoria nu va uita, fireşte, şi unele iniţiative personale ale câtorva oameni cu prevedere şi adevărat simţ naţional. Dar *suum cuique*. Critica îşi va lua sarcina de a spune adevărul după faptele culese zi cu zi şi după vorbele care dau faptelor înţelesul lor adevărat

[2]) *Către noua generaţie,* p. 99 şi u. «Minerva», 1912.

www.digibuc.ro

niele. Cei din pătura suprapusă au în faţă alternativa : sau să se lipească (cei buni) de adevăratul popor, renunţând la complicitatea cu elementele eterogene, ori să dispară împreună cu ele, ca factori neistorici şi primejdioşi, cum le ziceà Eminescu.

Revoluţia prorocită de unii şi de alţii s'a împlinit. Ca idei, poporul a dovedit că în vremuri grele are priceperea situaţiei statului. Ca fapte, a dovedit că e capabil de ofensivă economică şi e hotărât acum să cucerească şi locul ce i se cuvine în viaţa politică. Şi va biruì. Toţi ruralii care au oarecare cultură şi n'au uitat origina lor ţărănească, se vor întoarce cu faţa către popor, adecă spre părinţii şi fraţii lor.

Printr'un fel de simetrie a cronologiei şi întemeindu-se pe axiomul că efectul trebue să fie egal cu cauza, Eminescu făcea următoarea socoteală :

> «Domnia fanariotă şi scurgerea sistematică de stărpituri în şesul Ţării Româneşti a ţinut 121 de ani. Abià în 1921 avem perspectiva ca, prin o lungă reacţiune a spiritului naţional şi a puterii de asimilaţie a solului şi a rasei, vom fi exterminat până şi urmele acestei domnii odioase».

Până la 1921 mai avem 7 ani...

www.digibuc.ro

POPORUL DE SUS ÎN 1913

Înainte de a ajunge la concluzia acestei lucrări, adăogăm câtevà cuvinte despre ceeace am numit la început «poporul de sus» [1]).

...Am impresia că tineretul universitar de azi nu va trece în şirul vieţii neamului nostru ca o ceată anonimă. Dimpotrivă, sânt semne ca noua generaţie ne înfăţişează de pe acum începutul unor vremuri mai bune

Nici studenţimea cu care am trecut noi acum vreo douăzeci de ani pe aceste bănci nu erà lipsită de unele năzuinţe mai înnalte şi chiar de unele bune îndrumări ; dar în schimb, câte neajunsuri şi intelectuale şi morale !

Mai întâiu, mulţi dintre contimporanii mei suferau de viţiul cugetării pure : puneau inteligenţa mai pre sus de acţiune, lumea abstractă mai pre sus de cea concretă. A trece drept «inteligent» se părea pe atunci suprema discuţiune, iar cei

[1]) Dintr'o cuvântare rostită la Universitate (17 Fevruarie 1913) cu ocazia aniversării «Soc. studenţilor în litere».

www.digibuc.ro

ce păşiau pragul filozofiei priveau cu un fel de semeţie bramanică spre muncitorii de rând, care se osteneau pentru pânea de toate zilele a faptelor mărunte. A te coborî dela teorie la aplicări practice se socotea ca o treabă de ilot. Înfăţişarea cea mai vrednică a Omului păreà bătrânul magistru din satira lui Eminescu: un soiu de Faust universitar, scoţând lumile din cutie şi ţinând tot universul «numa'n degetul lui mic». Omida omenească părea că nu are alt rol, decât să deşire până la capăt tot firul cugetării, apoi, «cu halatul ros în coate», moşneagul puteà să încremenească în jilţul lui, să se facă mumie în mijlocul cărţilor. Stiinţă, filozofie şi — nirvana.

Doar în chiliile mănăstirilor, dacă va fi mai fost cândva atâta evlavie pentru reverie, câtă erà pe atunci în unele unghere ale universităţii noastre.

*

Alături de cultul excesiv pentru inteligenţă, se mai adăugà apoi şi un sentimentalism exagerat.

A scrie cu ritm şi rime —, cum ştim, e un accident al adolescenţilor, — cum e pojarul, vărsatul şi altele. Partea ciudată erà că mai toţi junii care versuiau pe atunci se credeau datori a fi şi pesimişti! Fiindcă Eminescu scrisese unele versuri pătrunse de o mare şi sinceră întristare, tinerii universitari, ca şi corul din tragedia antică, jăleau şi ei în recitativ aceeaşi jale, ca şi poetul. Mi-aduc

www.digibuc.ro

aminte, la una din serbările acestei societăţi, un vorbitor (foarte roşcovan) şi-a început alocuţiunea sa festivă cu aceste îndoliate cuvinte: «Domnilor, eu sunt pesimist...»

Dar dacă la unii maimuţăria era vădită, la alţii răul erà în adevăr serios, atât în literatură, cât şi în cugetarea lor despre lume. «Din nevoe de eleganţă logică şi din slăbiciuni pentru fineţe de argumentare, unii se deprinseră a înconjurà orice afirmare cu atâtea rezerve, în cât dărâmaseră în ei şi în alţii isvorul energiei şi orice credinţă în viitor». Mania intelectuală adusese după sine o anemie sentimentală apoi o desăvârşită paralizie a voinţei. Astfel după generaţia robustă a lui Bălcescu şi Kogălniceanu urmase o generaţie chinuită de analize sufleteşti, spre a se adeveri vorba lui Gœthe, că în toate «epocele de scădere şi destrămare, sufletele se ocupă de ele înşile, pe când în epocele de progres, omul se întoarce spre lumea dinafară».

Se înţelege, răul nu erà numai în universitate, ci şi împrejurul universităţii. Literatura epocei era foarte searbădă; cei mai mulţi scriitori străluceau în lumina de împrumut a lui Eminescu, iar unii începuseră a se îndrepta spre modele decadente din străinătate, ori puneau în versuri teme socialiste cu privire la durerile proletariatului, pe care nu-l aveam.—Singurul care mai râdeà din plin erà crudul umorist Caragiale; dar ze-

www.digibuc.ro

flemeaua lui amară, întocmai ca şi pesimismul, sleia orice avânt al sufletului naţional.

Din fericire, organismele puternice reacţionează. S'a împotrivit şi neamul nostru acestui început de decadenţă.

Pesimismul din acea vreme a fost o epidemie mărginită la pătura superficială a naţiunii, la aşà numiţii intelectuali. Cauzele lui au fost numeroase. Mai întâi, atingerea prea repede dintre societatea noastră patriarhală şi obiceiurile rafinate din spus. Intre tinerii Moldoveni şi Munteni care porniseră la învăţătură «înnăuntru» adică în Europa, şi cultura veacului al XIX-lea erà tot atâta depărtare, ca dela Alexandru-cel-Bun până la Kant, ori Cuvier. Cantemir spune că boierii, ca şi ţăranii, nu ştiau nici măcar a scri şi a ceti, lăsând această îndeletnicire pe seama preoţilor. Crierul românesc nu erà deci îndestul de pregătit spre a primì dintr'odată atâte elemente de cultură abstractă.

O altă împrejurare prielnică pesimismului a fost saltul pe care îl făceam dela viaţa noastră de plugari la preocupările socialismului orăşenesc. Deşi la noi nu existau masse de muncitori industriali în luptă cu capitalul (căci nu există nici el), socialiştii şi, împreună cu ei, ceata crescândă a proletarilor condeiului, începuseră a jălì mizeriile produse de societatea burgheză şi a cântà osanele unei societăţi «viitoare» care făgăduià raiul pe

www.digibuc.ro

pământ. Propaganda aceasta cu toate negaţiunile sale: negarea ideilor religioase, negarea tradiţiei naţionale, negarea statului etc. a fost, fără îndoială, cauza cea mai bogată a manifestărilor pesimiste la tineretul din acea vreme. Dacă adăogăm teama instinctivă a băstinaşilor faţă de elementul evreiesc cotropitor şi direcţia mai mult feniciană a vieţii noastre publice după războiu, avem aproape toate elementele de căpetenie, spre a ne explică perioada de umbră, mai sus amintită.

Poporul însă ducându-şi de azi pe mâine viaţa sa tradiţională nici nu visa măcar de epidemia acelui pesimism de epidermă. Şi de aceia, curând sau mai târziu trebuia să se ivească reacţiunea — întoarcerea spre sănătate. Iar în capul mişcării de întremare trebuiau să se afle, firește, cei ce simţeau mai aproape de poporul românesc, şi erau mai plini de conştiinţa trecutului său istoric. In rândul întâi trebue să pomenim pe poetul «Satirelor». După cum Leopardi însufleţit de amintirea Italiei clasice uită toate suferinţele personale, şi cheamă neamul său la arme, de asemenea şi Eminescu, uitând melancolia şi toate îndoelile filozofice, cheamă la luptă «poporul lui Matei Basarab», devine un realist desăvârşit şi un mare profesor de optimism.

> Ţinta noastră este conservarea elementului naţional şi ocrotirea lui contra concurenţei exc sive... Dar pentru ca elementul nostru românesc să iasă învingător... mijloacele protectoare

www.digibuc.ro

nu-s decât un ajutor vremelnic. «Ridicarea nivelului intelectual şi dezvoltarea activităţei şi a bogăţiei sunt mijloacele fundamentale».

Cunoscând, ca nimeni altul, neamul românesc din toate ţările româneşti, el şi-a dat seama de adevărul, pe care îl cunoşteau numai oamenii de reală cultură ştiinţifică şi anume: că progresul unui popor nu se poate întemeia decât pe munca elementelor autohtone; că politica e o chestie de caracter, iar caracterul o chestie de rasă. Iată pentru ce, asupra şcoalei, bisericei, teatrului, administraţiei şi altor chestiuni practice, el a exprimat păreri de un neaşteptat realism.

Departe de a fi un descurajat, cum îl înfăţişează unii, el avea cele mai mari speranţe în viitor, ba a proorocit până şi anul când poporul românesc va eşi biruitor deasupra păturii suprapuse!

In deosebire însă de cei ameţiţi de formule streine, ştiind însemnătatea rasei, el îşi punea toată nădejdea în poporul de la 1400, adecă în elementul original al neamului nostru, faţă de care arată o dragoste egală cu fanatismul:

> Ce-i pasă spumei cosmopolite de fiinţa istorică a României? Vorba lui Hamlet: «Ce e Hecuba pentru ei»?

De aceia, când a fost vorba de a primi şi alţi streini în cetăţenia română, Eminescu a răspuns categoric:

> ...Vom rezuma judecata noastră în forma unei fetvaal Şeicul-ül-Islam, zicând:

www.digibuc.ro

Legea spunea că cine conspiră cu streinii în contra instituţiilor ţării şi a poporului în mijlocul căruia trăeşte, — este un trădător.

Merită un trădător drepturi?

Nu.

Desigur n'au cunoscut în deajuns scrierile lui Eminescu şi poate nici n'au auzit de profeţia sa cu privire la biruinţa naţională în *1921,* cei ce au răspândit părerea că poetul satirelor a fost un reacţionar şi un pesimist în lupta politică. Altfel ar trebui să credem că ne aflăm în faţa unei grosolane mistificări.

In orice caz, e fapt că alături de tinerii care lunecaseră pe atunci spre un pesimism de imitaţie, alţii dimpotrivă au primit cu entusiasm evanghelia lui Eminescu. Răsună şi acum în mintea noastră armonia vorbelor care la cursul de filozofia modernă ne lămurea marea frumuseţă a versurilor:

De din vale de Rovine
Grăim, Doamnă, către tine...

Ne aducem şi acuma aminte de lauda profesorului nostru cu privire la acel apus de soare deasupra munţilor: «fulger lung încremenit», care voia să încunune fruntea ţării ca un «nimb de biruinţă».

Din acea evanghelie a pornit mişcarea de îndreptare, ale cărei rezultate s'au adăugat apoi an cu an.

*

www.digibuc.ro

Şi iată, azi constatăm cu bucurie că tineretul universitar, în loc de afectarea melancoliei are dimpotrivă cultul sănătăţii şi puterii. Dovadă excursiile sporturile şi dragostea pentru serviciul militar. — E o mândrie pentru universitatea noastră să ştim că de aici au pornit acuma câţiva ani şi îndemnul pentru o pregătire mai reală a ofiţerilor de rezervă.

Aveţi apoi — ceeace e şi mai îmbucurător — sănătatea sufletească. Aţi restabilit cumpăna între sentiment şi raţiune. După cum nu despreţuiţi faptele de dragul speculaţiunilor, deasemenea nu mai preţuiţi nici sentimentele numai de dragul pozei. Impreună cu moda filozofastrilor a pierit şi moda senzitivilor. Maimuţăria pesimistă a dispărut. Cu toată înclinarea spre filozofie, contemporanul d-v. Cerna scrie numai când are ceva de spus şi spune ce are pe suflet în forma sinceră a clasicilor. Tinerii de talent poartă în cugetul lor idealul unei literaturi de sine stătătoare, răsărită din gândul şi simţirea noastră originală; imitaţia modelor streine nu mai ademeneşte decât pe cei lipsiţi de talent.

Aţi restabilit în sfârşit şi cumpăna dintre intelect şi voinţă. Alături de gândirea care gândeşte, simţiţi că are un foarte mare preţ gândirea care făptueşte. Deaceea aţi şi luat iniţiativa pentru întemeerea de biblioteci şi alte organizări culturale în provincie. — Sunteţi şi voiţi să fiţi o generaţie de acţiune.

*

www.digibuc.ro

In acelaş timp aveţi şi destu spirit critic sprea nu mai cădea victima formulelor de import. Vă daţi seamă că lumea faptelor e prea complexă, ca să o poţi cuprinde într'o singură formulă, şi prea vastă, ca să o poţi privi pe-o singură fereastruică.

Pe lângă logica raţională, pe care noi puneam atâta temeiu, încât — ca şi ideologii veacului al XVIII-lea — eram gata să croim lumea *a priori*, cei de azi ştiţi că mai e o logică afectivă — uneori mult mai puternică. Ştiţi că «fenomenele subconştiente au în viaţa sufletului un rol adeseori mai însemnat decât cele conştiente» şi că nu raţionamentul abstract, ci impulsiunile sentimentelor, sunt în mare parte isvorul activităţii practice. V'aţi încredinţat că din punctul de vedere al pornirilor afective, naţiunile sunt aproape *speţe psichologice,* la a căror temelie stă rasa şi alte caractere colective ; şi ca realişti, vă daţi bine seama că nu din generalizări logice scoase din cărţi, ci din experienţa trecută şi prezentă a poporului nostru trebue să iasă îndrumarea sa pentru viitor.

Astfel, aţi ajuns să realizaţi şi un alt echilibru, pe care cei mai mulţi din generaţia mea nu-l putuseră dobândi : armonia dintre naţiune şi omenire. Ademeniţi de utopişti,[1]) o parte din studenţii

[1]) Mişcarea falsă dela suprafaţă ameninţă să cuprindă chiar şi satele. «Intre 1881—1886, sufletul învăţătorimei erà prins de mişcarea fără răspundere dela «Contemporanul». — *Viitorul,* 20 Fevruare, 1913.

www.digibuc.ro

acelor vremuri în loc de a se socoti mădulare ale unui *neam,* se considerau deadreptul «cetăţeni ai universului». Internaţionalismul li se păreà tot aşà de obligator, ca şi pesimismul. Azi, cu o cultură istorică, geografică şi etnografică mai serioasă, ştiţi că omenirea e o simplă noţiune abstractă. După cum în animalitate ceeace e real sunt speţele, de asemenea în omenire ceeace e real sunt rasele şi naţiunile cu însuşirile lor proprii. Ca să fii om, trebue aşà dar să faci poate dintr'un neam şi să perfecţionezi în tine tocmai caracterele naţiunii din care ai răsărit. Cuvântul internaţional e o noţiune negativă. *Între*-naţiuni nu e nimic, după cum nu e nimic nici între specii.

Aşà-mi explic de ce nu vă mai gândiţi la cetăţenia universului şi la amalgamarea naţiunilor, ci, potrivit formulei evoluţioniste despre *progres,* lucraţi tocmai pentru a diferenţia neamul nostru de celelalte neamuri. Dela polul negativ al pesimismului individual, aţi ancorat la polul pozitiv al optimismului naţional.

Cine-şi mai perde azi avântul spre activitate, din pricina îndoelilor asupra scopului existenţei şi soartei Universului! Ştiinţa a risipit multe din cauzele acelor suferinţe ale imaginaţiei. Cu toată nestabilitatea dovedită de Poincaré, sistemul nostru solar nu prea are de ce se teme. Odinioară, pe când Laplace îl înfăţişà ca pe un mecanism perfect, spaţiile interplanetare socoteam că sunt goale, ca şi cum Iehova, după ziua a şaptea, ar fi scuturat

www.digibuc.ro

tot praful, spre a vedeà dacă opera sa e în adevăr frumoasă.

Azi, ştim că universul e nu numai înfinit, dar şi peste tot plin cu materie. Eterul, cât e de fin, are o densitate ca a metalelor, iar provizia de energie a materiei e nesfârşită. S'ar puteà deci ca pământul nostru să nimerească în calculul probabilităţilor cosmice tocmai pe linia eternităţii... S'ar puteà ca şi viaţa depe el să nu mai aibă în vecii vecilor sfârşit. Teoria întristătoare a răcirii progresive ne înfăţişà acum câteva zeci de ani sistemul nostru solar ca un policandru ale cărui lumini erau gata să se stingă una câte una. Orice aruncătură de ochiu spre gheţurile polare erà ca un *memento* al morţii. Acum ştim că episoadele glaciare nu trebue să ne înspăimânte. Au fost mai multe, începând din carbonifer; apoi planeta s'a încălzit earăşi, a întinerit (cum întinereşte acum sub ochii noştri) şi va mai puteà întinerì şi în viitor. In fiecare an, ardem aproape un miliard de tone de cărbuni. Acidul carbonic care se formează astfel, adăogat cu cel care ese din craterele vulcanilor, face din atmosferă un minunat paravan contra răcirii. Pământul nostru are deci multe izvoare de viaţă. Vorba Bibliei: «Tinereţele lui ca ale cerbului, iar zilele lui ca ale vulturului se vor înnoi».

Cum ar puteà atunci să vă mai turbure închipuirea de odinioară, «că vis al morţii eterne

www.digibuc.ro

e viaţa lumii întregii...» Dimpotrivă, imagină a vieţii eterne e viaţa întregului Cosmos...

Drept aceea, după faza de umbră şi pasivitate prin care am trecut până în timpul din urmă, noi care am apucat vremurile cele rele, simţim o mare bucurie să vedem că tineretul de azi este critic ca cugetare, echilibrat ca simţire şi hotărât să lege iarăşi firul cu marea generaţie a renaşterii, care a culminat în Eminescu. Datoria lui e să păşască înainte pe această cale şi va fi o mare «generaţie de ofensivă».

Acesta e titlul cel mai frumos pe care vi-l putem dărui, celor ce reprezentaţi aci sus icoana poporului nostru din toate păturile şi din toate ţinuturile neamului românesc.

www.digibuc.ro

INCHEIERE

Am căutat să înfăţişăm poporul, pe cât s'a putut, din punct de vedere ştiinţific. Am văzut că e un mare organism al naturii, o «fiinţă *necesară* şi *involuntară*. Necesară fiindcă se înfiripează din jocul suveran al legilor naturii ; involuntară, de oarece înainte de a ajunge la conştiinţa de sine, el creşte în neştire, ca o pădure ce se lăţeşte până atinge marginea puterii de răspândire în spaţiu. După ce a eşit însă din faza de închegare organică ; după ce printr'un graiu deosebit şi-a căpătat o individualitate de sine stătătoare, o naţiune ajunge o fiinţă *voluntară*», trăeşte şi se desvoltă după un ideal propriu, povăţuit de personalităţile sale mari, sau se îndrumează spre decadenţă şi peire. — Inainte de a sfârşì, e necesar deci, după ce am văzut poporul ca substrat al progresului, să ne oprim şi asupra posibilităţilor căderei.

Trei sunt cazurile cele mai obişnuite, care aduc cu sine moartea naţiunilor.

Intâi, lipsa de cultură şi prin urmare neputinţa de a se adaptà cu noile împrejurări de viaţă.

www.digibuc.ro

Acesta e de obiceiu cazul primitivilor care vin în atingere cu o civilizaţie prea rafinată. Legea luptei pentru spaţiu se aplică la state, ca şi la speţe. Iar cine nu-şi poate apără spaţiul său politic, ridicându-se la nivelul mijloacelor de traiu ale vecinului, e robit economiceşte şi apoi stins de pe faţa pământului. Nansen nu găseşte cuvinte să-şi exprime simpatia pentru Eschimoşi şi dispreţul faţă de încercările de a-i civilizà. Civilizaţia pentru ei este osânda la moarte. Pieile Roşii de asemenea au fost aproape exterminaţi în St. Unite. «Teritoriile rezervate» au slujit doar să le mai prelungiască agonia. Tot aşà s'a întâmplat cu Australienii în Tasmania ; aşà vor fi stărpiţi Maori în N. Zelanda, Polynezienii şi alţii primitivi. Veacul naţionalităţilor în Europa, a fost o vastă ruinare a multor formaţiuni etnografice din alte continente ; şi din acest punct de vedere, va rămâneà în istoria omenirii cu ponosul de a fi fost cel mai sălbatec dintre toate. Chiar şi în Europa, o nivelare neghioabă sapă în fiecare zi tot mai adânc mormântul care va înghiţi pe Basci, Bretoni, Ladini şi alte neamuri străvechi.

A doua cauză de moarte poate fi o rea organizare socială, care să împedice creşterea populaţiei. Lupta pentru existenţă a devenit în veacul al XIX-a planetară. Aburul a adus industria intensivă ; industria a accelerat comerţul care a dat finanţei un rol covârşiior şi interna-

www.digibuc.ro

ţional. Repeziciunea telegrafului şi a trenurilor a făcut imposibilă orice izolare. Acuma 100 de ani, şi chiar acum 50 de ani, ţinuturi întregi din Europa ar fi putut rămâneà lungă vreme fără atingere cu restul lumii. Azi, un singur district şi chiar un oraş sau un sat, daca ar fi despărţit de restul lumii ar fi supus la mari pagube, iar uneori la moartea prin foame. Ploia, care cade în Argentina, ridică sau scade peste câteva ore preţul cerealelor la Brăila şi prin urmare hotăraşte norocul sau paguba plugarului din Bărăgan. De aci urmează că, pe lângă pregătire culturală şi tehnică îndestulătoare, orice popor are nevoe în lupta aceasta aprigă să pună în linie de concurenţă cât mai mulţi muncitori. De nimic nu se teme mai mult un stat modern, ca de golul de populaţie, căci se produce îndată un vid economic, care dă putinţă străinului să pătrundă cu capitalul, cu braţele şi apoi cu armele. Din acest punt de vedere, moşia care hrăneşte luxul unui singur proprietar, în loc să sporească populaţia satului, din care să iasă muncitori mulţi, contribuabili mulţi şi şi soldaţi mulţi, este ca un organ atrofiat printr'o legătură vrăjmaşă. O astfel de moşie e o tentativă de *îngenuchere* materială a statului, — chiar când ar fi sămănată cu rodii şi trandafiri; căci orice imposit ar plăti, nu poate echivala impozitul direct şi indirect al gloatei dintr'un sat sau mai multe sate. Oricât de numeroasă

www.digibuc.ro

ar fi familia stăpânului unic, ea este ca o picătură față de copilăretul unui sat. Oricât de ager ar fi ochiul şi braţul moşierului, în vreme de mobilizare el dă un soldat, pe când satul dă o companie. Prin urmare, o rea organizare a proprietăţii, care ar împedecà sporul populaţiei în aceste vremuri de intensă luptă agricolă, industrială, financiară şi militară, este tot una cu o sinucidere.

A treia cauză de slăbire şi de moarte a unui popor poate fi excesul de cultură. Cazul Franţii e tipic.

Viaţa rafinată a exagerat egoismul până la neurastenia rurală, caracterisată prin teama de vieaţă. După socotelile specialiştilor, la sfârşitul veacului al XXI, Franţa va mai aveà vreo 17 milioane de francezi, inundaţi în milioanele de streini care au şi trimis de pe acum o avangardă de un milion şi jumătate. «Neamul francez e menit astfel să se prăpădească curând. Cinsprezece veacuri formaseră pe încetul poporul francez ; dacă nu i se schimbă cumva mintea de astăzi, vor fi de ajuns două sau trei veacuri, pentruca să piară cu desăvârşire». (P. Leroy Beaulieu). — Sântem aşa dar în faţa unui caz de sinucidere naţională, de care trebuie să răspundă în mare parte îndrumătorii culturii franceze.

In sfârşit, mai e un caz de anemie şi deci o serioasă primejdie pentru viaţa unui popor: e cârmuirea lui printr'o pătură eterogenă, care, prin sânge şi cultură, nu se simte una cu aspiraţiile

www.digibuc.ro

poporului, pe care îl stăpâneşte. Cazul acesta, deşi, rar, din punct de vedere moral e cel mai grav. Eterogenii, când formează o însemnată pătură suprapusă, prin creditul lor social şi politic înlesnesc făţiş cucerirea unui popor, dându-se pe partea streinilor mai întâi în latura economică, graţie caracterului internaţional al afacerilor financiare; apoi şi în latura morală şi intelectuală,—fiind prin origina lor nesigură suflete *generis nullius*. In aceste cazuri, nu figurat, ci în sensul propriu, strivirea elementului autohton e un adevărat asasinat şi material şi moral.

Aci e momentul să ne aducem aminte că dacă în faza de închegare o naţiune e o fiinţă involuntară, după ce iea constiinţa de sine, ea ajunge «voluntară», iar voinţa sa se manifestă în forma cea mai caracteristică prin cugetarea şi simţirea personalităţilor sale de căpetenie. Ele sunt prin urmare chemate să apere un neam de primejdiile care îl ameninţă.

Şi tocmai de astfel de personalităţi, neamul românesc are nevoe acum mai mult decât ori şi când. In unele ţinuturi, cum e în Maramureş, Vrancea şi altele, populaţia autohtonă e sub nivelul pregătirii necesare pentru concurenţa economică modernă.

In alte regiuni, latifundiile scot renta numai din foamea satelor blocate de moşia arendaşilor sau proprietarilor. Ca urmare, între altele, morta-

www.digibuc.ro

litatea copiilor între 1-5 ani atinge cifra enormă de 60.000 anual! pe când vecinii se înmulţesc atât de repede, încât Rusia creşte în fiecare deceniu cu 12 milioane (o cifră egală cu a întregului neam românesc).

In oraşe, există apoi şi a treia cauză de amorţire: civilizaţia pariziană, cu toate păcatele ei. In sfârşit, avem şi cazul cel mai grav dintre toate: o infiltraţie enormă de streini în gloata poporului de jos la oraşe, iar deasupra o considerabilă pătură eterogenă şi ca sânge şi în ce priveşte cultura.

Acestea sunt faptele, dela care trebue să pornească omul politic, care în acest moment (cel mai semnificativ din toată istoria Românilor), va lua asupra-şi sarcina de a conduce integrarea noastră ca neam.

Cine va fi acela?

Până acum am avut destui barbaţi politici, care au avut şi au pasiunea partidului; — unii atât de sectari, încât «nici binele» nu-l îngăduesc, dacă nu porneşte dela dânşii. Alţii au avut şi au pasiunea clubului: agitatori a căror artă politică se mărgineşte să comande gloata votanţilor înscrişi cu număr la registru. Alţii au avut deadreptul pasiunea eului lor: au măgulit au înşelat, au făgăduit, s'au făcut luntre şi punte pentru a ajunge la cârma statului, iar după ei — potopul. Am avut în sfârşit şi bărbaţi cu năzuinţe

www.digibuc.ro

mai serioase, iar unele foarte greu de caracterizat, şi de aceia le lăsăm să fie judecate de istorie.

N'am văzut însă oameni politici, care să aibă într'un grad superior «pasiunea statului», în felul cum a avut-o Bismarck sau Cavour. Până va veni unul de aceştia, pentru a ne feri de inundarea economică şi politică a streinilor care, împreună cu capitalul diferitelor societăţi, dau asalt statului, trebue neapărat să mobilizăm politiceşte pătura rurală.

Dacă brazdele din faţă s'au sleit, să arăm mai adânc. Iar celor ce vor găsi şi după 1913, că poporul nu e pregătit, le vom răspunde :

Faţă de obijduirea la care a fost supus de cei ce au trăit deasupra lui, se poate ca în unele ţinuturi massa rurală să fie prea puţin pregătită. Ar fi chiar mirare să fie atâta de gata, cât am dorì. Dar tocmai pentru aceasta, trebue grabnic să o chemăm la o vieaţă cât mai deplină. «Va fi atunci interesul clasei bogate, cum ziceà Stuart Mill, să grăbească educaţia poporului, ca să se apere de primejdia care s'ar naşte din erori şi în deosebi de acele ce ar împinge la violarea nedreaptă a proprietăţii». De aceia, cei ce se îngrijesc de viitor şi cred în progres, sunt datori să înceapă neapărat cu *revizuirea* trecutului, spre a da întregului popor toată amplitudinea vieţii sale istorice.

www.digibuc.ro

CUPRINSUL.

www.digibuc.ro

CUPRINSUL

	Pag.
Prefaţa	5
PARTEA I.	
Poporul	7
Conducătorii poporului	15
Contra metafizicei	29
PARTEA II.	
Indrumare spre progres	45
Siguranţa progresului	57
Isvorul progresului — personalitatea	75
Ierarhia personalităţilor	91
Isvorul personalităţii — naţiunea	103
Temelia naţiunii — ţăranul ; temeiul ţăranului — pământul	117
PARTEA III.	
Poporul de jos în 1913	133
Poporul de sus în 1913	151
Incheere	163

www.digibuc.ro

DE ACELAŞ:

Către noua generaţie, 1912, «Minerva» . . **1,50**
Ofensiva naţională, 1913 » . . **1.** —

I. 19.362.

www.digibuc.ro

www.digibuc.ro